

MITCH ALBOM

Marți cu Morrie

Un bătrân, un tânăr și cea mai importantă lecție a vieții

Traducere din engleză de ALINA CHIRIAC

HUMANITAS

fi6faon

Jt

Coperta colecției de GABI DUMITRU

Redactor

IUSTINA CROITORU

MITCH ALBOM TUESDAY WITH MORRIE Copyright © 1997 by Mitch Albom All rights reserved

© HUMANITAS, 2006, pentru prezenta versiune românească

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/317 18 19, fax 021/317 18 24'

www.humanitas.ro

Comenzi CARTE PRIN POȘTĂ: tel. 021/311 23 30,

fax 021/313 50 35, C.P.C.E. - CP 14, București

e-mail: cpp@humanitas.ro

www.librariilehumanitas.ro

Această carte îi este dedicată

fratelui meu, Peter,

cel mai curajos om pe care îl cunosc.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României ALBOM, MITCH

Marți cu Morrie / Mitch Albom; trad.: Alina Chiriac. -București; Humanitas, 2006

ISBN (10) 973-50-1352-5; ISBN (13) 978-973-50-1352-3 I. Chiriac, Alina (trad.)

821.111(73)-31=135.1

Mulțumiri

Aș dori să-i menționez aici pe câțiva oameni care m-au ajutat enorm la scrierea acestei cărți. Le sunt recunoscător pentru amintirile, răbdarea și sfaturile pe care mi le-au oferit lui Charlotte, Rob și Jonathan Schwartz, Maurie Stein, Charlie Derber, Gordie Fellman, David Schwartz, rabinului Al Axelrad și numeroșilor prieteni și colegi ai lui Morrie. De asemenea, multe mulțumiri lui Bill Thomas, editorul meu, care a știut să valorifice acest proiect. Și, ca întotdeauna, aprecierea mea pentru David Black, care de multe ori crede în mine mai mult decât cred eu însumi.

Și mai cu seamă, îi mulțumesc lui Morrie pentru că a vrut să facem această ultimă lucrare împreună. Ați avut vreodată un asemenea profesor ?

Programa de curs

Ultimul curs din viața bătrânului meu profesor s-a ținut o dată pe săptămână, acasă la el, lângă fereastra din biroul lui, de unde se vedea un hibiscus pitic cu flori roz. Cursul se ținea marțea. Începea după micul dejun. Tema era sensul vieții. Profesorul predă din experiență.

Nu se dădeau note, dar se țineau examene orale în fiecare săptămână. Trebuia să răspunzi la întrebări și ți se cerea să pui tu însuși întrebări. Din când în când aveai parte și de câte un exercițiu „fizic”, adică trebuia să îl ajuți pe dom' profesor să-și sprijine capul mai comod pe pernă sau să-și pună ochelarii pe nas. Dacă îl sărutai la plecare, primeai o notă mai mare.

Nu era nevoie de cărți, deși se discuta despre o mulțime de subiecte, inclusiv despre dragoste, muncă, societate, familie, bătrânețe, iertare și chiar și despre moarte. Ultimul curs a fost foarte scurt, doar câteva cuvinte.

Festivitatea de absolvire a fost o înmormântare.

Deși nu a avut loc nici un examen final, a trebuit redactată o lucrare lungă despre cele învățate. Ceea ce citiți acum este această lucrare.

La ultimul curs din viața bătrânului meu profesor a participat un singur student.

Eu.

Este sfârșitul primăverii în anul 1979, într-o după-amiază fierbinte, lipicioasă de sâmbătă. Stăm cu sutele, unii lângă alții, pe scaunele rânduie frumos pe pajiștea campusului. Purtăm robe din nailon albastru. Ascultăm nerăbdători discursurile lungi. Când ceremonia ia sfârșit, ne aruncăm pălăriile în aer și anul terminal al Universității Brandeis din Waltham, Massachusetts absolvă în mod oficial colegiul. Pentru mulți dintre noi s-a lăsat cortina peste copilărie.

După aceea, dau peste Morrie Schwartz, profesorul meu preferat, și îl prezint părinților. E un om scund, care merge cu pași mărunți, ca și cum ar înfrunța un vânt puternic ce l-ar putea lua pe sus. Cu roba de ceremonie,

seamănă în același timp cu un profet biblic și cu un spiriduş de Crăciun. Are ochi albaștri-verzi strălucitori, păr argintiu rar și răsfirat pe frunte, urechi mari, un nas triunghiular și sprâncene stufoase și cărunte. Deși are dinții strâmbi și cei de jos sunt înclinați spre spate - ca și cum cineva i-ar fi împins odată cu

11

un pumn -, când zâmbește arată de parcă i-ai fi spus cea mai bună glumă din toate timpurile.

Le povestește părinților mei cum am venit eu la toate cursurile lui. Le spune: „Aveți un băiat deosebit”. încurcat, mă uit în jos. Înainte de apleca, îi înmânez profesorului meu un cadou - o servietă cafenie cu inițialele lui în partea din față. Am cumpărat-o cu o zi înainte dintr-un mall. Nu voiam să-l uit. Sau poate că nu voiam să mă uite el pe mine.

— Mitch, tu ești soi bun, spune el, admirând servieta.

Apoi mă îmbrățișează. Îi simt brațele subțiri în jurul meu. Sunt mai înalt decât el și mă simt ciudat îmbrățișându-l, ca și cum eu aș fi părintele și el copilul.

Mă întreabă dacă vom păstra legătura, iar eu răspund fără să ezit: „Bineînțeles”.

Când se retrage, văd că plânge.

Compendiumul

L

Condamnarea la moarte i-a venit în vara anului 1994. Privind în urmă, mă gândesc că Morrie știa cu mult înainte că avea să se întâmple ceva rău. A știut-o în ziua în care a renunțat la dans.

Bătrânul meu profesor fusese dintotdeauna mare dansator. Muzica nu conta. Rock and roii, big bând, blues, toate îi plăceau. Închidea ochii și, cu un zâmbet fericit, începea să se miște în ritmul lui. Nu era întotdeauna cea mai frumoasă priveliște. În plus, nu-și făcea niciodată griji în legătură cu partenerul. Morrie dansa de unul singur.

De obicei mergea la o biserică din Harvard Square în fiecare miercuri seara, la ceva ce se numea „Dans liber”.

Aveau lumini și boxe puternice, și Morrie se pierdea în mulțimea alcătuită mai mult din studenți, îmbrăcat cu un tricou alb, pantaloni de trening negri și cu un prosop în jurul gâtului, și orice fel de muzică se cânta, el dansa.

Țopăia pe Jimi Hendrix. Se învârtea și se răsuca, își flutura brațele ca un dirijor îndopat cu amfetamine, cu tricoul ud în spate până la

13

mvA

brâu. Nimeni de-acolo nu știa că e un reputat doctor în sociologie, cu ani de experiență ca profesor la colegiu, că scrisese cărți importante. Toți îl credeau un moș țicnit.

Odată, a dus o casetă cu tangouri și i-a rugat să o pună la difuzoare. Apoi a acaparat ringul, zvâcnind înainte și înapoi ca un latin lover înfierbântat. La final, toată lumea l-a aplaudat. Ar fi vrut să oprească timpul în loc.

Apoi s-a terminat cu dansul.

La șazececi de ani a făcut astm. Respira din ce în ce mai greu. Intr-una din zile, pe când se plimba de-a lungul Charles River, s-a sufocat din cauza unei rafale de vânt. A fost dus imediat la spital și i s-a injectat adrenalină.

Câțiva ani mai târziu a început să aibă probleme la mers. La aniversarea unui prieten s-a împiedicat fără nici un motiv. Într-o noapte a căzut pe scările unui teatru, prăbușindu-se peste un grup de oameni.

„Faceți loc, lăsați-l să respire!” a strigat cineva.

Avea cam șaptezeci de ani pe atunci, așa că cei din jur au șoptit: „Vârsta!” și l-au ajutat să se ridice. Dar Morrie, care știa să privească în-lăuntrul lui mai bine decât mulți dintre noi, a înțeles atunci că alta era problema. Nu vârsta era de vină. Era obosit mai tot timpul. Nu putea dormi. Visa că moare.

14

A început să meargă pe la doctori. Mulți doctori. I-au făcut analize de sânge. Apoi de urină. I-au băgat un furtun în fund și s-au uitat în intestinele lui. În cele din urmă, pentru că nu găseau nimic, unul dintre doctori a cerut o biopsie a mușchilor, luând o bucățică din pulpa lui, Morrie. Analiza de laborator a indicat o problemă neurologică, așa că Morrie a fost adus înapoi pentru alt set de analize. Pentru una dintre aceste analize, l-au pus să stea pe un scaun special - un fel de scaun electric - în timp ce îl atingeau cu curent electric, ca să-i studieze reacțiile neurologice.

— Trebuie să mai investigăm, spuneau doctorii, uitându-se la rezultate.

— De ce ? întreba Morrie. Ce e ?

— Nu știm încă. Dar timpul tău este prea încet. Timpul lui era prea încet ? Cum adică ?

În cele din urmă, într-o zi fierbinte și umedă din august 1994, Morrie și soția lui, Charlotte, s-au dus la cabinetul neurologului, care le-a cerut să ia loc și le-a dat vestea: Morrie avea scleroză amiotrofică laterală (ALS), maladia Lou Gehrig, o afecțiune neiertătoare a sistemului neurologic.

Nu se cunoștea nici un tratament.

— Cum de m-am pricopsit cu ea ? a întrebat Morrie.

Nimeni nu știa.

15

r

— E mortală ? -Da.

— Deci o să mor ?

— Da, sunteți pe moarte, i-a spus doctorul, îmi pare foarte rău.

A stat cu Morrie și Charlotte aproape două ore, răspunzându-le răbdător la întrebări. La plecare, doctorul le-a dat câteva informații despre ALS, câteva broșuri, ca și cum aveau să-și deschidă un cont în bancă. Afară soarele strălucea și oamenii își vedeau de treburile lor. O femeie alerga să bage niște bani într-un automat de parcare. Alta căra niște alimente. Charlotte se gândea la o mie de lucruri: Cât timp mai avem f Cum o să ne descurcăm ? Cum o să plătim facturile f

În acest timp, bătrânul meu profesor era uimit de normalitatea zilei din jurul lui. N-ar trebui oare ca lumea să se oprească f Oare chiar nu știu ce se întâmplă cu mine ?

Dar lumea nu s-a oprit, nici măcar nu i-a păsat și, în momentul în care a deschis încet portiera mașinii, Morrie a simțit că alunecă într-un hău.

Și acum ? se gândea el.

În timp ce bătrânul meu profesor căuta răspunsuri, boala a pus stăpânire pe el, cu fiecare zi, cu fiecare săptămână mai mult. Într-o dimineață,

16

a scos mașina din garaj și de-abia a reușit să apese pe frână. Nu avea să mai conducă niciodată.

A început să șchiopăteze, așa că și-a cumpărat un baston. De atunci nu a mai putut merge neajutat.

Se ducea în mod regulat să înoate la YMCA, dar de la un moment dat nu a mai fost în stare să se dezbrace singur. Așa că, pentru prima oară, și-a angajat un asistent - un student la teologie pe nume Tony, care îl ajuta să intre și să iasă din piscină, să-și pună și să-și scoată costumul de baie. În vestiar ceilalți se făceau că nu se holbează. Dar se holbau oricum. Acesta a fost sfârșitul intimității lui.

În toamna anului 1994, Morrie a venit în campusul Brandeis ca să-și țină ultimul curs. Ar fi putut să nu facă acest lucru, firește. Universitatea ar fi înțeles. De ce să sufere în fața atâtor oameni ? Mai bine să stea acasă. Să-și pună lucrurile în ordine. Dar ideea renunțării nici măcar nu-i trecuse prin cap lui Morrie.

În schimb, venea șchiopătând în clasă, locul care fusese casa lui pentru mai mult de treizeci de ani. Din cauza bastonului, îi lua ceva timp să ajungă la catedră. Când în sfârșit se așeza, își scotea ochelarii și se uita la chipurile tinere care se holbau la el în tăcere.

17

— Prieteni, îmi imaginez că toți vă aflați aici pentru cursul de Psihologie socială. Predau acest curs de douăzeci de ani și acum, pentru prima oară, pot spune că ați riscat înscriindu-vă, pentru că sufăr de o boală fatală și s-ar putea să nu trăiesc până la sfârșitul semestrului. Dacă credeți că aceasta este o problemă, vă înțeleg dacă vreți să renunțați la acest curs.

Apoi a zâmbit.

Si așa secretul lui a devenit cunoscut.

ALS este ca o lumânare aprinsă: îți topește nervii și îți preface corpul într-un morman de ceară. Cel mai adesea, începe de la picioare și se întinde în sus. Nu-ți mai controlezi mușchii coapselor, așa că nu te mai poți ține pe picioare. Apoi pierzi controlul asupra mușchilor trunchiului, încât nu mai poți nici să stai ca lumea în capul oaselor. La sfârșit, dacă mai ești încă viu, respiri printr-un tub care-ți intră în gât prin-tr-o gaură - în vreme ce suflul tău, perfect conștient, stă închis într-o coajă uscată -, mai poți să clipești poate sau să miști limba, ca un om dintr-un film science fiction, înghețat în interiorul propriului corp. Tot procesul acesta nu durează mai mult de cinci ani de când se instalează boala.

Doctorii îi mai dăduseră lui Morrie doar doi am.

18

Morrie știa că avea să fie mai puțin.

Dar bătrânul meu profesor luase o decizie, pe care o rumegase încă de când ieșise din cabinetul doctorului cu sabia atârând deasupra capului. Să mă sting și să dispar, sau să profit cât mai mult de timpul care mi-a rămas ? s-a întrebat el.

Nu voia să se stingă. Nu voia să-i fie rușine că moare.

În schimb voia să-și facă din moarte cel din urmă proiect științific, punctul central al zilelor care-i rămăseseră.

De vreme ce toți murim odată și-odată, experiența lui s-ar putea dovedi de mare valoare, nu ? El însuși ar putea fi un subiect de cercetare. Un manual uman. Să mă studiez în timpul plecării mele lente și răbdătoare dintre cei vii. Să observ ce se întâmplă cu mine. Să învăț cu mine.

Morrie voia să treacă puntea aceea dintre viață și moarte, povestindu-și drumul.

Semestrul de toamnă a trecut repede. Lua din ce în mai multe pastile. Terapia devenise o rutină. Asistentele veneau la Morrie acasă să-l ajute să facă exerciții cu picioarele slăbite, ca să-i mențină mușchii activi, îndoindu-i-le și dezdoindu-i-le ca și cum ar fi scos apă cu pompa. Maseuri profesioniști veneau o dată pe săptămână ca să încerce să-i îndepărteze senzația puternică de

19

înțepeneală pe care o simțea în tot corpul. Se întâlnea cu profesori de meditație și învăța să închidă ochii și să-și alunge toate gândurile, până când lumea i se reducea la o simplă răsufflare, inspiră, expiră, inspiră, expiră. Într-o zi, deși folosea bastonul, s-a împiedicat de o bordură și s-a prăbușit în stradă. Un cadru metalic a luat locul bastonului. Pe măsură ce corpul îi slăbea, drumul până la toaletă și înapoi devenise din ce în ce mai obositor, așa că Morrie a început să urineze într-o ploscă. Trebuia să-și susțină greutatea corpului în vreme ce făcea asta, așa că altcineva trebuia să țină vasul în timp ce Morrie îl umplea.

Cei mai mulți dintre noi ar fi fost jenați de toate astea, mai ales la vârsta lui Morrie. Dar Morrie nu era ca noi toți. Când unii dintre colegii lui mai apropiați îl vizitau, el le spunea: „Știți, trebuie să fac pipi. Mă puteți ajuta ? Vă deranjează dacă faceți asta?”

Adesea, spre marea lor surpriză, acest lucru nu-i deranja.

De fapt, avea foarte mulți musafiri. Ținea ședințe de grup despre moarte, despre ce înseamnă ea cu adevărat, despre cum societatea fusese întotdeauna înspăimântată de moarte, fără să o înțeleagă de cele mai multe ori. Le spunea prietenilor că dacă voiau să-l ajute cu adevărat, să

20

nu-i arate milă și înțelegere, ci să-l viziteze, să-l sune, să-i vorbească despre problemele lor - așa cum o făcuseră întotdeauna, pentru că Morrie știuse întotdeauna să-i asculte.

În ciuda a tot ce se întâmpla cu el, vocea îi era puternică și încurajatoare, iar mintea îi vibra de milioane de gânduri. Voia cu orice preț să dovedească faptul că a muri nu era sinonim cu a fi inutil.

Anul Nou a venit, apoi a trecut. Deși nu o spunea nimănui, Morrie știa că acesta avea să fie ultimul an din viața lui. Acum stătea într-un scaun cu rotile și se lupta cu timpul, ca să le poată spune oamenilor pe care-i iubea toate lucrurile pe care voia să le spună. Când un coleg de la Brandeis a murit pe neașteptate din cauza unui atac de cord, Morrie a mers la înmormântarea lui. A venit acasă deprimat.

— Ce risipă! a zis. Toți oamenii aceia spunând toate lucrurile acelea minunate, și Irv n-a avut niciodată ocazia să le audă.

Morrie avea o idee mai bună. A dat câteva telefoane. A ales o dată. Și într-o după-amiază friguroasă de duminică, a adunat în casa lui un grup de prieteni și membri ai familiei la o „înmormântare antumă”. Fiecare dintre ei a vorbit și i-a mulțumit bătrânului meu profesor. Unii au plâns. Alții au râs. O doamnă a citit o poezie:

21

Drag și iubit verișor

în inima-ți tânără

Vei aduna timpul, strat peste strat

Ca un sequoia blând...

Morrie a plâns și a râs cu ei. Și a spus toate lucrurile acelea de suflet pe care nu ajungem niciodată să le spunem celor pe care îi iubim. Înmormântarea antumă a fost un mare succes.

Doar că Morrie încă nu murise.

De fapt, partea cea mai neobișnuită din viața lui tocmai acum începea.

Studentul

Acum ar fi momentul să explic ce se întâmplase cu mine din vara aceea în care l-am îmbrățișat pentru ultima dată pe dragul și înțeleptul meu profesor, promițându-i că vom ține legătura.

Nu l-am mai căutat.

De fapt, n-am păstrat legătura cu mai nici unul dintre oamenii pe care îi cunoscusem la colegiu, nici cu amicii cu care băusem bere și nici cu prima femeie lângă care mă trezisem dimineața. Anii de după absolvire m-au transformat în altcineva, mai dur, diferit de absolventul mândru care părăsise campusul în ziua aceea îndreptându-se spre New York, pregătit să ofere lumii talentul lui.

Am descoperit că lumea nu era tot ce conta. Aveam douăzeci de ani și am rătăcit prin ei, plătind chirie, citind tot felul de articole și mirându-mă că nu vedeam drumurile deschizându-se înaintea mea. Visam să fiu un mare muzician (cântam la pian), dar după mai mulți ani de cluburi de noapte goale și întunecate, de promisiuni

23

încălcate, de formații care se destrămau și de producători care păreau încântați de oricine altcineva, numai de mine nu, visul s-a stins. Era primul eșec din viața mea.

În același timp am avut parte și de prima întâlnire serioasă cu moartea. Unchiul meu preferat, fratele mamei, omul care mă învățase ce înseamnă muzica, omul care mă învățase să conduc, care mă tachina în privința fetelor, care mă inițiasse în fotbal - singurul pe care, atunci când eram copil, îl priveam spunând: „Așa vreau să fiu când o să mă fac mare” - a murit de cancer la pancreas la vârsta de patruzeci și patru de ani. Era un om mic de statură, arătos, cu o mustață groasă, și am fost alături de el în ultimul lui an, fiindcă locuiam cu un etaj mai jos, sub apartamentul lui. L-am văzut trupul puternic uscându-se, apoi umflându-se, l-am văzut suferind nopți la rând, îndoit de spate la masa de seară, apăsându-și cu mâinile stomacul, cu ochii închiși și gura schimonosită de durere. „Oh, Doamne”, murmură. „Isuse!” Noi, ceilalți - mătușa mea, cei doi copii ai lor, eu -, stăteam tăcuți,

spălând farfuriile, întorcând privirea.

În viața mea nu m-am simțit atât de neputincios.

Într-o noapte de mai, stăteam cu unchiul meu pe balconul apartamentului lui. Adia un vânti-cel și era cald. El a privit spre orizont și mi-a

24

spus, cu dinții strânși, că nu avea să mai fie aici ca să-și vadă copiii începând noul an școlar. M-a întrebat dacă aveam să am grijă de ei. I-am zis să nu mai vorbească așa. M-a privit cu tristețe.

A murit câteva săptămâni mai târziu.

După înmormântare, viața mea s-a schimbat. Simțeam că timpul devenise dintr-odată prețios, ca un șuvoi puternic de apă care se năpustește printr-o gură de canal, iar eu nu mă puteam mișca atât de repede cât aș fi vrut. Gata cu cântatul în cluburi de noapte pe jumătate goale. Gata cu scrisul cântecelor pe care nimeni nu le asculta. M-am întors la școală, mi-am luat o diplomă de masterat în jurnalism și am acceptat prima slujbă care mi s-a oferit, de redactor de știri sportive. În loc să alerg după propria-mi celebritate, am scris despre atleți celebri care alergau după a lor. Am lucrat pentru ziare și am colaborat la reviste. Am muncit într-un ritm care nu ținea cont nici de ore, nici de limite. Mă trezeam dimineața, mă spălam pe dinți, mă așezam la masa de lucru și scriam îmbrăcat în hainele în care dormisem. Unchiul meu lucrase pentru o corporație pe care o urase - făcuse același lucru în fiecare zi -, iar eu eram hotărât să nu comit aceeași greșeală.

Am tot alergat între New York și Florida, iar în cele în urmă am acceptat un post în Detroit, ca redactor pentru Detroit Free Press. În orașul

25

acela, apetitul pentru sport era nestăvilit - aveau echipe profesioniste de fotbal, baschet, baseball și hochei - și asta se potriveau cu ambiția mea. În câțiva ani nu numai că scriam articole, ci scriam cărți despre sport, făceam emisiuni sportive la radio și apăream în mod regulat la TV, dându-mi cu părerea despre jucători de fotbal bogați și despre ipocritele programe de sport din facultăți. Făceam parte din furtuna media în care se zbate acum țara. Eram pe val.

Nu mai plăteam chirie. Am început să cumpăr. Mi-am cumpărat o casă pe o colină. Am cumpărat mașini. Am investit în acțiuni și mi-am făcut un portofoliu. Trăiam în viteza a cincea și pentru tot ce făceam aveam un deadline. Lucram într-un ritm drăcesc. Conduceam nebunește. Am făcut mai mulți bani decât îmi imaginasem vreodată. Am întâlnit o femeie cu părul negru pe nume Janine, care mă iubea în ciuda programului meu și a absențelor mele repetate. Ne-am căsătorit la șapte ani după ce ne-am cunoscut. M-am întors la muncă la doar o săptămână după nuntă. I-am spus — spunându-mi și mie în același timp - că într-o zi vom avea copii, pe care și-i dorea foarte mult. Dar ziua aceea n-a venit niciodată.

În schimb, m-am acoperit de realizări, pentru că astfel, credeam eu, puteam controla lucrurile, puteam să storc fericirea până la ultima

26

picătură înainte să mă îmbolnăvesc și să mor, ca unchiul meu, pentru că îmi închipuiam că asta mi-era destinul. Cât despre Morrie, ei bine, mă gândeam la el din când în când, la lucrurile pe care mă învățase, despre a fi „om” și despre „a te raporta la ceilalți”, dar am făcut-o întotdeauna cu distanță, ca și cum ar fi fost vorba de o altă viață. De-a lungul anilor am aruncat toate scrisorile care veneau de la Universitatea Brandeis, imaginându-mi că mi se cereau bani. Așa că nu am aflat de boala lui Morrie. Oamenii care mi-ar fi putut spune fuseseră de mult dați uitării, iar numerele lor de telefon erau îngropate într-o cutie undeva în pod.

Lucrurile ar fi putut să rămână așa, dacă într-o noapte, târziu, n-aș fi rătăcit printre canalele TV, când am auzit o știre...

Audiovizualul

În martie 1995, limuzina care îl ducea pe Ted Koppel, gazda emisiunii Nightline, de pe ABC-TV, a oprit lângă bordura acoperită de zăpadă din fața casei lui Morrie din West Newton, Massachusetts.

Acum Morrie stătea tot timpul în scaunul cu rotile, se obișnuise cu îngrijitorii care îl mutau ca pe un sac din scaun în pat și din pat în scaun, începuse să tușească atunci când mânca, iar mes-tecatul era o corvoadă.

Picioarele îi erau moarte; nu avea să mai meargă niciodată.

Totuși, refuza să se lase pradă depresiei. Morrie devenise un adevărat izvor de idei. Își nota gândurile pe post-it-uri galbene, pe plicuri, pe dosare, pe orice bucățică de hârtie. Scria panseuri filozofice despre cum e să trăiești în umbra morții: „Acceptă că poți să faci unele lucruri și că nu poți să faci unele lucruri”; „Acceptă că trecutul e trecut, fără să-l negi sau să-l discreditezi”; „Învăță să te ieți pe tine și pe ceilalți”; „Să nu crezi niciodată că e prea târziu să te implicii”.

Cu timpul, adunase peste cincizeci de astfel de „aforisme”, pe care le împărțea prietenilor.

28

Unul dintre acești prieteni, un coleg de la Brandeis, pe nume Maurie Stein, a fost atât de impresionat de acele cuvinte, încât le-a trimis unui reporter de la Boston Globe, care a venit să scrie un reportaj despre Morrie. Titlul suna astfel:

ULTIMUL CURS AL UNUI PROFESOR: PROPRIA MOARTE

Articolul a atras atenția unui producător de la emisiunea Nightline, care i l-a adus lui Koppel în Washington D.C.

— Uită-te puțin la asta, a spus producătorul. Și nici una, nici două, un cameraman a ajuns în sufrageria lui Morrie și limuzina lui Koppel în fața casei lui.

Mai mulți prieteni și membri ai familiei lui Morrie s-au adunat să-l cunoască pe Koppel, iar când celebrul om a intrat în casa lui Morrie, toți s-au agitat de emoție, toți cu excepția lui Morrie, care și-a împins singur scaunul mai în față, a ridicat din sprâncene și a pus capăt zumzetului cu vocea lui rezonantă și puternică.

— Ted, trebuie să treci niște probe ca să fii de acord cu interviul acesta.

A urmat un moment ciudat de tăcere, apoi cei doi s-au îndreptat spre birou. Au închis ușa.

— Sper ca Ted să nu-l ia prea tare pe Morrie, a șoptit unul dintre prietenii care așteptau în fața ușii.

29

li:-!1:1'

— Eu sper ca Morrie să nu-l ia prea tare pe Ted, a spus un alt prieten.

în birou, Morrie i-a făcut semn lui Ted să ia loc. Și-a împreunat apoi mâinile pe genunchi și a zâmbit.

— Spune-mi ceva care să vină din inimă, a început Morrie.

— Din inimă ?

Koppel s-a uitat cu atenție la bătrânul din fața sa.

— Bine, a zis el precaut, apoi i-a vorbit despre copiii lui. Erau aproape de inima sa, nu ?

— Bine, a zis Morrie. Acum spune-mi în ce anume crezi.

Koppel nu se simțea în largul lui.

— De obicei nu vorbesc despre astfel de lucruri cu oameni pe care î-am cunoscut de doar câteva minute.

— Ted, sunt pe moarte, i-a spus Morrie, pri-vindu-l peste ochelari. Nu am prea mult timp la dispoziție.

Ted a izbucnit în râs. Bine. Credință. A citat un pasaj din Marcus Aurelius, câteva cuvinte în care credea cu adevărat.

Morrie a dat aprobator din cap.

— Acum, dă-mi voie să te întreb eu ceva, i-a zis Koppel. Mi-ai văzut vreodată emisiunea ?

Morrie a ridicat din umeri.

— Cred că de două ori.

30

— Doar de două ori ?

— Nu te simți jignit. La Oprah m-am uitat doar o dată.

— Atunci, după cele două emisiuni, ce părere ai ? Morrie a făcut o pauză.

— Sincer ? -Da.

— Am crezut că ești narcisist. Ted a izbucnit în râs.

— Sunt prea urât ca să fii narcisist, i-a spus.

Peste puțină vreme camerele se mișcau în fața șemineului din sufragerie, cu Koppel la patru ace în costum albastru și Morrie îmbrăcat în puloverul lui gri scămoșat. Refuzase să-și pună haine elegante sau să fie machiat pentru interviu. Filozofia lui era că moartea n-ar trebui să ne rușineze; așa că n-avea de gând să-și pudreze nasul. Pentru că Morrie stătea în scaunul cu rotile, camera nu i-a surprins picioarele sfrijite. Și pentru că încă mai putea să-și miște mâinile — când vorbea, Morrie gesticula întotdeauna -, cuvintele lui, care explicau cum să înfrunți sfârșitul vieții, trădau o și mai mare pasiune.

— Ted, a spus el, când a început totul m-am întrebant „Oare să mă retrag din lume, așa cum fac cei mai mulți oameni sau să continui să trăiesc ?” Am hotărât că vreau să trăiesc - sau măcar să încerc să trăiesc - așa cum vreau, cu demnitate,

31

cu curaj, cu umor, cu detașare. Dar sunt dimineți când plâng și plâng și mă jelesc de mila mea. în unele dimineți sunt atât de furios și înveninat. Dar nu mă ține prea mult. Mă ridic și îmi spun: „Vreau să trăiesc...” Până acum am reușit. O să mai pot și de acum înainte ? Nu știu. Dar pun pariu cu mine însumi că o să pot.

Koppel părea foarte prins de cele spuse de Morrie. L-a întrebant despre umilința pe care ți-o induce moartea.

— Ei, Fred, a spus Morrie din greșeală, apoi s-a corectat imediat. Adică, Ted...

— Ei, uite asta înseamnă umilință, a spus Koppel râzând.

Cei doi au vorbit apoi despre viața de după. Au vorbit despre dependența din ce în ce mai mare a lui Morrie de ceilalți oameni. Avea acum nevoie de ajutor și ca să mănânce sau să stea sau să se miște dmtr-un loc în altul.

Care era, l-a întrebant Koppel, lucrul de care Morrie se temea cel mai tare, în declinul acesta lent și insidios.

Morrie a făcut o pauză. Apoi a întrebant dacă poate spune lucrul acela la televizor.

Koppel i-a spus să o facă.

Morrie s-a uitat drept în ochii celui mai renumit reporter din America.

— Ei bine, Ted, în curând, cineva va trebui să mă șteargă la fund.

32

Emisiunea a fost difuzată într-o vineri noaptea. A început cu Ted Koppel în spatele biroului lui din Washington,

cu vocea răsunându-i cu autoritate.

— Cine este Morrie Schwartz, a spus el, și de ce până la sfârșitul acestei nopți multora dintre dumneavoastră le va păsa de el ?

La o mie de kilometri depărtare, în casa mea de pe colină, rătăceam printre canalele TV ca de obicei. Am auzit aceste cuvinte - Cine este Morrie Schwartz ? - și am rămas împietrit.

Este primul nostru curs, în primăvara anului 1976. Intru în biroul mare al lui Morrie în care observ nenumăratele rânduri de cărți pe rafturile de pe pereți. Cărți de sociologie, filozofie, religie, psihologie. Un covor mare acoperă podeaua și o fereastră dă spre aleea care străbate campusul. Vreo zece studenți răsfoiesc fâstâciți caiete și compendiumuri. Cei mai mulți sunt îmbrăcați cu blugi, teniși și tricouri de bumbac în carouri, îmi spun că n-o să-mi fie ușor să chiulesc de la un curs cu atât de puțini studenți. Poate n-ar trebui să mă înscriu la cursul acesta.

— Mitchell ? spune Morrie, citind din lista de prezență.

Ridic mâna.

— Preferi să-ți spun Mitch f Sau e mai bine Mitchell?

Nici un profesor nu m-a mai întrebat asta. Mă uit mai atent la tipul acesta cu helanca lui galbenă și reiați verzi, și cu părul argintiu răsfirat pe frunte. Zâmbește.

Mitch, răspund. Prietenii îmi zic Mitch.

34

— Atunci, Mitch să fie, spune Morrie, ca și cum ar fi încheiat o afacere. Și, Mitch...

Da?

— Sper ca într-o zi să mă consideri prietenul tău.

^îP!*?*^H'??ft??

Orientarea

Cu un pahar de cafea într-o mână și cu telefonul mobil proptit între ureche și umăr, intram cu mașina închinată pe strada lui Morrie din West Newton, o suburbie liniștită din Boston. Vorbeam cu un producător TV despre un articol la care lucram. Mă uitam când la ceasul electronic - zborul de întoarcere era peste câteva ore -, când la numerele cutiilor poștale de pe strada mărginită de copaci. Radioul era dat pe postul de știri. Așa făceam eu, ca de obicei, cinci lucruri deodată.

— Derulează caseta, i-am spus producătorului. Vreau să aud bucata aia din nou.

— OK, o secundă.

Dintr-odată m-am pomenit în dreptul casei. Am frânat și am vărsat cafeaua pe mine. Când am oprit mașina, am văzut un arțar japonez mare și trei oameni în dreptul lui, lângă alee - un tânăr și o femeie de vârstă mijlocie de o parte și de alta a unui bătrân mărunț într-un scaun cu rotile.

Morrie.

36

Văzându-l pe fostul meu profesor, am înghețat.

— Alo ? urla producătorul în urechea mea. Mai ești pe fir ?

Nu-l văzusem de șaisprezece ani. Avea și mai puțin păr, aproape albit și era tras la față. În mo-, mentul acela am simțit că nu sunt pregătit pentru întâlnire - mai ales, pentru că eram legat de telefonul acela - și speram să nu mă fi observat, ca să pot să mă mai învărt de vreo două ori în jurul casei, să-mi termin treaba, să mă pregătesc psihic. Dar Morrie, această versiune nouă, sfrijită a omului pe care îl cunoscusem odinioară, zâmbea spre mașină, cu mâinile împreunate pe genunchi, așteptându-mă să cobor.

— Hei ? spune producătorul. Mai ești acolo ? Pentru tot timpul petrecut împreună, pentru

toată bunătatea și răbdarea pe care mi le arătase Morrie când eram tânăr, ar fi trebuit să arunc telefonul, să sar din mașină, să alerg la el, să-l îmbrățișez și să-l salut.

În schimb am oprit motorul și m-am lăsat în jos ca și cum aș fi căutat ceva.

— Da, da, sunt aici, am șoptit și am continuat conversația cu producătorul până când am terminat ce aveam de vorbit.

Am făcut ceea ce învățasem să fac cel mai bine: îmi vedeam de munca mea chiar și atunci când profesorul meu care era pe moarte mă aștepta

37

în fața casei lui. Nu sunt mândru de asta, dar așa am făcut.

Apoi, cinci minute mai târziu, Morrie mă îmbrățișa, îi simțeam părul subțire pe obraz. Îi spusese că îmi căutasem cheile, de aceea stătusem atât de mult în mașină și l-am strâns și mai tare în brațe, ca și cum aș fi vrut să sfărâm minciuna aceea. Deși soarele de primăvară era cald, el purta un pardesiu și picioarele îi erau învelite cu o pătură. Mirosea puțin acru, așa cum miroso uneori oamenii care iau medicamente. Cu fața lipită de a mea, îi auzeam respirația greoaie.

— Vechiul meu prieten, a șoptit el, te-ai întors în sfârșit.

Cum stăteam aplecat deasupra lui, s-a agățat de mine, nevrând să-mi mai dea drumul, cu mâinile încleștate de umerii mei. Eram surprins de atâta afecțiune după atâția ani, dar atunci, între zidurile pe care le ridicasem între

prezentul și trecutul meu, uitasem cât de apropiați eram odinioară. Știam, în adâncul sufletului, că nu mai eram studentul bun și talentat pe care și—l amintea el.

Speram doar să-l pot păcăli pentru câteva ore.

În casă, ne-am așezat la o masă din lemn de alun lângă o fereastră care dădea spre casa vecinului. Morrie se foia în scaunul lui cu rotile,

38

încercând să-și găsească o poziție confortabilă. Conform obiceiului nostru, voia să mă pună la masă. Am fost de acord. Una dintre îngrijitoare, o italiancă solidă, pe nume Connie, a tăiat pâine și roșii și a adus niște castroane cu salată de pui, hummus și tabouli.

A mai adus și niște pastile. Morrie s-a uitat la ele și a oftat. Ochii îi erau mai înfundați în orbite decât îmi aminteam, iar pomeții mai ascuțiți. Asta îi dădea un aer mai dur, mai îmbătrânit - până când zâmbea, bineînțeles, iar obrații lăsați se ridicau ca o cortină.

— Mitch, mi-a spus el încet, știi că sunt pe moarte.

Știam.

— Bine, atunci.

Morrie a înghițit pastilele, a lăsat jos paharul, a tras aer în piept, apoi a expirat profund.

— Vrei să-ți spun cum e ? Cum e ce ? Cum e să mori ?

— Da, a răspuns.

Deși nu știam acest lucru, ultimul nostru curs tocmai începuse.

1 Salată de crudități originală, se pare, din Liban. (N. tr.)

39

fiP țif'pp îil * ;|S; 'i ii fi ^i'it'Tp

Este primul meu an de facultate. Morrie este mai în vârstă decât majoritatea profesorilor, iar eu sunt mai tânăr decât majoritatea studenților, pentru că am terminat liceul un an mai devreme. Ca să compensez faptul că sunt cel mai mic din campus, port pulovere vechi, gri, boxez într-o sală de gimnastică și umblu cu o țigară neaprin-să în colțul gurii, chiar dacă nu fumez. Conduc o rablă de Mercury Cougar, cu toate geamurile lăsate și muzica dată la maxim. Îmi caut identitatea în duritate, dar blândețea lui Morrie mă atrage mai mult și, pentru că el nu se uită la mine ca la un puști care vrea să pară mai mult decât este, mă relaxez.

Termin acest prim curs cu el și mă înscriu la următorul. Dă note mari; nu-i pasă prea mult de ele. Se spune că într-un an, în timpul războiului din Vietnam, Morrie le-a dat tuturor băieților câte un 10 ca să le fie amănată înrolarea. Am început să-i spun lui Morrie „Domnu} antrenor”, cum obișnuiam să îi spun în liceu antrenorului de atletism.

Lui Morrie i-a plăcut porecla.

40

— Domnu} antrenor, spune el. Bine, am să fiu antrenorul tău. Iar tu poți să fii jucătorul meu. Poți să joci toate rolurile frumoase ale vieții pe care eu sunt prea bătrân să le mai joc.

Uneori mâncăm împreună la bufet. Spre încântarea mea, Morrie este și mai neîndemânatic decât mine. Vorbește în loc să mestece, râde cu gura deschisă, spune o idee interesantă cu gura plină de salată de ou, cu bucățele mici de gălbenuș scurgându-i-se pe bărbie.

Mă copleșește. De când îl cunosc am două dorințe: să-l îmbrățișez și să-i dau un șervețel.

Sala de curs

Razele soarelui au năvălit prin fereastra sufrageriei, făcând podeaua de lemn să strălucească. Stăteam de vorbă de aproape două ore. Telefonul a sunat de câteva ori, iar Morrie a rugat-o pe Connie, îngrijitoarea lui, să răspundă. Ea a tot notat numele celor care sunaseră în agenda lui de întâlniri. Prieteni. Profesori. Un grup de discuții. Cineva care voia să-l fotografieze pentru o revistă. Era evident că nu eram singurul care voia să-l vadă pe bătrânul meu profesor - apariția lui la Nightline îl făcuse aproape o vedetă - , dar eu eram impresionat, chiar un pic invidios pe numărul mare de prieteni pe care părea că-i are Morrie. Mă gândeam la cercul de „amici” în care mă învăTEAM în liceu. Oare unde dispăruseră ?

— Știi, Mitch, acum, că sunt pe moarte, am devenit mult mai interesant pentru oameni.

Întotdeauna ai fost interesant.

— Haida-de, zâmbi Morrie. Ești tu drăguț. Nu, nu sunt.

42

— Uite cum stau lucrurile, a continuat el. Oamenii mă văd ca pe o punte. Nu mai sunt atât de în viață cum eram, dar nu sunt nici mort încă. Sunt cumva... între.

A tușit, apoi și-a recăpătat zâmbetul.

— Sunt în ultima mare călătorie aici - și oamenii vor să le spun ce trebuie să ia cu ei.

Telefonul a sunat din nou.

— Morrie, poți vorbi ? întrebă Connie.

— Vechiul meu prieten a venit în vizită acum, a anunțat-o el. Să sune altă dată.

Nu vă pot spune de ce m-a primit cu atâta căldură. Nu eram nici pe departe studentul talentat care îl lăsase în urmă acum șaisprezece ani. Dacă n-ar fi fost Nightline, Morrie ar fi putut să moară fără să mă mai vadă vreodată.

N-aveam nici o scuză pentru asta, în afara celei pe care toată lumea pare să o aibă în ziua de azi. Eram prea prins de cântecul de sirenă al vieții mele. Eram ocupat.

Ce mi se întâmplase ? m-am întrebat. Vocea lui Morrie, puternică, guturală m-a dus înapoi în anii de facultate, pe când credeam că oamenii bogați sunt răi, că o cămașă și o cravată erau haine de închisoare și că viața fără libertatea de a te ridica și pleca - pe o motocicletă, cu vântul în față, de pe străzile Parisului, până în munții Tibetului - nu era viață. Ce mi se întâmplase ?

43

Mi se întâmplaseră anii '80. Mi se întâmplaseră anii '90. Moartea și boala și îngrășarea și chelirea lui se întâmplaseră. Îmi trădasem o mulțime de visuri pentru un salariu mai mare și nu-mi dădusem nici o clipă seama că făceam asta.

Și totuși eram aici, cu Morrie, vorbind cu emoția din anii de facultate, ca și cum fusesem doar plecat într-o vacanță mai lungă.

— Ai găsit pe cineva cu care să-ți împărți viața ? m-a întrebat.

— Dai ceva înapoi comunității din care faci parte ?

— Ești împăcat cu tine însuși ?

— Încerci să fii un om mai bun ?

M-am fâstâcit, voiam să arăt că mă preocupasem îndelung astfel de întrebări. Ce mi se întâmplase f'imi promiseseam odinioară că nu voi munci niciodată pentru bani, că mă voi înrola în Forțele de Menținere a Păcii, că voi trăi în locuri frumoase și pline de inspirație.

În loc de toate astea, locuim de vreo zece ani în Detroit, lucrăm în același loc, foloseam aceeași bancă, mergeam la același frizer. Aveam treizeci și șapte de ani, eram mai eficient decât în timpul facultății, legat fiind de computere și modemuri și telefoane mobile. Scriam articole despre atleți bogați, care, în mare parte, nu dădeau doi bani pe oameni ca mine. Nu mai eram tânăr pentru cei din anturajul meu, nu mă mai plimbam în

44

pulovere gri cu țigara neaprinsă în colțul gurii. Nu mai purtam discuții lungi despre sensul vieții la un sandwich cu salată de ou.

Zilele mele erau pline, și, totuși, eram în cea mai mare parte a timpului nemulțumit.

Ce mi se întâmplase ?

Domnu' antrenor, i-am spus dintr-odată, amintindu-mi de poreclă.

Morrie s-a luminat.

— Eu sunt ăla. Încă mai sunt antrenorul tău. A râs și a început să mănânce din nou, o masă pe care o lungea de patruzeci de minute. Îl priveam acum, în timp ce mâinile i se mișcau neîndemânatic, de parcă se deprindea să le folosească pentru prima dată. Nu avea putere să taie cu cuțitul. Degetele îi tremurau. Fiecare înghițitură era o luptă; mesteca îndelung înainte să înghită, uneori mâncarea i se scurgea din gură, astfel că era nevoit să lase jos tacâmurile ca să se șteargă cu un șervețel. Pielea mâinilor de la încheieturi până la falange era plină de pete de bătrânețe și atârna, ca pielea pe un os de pui din ciorbă.

Un răstimp am mâncat amândoi, un bătrân bolnav și un tânăr sănătos, absorbind tăcerea încăperii. O tăcere apăsătoare, după părerea mea, dar eu eram singurul care nu se simțea în largul lui.

— Să fii pe moarte, a spus Morrie dintr-odată, este numai unul dintre motivele pentru care să fii trist, Mitch. Dar să trăiești nefericit este cu

45

totul altceva. Atât de mulți dintre cei care vin să mă vadă sunt nefericiți.

De ce?

— Păi în primul rând deoarece cultura noastră nu îi face pe oameni să aibă o părere bună despre ei înșiși. Îi învățăm pe oameni lucruri greșite. Și trebuie să fii tare puternic să spui că e ceva putred în cultura noastră, să nu o accepți. Să îți crezi una proprie. Cei mai mulți nu sunt în stare. Oamenii ăștia sunt mult mai nefericiți decât mine - chiar și în starea în care mă aflu acum.

Oi fi eu pe moarte, dar sunt înconjurat de suflete iubitoare, cărora le pasă. Câți se pot lăuda cu lucrul acesta ? Eram uluit de lipsa lui de autocompătimire. Morrie, care nu putea să danseze, să înoate, să se spele sau să se plimbe; Morrie, care nu mai putea răspunde singur la ușă, care nu se mai putea șterge singur după duș, care nu mai putea nici măcar să se întoarcă singur în pat. Cum putea să accepte așa de ușor ? Îl priveam luptându-se cu furculița, alegând o bucată de roșie, scâpând-o de două ori - o scenă jalnică - și totuși nu puteam să nu recunosc că prezența lui te liniștea ca prin farmec, simțeam aceeași briză calmă care mă mângâiasse în facultate.

Am aruncat o privire la ceas - din obișnuință -, se făcea târziu și mă gândeam să schimb

46

rezervarea la avion. Apoi Morrie a făcut ceva care mi-a rămas în minte până azi.

— Știi cum am să mor ? m-a întrebat el. Am ridicat din sprâncene.

— O să mă sufoc. Da. Din cauza astmului, plămânii mei nu pot suporta boala. ALS-ul ăsta îmi acaparează tot

corpul de jos în sus. Mi-a pus deja stăpânire pe picioare. În curând o să vină rândul mâinilor. Și când o să ajungă la plămâni...

A ridicat din umeri.

—... s-a terminat.

Nu știam ce să spun, așa că am răspuns:

Ei, cine știe, adică... nu se știe niciodată.

Morrie a închis ochii.

— Eu știu, Mitch. Nu trebuie să-ți fie teamă că o să mor. Am avut o viață bună și toți știm că asta se va întâmpla.

Mai am vreo patru, cinci luni.

Haide, am zis eu agitat. Nimeni nu poate fi sigur...

— Eu pot, a spus el încet. Există și un test. Mi-a arătat un doctor.

Un test ?

— Tragi aer în piept de câteva ori. Am făcut ce mi-a spus.

— Acum, încă o dată, dar de data asta, când expiri, numără până la cât poți înainte de a inspira din nou.

Am expirat numerele repede.

47

IV li

Unu-doi-trei-patru-cinci-șase-șapte-opt... Am ajuns la șaptezeci înainte de a-mi pierde suflul.

— Bun, a zis Morrie. Ai plămâni sănătoși. Acum uită-te la mine.

A tras aer în piept, apoi a început să numere cu voce joasă, tremurătoare.

— Unu-doi-trei-patru-cinci-șase-șapte-opt-nouă-zece-unșpe-doișpe-treișpe-paișpe-cinșpe-șaișpe-șaptespe-optișpe...

S-a oprit, horcăind ca să poată inspira din nou.

— Prima dată când m-a pus să fac asta, am ajuns la douăzeci și trei. Acum doar la optișpe.

A închis ochii, dând din cap.

— Rezervorul meu e aproape gol.

M-am ridicat lovindu-mi nervos coapsele cu palmele. Era destul pentru o după-amiază.

— Vino să-l mai vezi pe bătrânul tău profesor, mi-a spus Morrie când l-am îmbrățișat de rămas-bun.

I-am promis că o s-o fac și am încercat să nu mă gândesc la ultima dată când mai promisesem acest lucru.

În librăria facultății, cumpăr cărțile pe care ni le-a recomandat Morrie. Cumpăr cărți despre care n-am știut că există, titluri cum ar fi: Tinerete : Identitate și criză, Eu și Tu, Eul scindat.

Înainte de facultate habar n-aveam că studiul relațiilor umane putea fi considerat materie școlară. Până să-l cunosc pe Morrie, nu am crezut lucrul acesta.

Dar pasiunea lui pentru cărți este reală și contagioasă. Uneori începem să vorbim serios, abia după curs, când clasa s-a golit. Mă întrebă despre viața mea, apoi citează versuri din Erich Fromm, Martin Buber, Erik Erikson.

Adesea se dezice de cuvintele lor, comentând cu propriile sfaturi, chiar dacă e evident că a gândit și el aceleași lucruri. În clipele astea îmi dau seama că este într-adevăr profesor, nu un unchi. Într-o după-amiază, mă plâng de confuzia proprie vârstei mele, de ceea ce se așteaptă de la mine ver-sus ceea ce vreau eu pentru mine.

— Ți-am vorbit despre tensiunea contrariilor f spune el.

49

Tensiunea contrariilor ?

— Viața este un șir lung de mișcări înainte și înapoi. Vrei să faci ceva, dar ești obligat să faci altceva. Ceva te rănește, deși știi că n-ar trebui. Iei anumite lucruri de bune, chiar dacă știi că n-ar trebui să iei nimic de bun.

Tensiunea contrariilor, ca atunci când tragi de un elastic. Și cei mai mulți dintre noi trăim undeva la mijloc.

Parcă-i vorba de un meci de wrestling, spun eu.

— Un meci de wrestling. Râde. Da, e și asta un mod de a descrie viața.

Deci, cine câștigă? întreb eu.

— Cine câștigă f

îmi zâmbește, cu riduri în jurul ochilor, cu dinții un pic strâmbi.

— Dragostea câștigă. Dragostea câștigă întotdeauna.

Lnsnerea

Am zburat spre Londra două săptămâni mai târziu. Scriam despre Wimbledon, cea mai mare competiție de tenis din lume și unul dintre puținele evenimente unde mulțimea nu huiduie și nimeni nu e beat în parcare. În Anglia era cald și înnorat, și în fiecare dimineață mă plimbam pe străzile străjuite de copaci din jurul terenurilor de tenis, trecând pe lângă adolescenți care stăteau la coadă ca să mai prindă ultimele bilete și vânzători de căpșuni și înghețată. La poartă era un stand de ziare care vindea vreo șase tabloide britanice colorate, cu poze cu femei goale, cu fotografiile ale familiei regale făcute de papa-razzi, horoscoape, rubrici sportive, concursuri de loterie și doar foarte puține știri propriu-zise.

Titlurile zilei erau scrise pe o tablă mică sprijinită de un teanc cu cele mai proaspete ziare și sunau cam așa:

DIANA ÎN RÂND CU CHARLES! sau GAZZA STRIGĂ ECHIPEI: VREAU MILIOANE !

Oamenii căutau senzaționalul în aceste tabloide, devorau bârfele, iar eu făcusem exact același lucru în călătoriile mele anterioare în Anglia.

Acum însă, nu știu de ce, m-am pomenit gân-dindu-mă la Morrie de fiecare dată când citeam ceva prostesc sau fără sens. Aveam în minte imaginea lui acolo, în casa cu arțarul japonez și podele de lemn, contabilizându-și răsufllarea, trăgând de fiecare clipă alături de cei dragi, în vreme ce eu petrecusem ore întregi cu lucruri care pentru mine personal nu însemnau absolut nimic: vedete de film, supermodele, cele mai noi bârfe despre prințesa Di sau despre Madona sau John F. Kennedy Jr. În mod ciudat, invidiam valoarea timpului lui Morrie, deși deplângeam faptul că avea din ce în ce mai puțin.

De ce ne preocupam oare atât de mult de toate prostioarele astea ? Când am ajuns acasă, procesul lui O.J. Simpson era în toi, oamenii săreau peste prânz ca să-l urmărească, apoi înregistrau restul ca să se uite și seara. Nici măcar nu-l cunoșteau pe O.J. Simpson. Nu-i cunoșteau pe nici unul dintre cei implicați în acest caz. Și totuși, renunțau la zile și săptămâni din viață pentru asta, dependenți fiind de dramele altora.

Îmi aminteam ce spusese Morrie când fusesem la el: „Cultura noastră nu-i face pe oameni să aibă o părere mai bună despre ei înșiși. Și

52

trebuie să fii tare puternic ca să spui că e ceva putred în cultura noastră, să nu o accepți”.

Morrie credea în aceste vorbe și își crease propria cultură - cu mult înainte de a se îmbolnăvi. Grupurile de discuție, plimbările cu prietenii, dansul în biserica din Harvard Square. Începuse un proiect intitulat Sera, prin intermediul căruia oamenii săraci primeau consiliere psihologică. Citea cărți ca să găsească idei noi pentru cursurile lui, își vizita colegii, păstra legătura cu foștii lui studenți, scria scrisori prietenilor de departe. Petrecea mai mult timp mâncând și admirând natura, nu-și pierdea vremea uitându-se la sit-com-uri sau la „filmul săptămânii”. Conversațiile, întâlnirile, legăturile afective îi învăluiau viața într-o umanitate caldă ca într-un cocon și i-o umpleau până la refuz, ca pe un castron de ciorbă gata să dea pe dinafară.

Și eu îmi creasem propria cultură. Munca. Aveam vreo patru, cinci slujbe în media din Anglia, jonglam cu ele ca un adevărat clown. Petreceam opt ore pe zi în fața calculatorului, îngrășând poveștile pe care le trimiteam în State. Apoi pregăteam materiale pentru TV, hoinărind cu echipa prin diverse părți ale Londrei. Mai făceam și transmisiuni radio în fiecare dimineață și după-amiază. Și asta nu era un ritm de lucru neobșnuit. De-a lungul anilor, îmi făcusem din muncă un prieten și dădusem restul deoparte.

53

La Wimbledon, luam masa în cubicul meu de lemn și nici că-mi păsa. Într-una din zilele acelea nebune, o gloată de reporteri îi urmărise pe Andre Agassi și pe faimoasa lui iubită, Brooke Shields, iar eu am fost doborât la pământ de un reporter englez, care a murmurat un „Scuze”, după care s-a îmbulzit amenințând cu obiectivul aparatului de fotografiat agățat de gât. Mă gândeam la un alt lucru pe care îl spusese Morrie: „Atât de mulți oameni duc o viață fără sens. Par pe jumătate adormiți, chiar și atunci când fac lucruri pe care le consideră importante. Și asta pentru că aleargă după cai verzi pe pereți. Pentru ca viața ta să aibă rost, trebuie să ți-o dedici iubirii pentru ceilalți, comunității și să încerci să creezi ceva care să aibă însemnătate”.

Știam că are dreptate.

Nu că aș fi făcut ceva în această direcție.

La sfârșitul turneului - și al lungului șir de cafele pe care le băusem ca să pot rezista - mi-am închis calculatorul, mi-am strâns lucrurile din cubicul și m-am întors acasă să îmi fac bagajele. Era noapte. Ecranul televizorului nu mai arăta decât purici.

Am zburat la Detroit, am ajuns după-amia-za târziu, m-am târât până acasă și m-am culcat. M-a trezit o știre șocantă: syndicatele de la ziarul meu intraseră în grevă. Totul era închis. În fața intrării principale se formase un pichet,

54

iar pe stradă manifestanții strigau și mărșăluiau în sus și-n jos. Ca membru de sindicat, nu am avut de ales; pe neașteptate, pentru prima dată în viața mea, nu aveam slujbă, nici salariu și manifestam împotriva angajatorilor. Liderii de sindicat m-au sunat acasă și m-au avertizat să nu iau legătura cu foștii mei editori, dintre care mulți îmi erau prieteni, spunându-mi să le închid dacă încercam să mă sune sau să mă atragă de partea lor.

— O să luptăm până la victoria finală! a jurat liderul de sindicat, urlând ca soldații.

Eram nedumerit și deprimat. Deși munca la TV și la radio era plăcută și îmi aducea venituri suplimentare, ziarul fusese viața mea, aerul pe care îl respiram; când îmi vedeam articolele pe hârtie în fiecare dimineață, știam că, măcar într-un anume fel, trăiam.

Acum se terminase. Și, pe măsură ce greva continua - prima zi, a doua zi, a treia zi -, primeam telefoane îngrijorătoare și aflam zvonuri că ar putea continua timp de luni de zile. Toată lumea mea era acum cu susul în jos. În fiecare seară aveau loc evenimente sportive de la care ar fi trebuit să transmit. În loc de asta, stăteam acasă și le vedeam la televizor. Mă obișnuisem să cred că cititorii mei aveau nevoie de articolele mele. Eram uimit cât de ușor mergeau lucrurile înainte și fără mine.

55

■'f-

După o săptămână, am pus mâna pe telefon și l-am sunat pe Morrie.

— Vii să mă vezi! ? mi-a spus el pe un ton mai degrabă afirmativ decât interogativ.

Păi, crezi că se poate ?

— Ce zici de marți ?

Marți e foarte bine, am spus. Marți e perfect.

În anul doi de facultate, mă înscriu la alte două cursuri ale lui. Când și când ne întâlnim în afara școlii și doar stăm de vorbă. N-am mai făcut lucrul acesta cu un adult care să nu-mi fi fost rudă, totuși mă simt în largul meu vorbind cu Morrie, iar el pare bucuros să-șifacă timp pentru mine.

— Unde mergem azi ? întreabă el vesel când intru în biroul lui.

Primăvara stăm sub un copac din fața Facultății de sociologie, iar iarna, stăm la biroul lui, eu cu puloverul meu gri șiadidași, Morrie cu pantofi Rockport comozi și pantaloni reiați. De fiecare dată când ne întâlnim, mă ascultă cum bat câmpii, apoi încearcă să-mi dea un fel de lecție de viață. Mă avertizează că banii nu sunt cel mai important lucru, contrar părerii generale din campus. Îmi spune că trebuie să fiu „ un om adevărat”. Vorbește de alienarea tinereții și de nevoia „ conectării” la societatea din jurul meu. Pe unele dintre lucrurile acestea le înțeleg, pe altele însă nu. Dar nu are importanță. Întâlnirile astea

57

sunt pentru mine un pretext ca să vorbesc cu el, să discut cu el ca de la copil la părinte, așa cum n-o pot face cu tatăl meu, care ar vrea să devin avocat.

Morrie urăște avocații.

— Ce vrei să faci după facultate ? mă întreabă. Vreau să fiu muzician, spun eu. Să cânt la pian.

— Minunat, spune el. Dar e o viață grea. Da.

— Plină de rechini. Așa am auzit și eu.

— Totuși, spune el, dacă vrei cu adevărat, atunci o să-ți îndeplinești visul.

Îmi vine să îl iau în brațe, să-i mulțumesc pentru ce a spus, dar nu sunt chiar așa de deschis. Doar dau aprobator din cap.

— Pun pariu că întotdeauna cântă la pian cu multă vigoare, spune el.

Izbucnesc în râs. Vigoare ? Râde și el.

— Vigoare. Ce ? Nu se mai spune așa ?

Prima zi de marți Vorbim despre lume

Connie mi-a deschis ușa și m-a invitat să intru. Morrie era în scaunul cu rotile, la masa din bucătărie, îmbrăcat cu o cămașă largă de bumbac și niște pantaloni negri de trening încă și mai largi. Erau largi pentru că picioarele lui se atro-fiaseră cu mult sub orice mărime normală de haine - îi puteai cuprinde coapsele în palmă și ți se atingeau degetele. Dacă ar fi putut să mai stea în picioare, n-ar fi fost mai înalt de un metru jumătate și probabil că ar fi încăput în blugii unui puștan de clasa a șasea.

— Ți-am adus ceva, l-am anunțat eu, ridicând o pungă maro de hârtie.

Pe drumul de la aeroport, mă oprisem la un supermarket din apropiere și am cumpărat curcan, salată de cartofi, salată de macaroane și covrigi. Știam că are multă mâncare în casă, dar voiam să-i aduc și eu ceva. N-aveam nici o putere să-l ajut în alt fel. Și mi-am amintit de plăcerea lui de a mânca.

— A, câtă mâncare! a cântat el. Ei, acum trebuie să mănânci cu mine.

59

mm*':

Ne-am așezat la masa din bucătărie cu scaune de răchită de jur împrejur. De data asta, fără să fie nevoie să recuperăm cei șaisprezece ani de când nu ne văzuserăm, și ne-am aruncat repede în apele familiare ale dialogului nostru din vremea facultății, cu Morrie întrebând, ascultându-mi răspunsurile și oprindu-se, asemenea unui bucătar, să condimenteze discuția cu un amănunt pe care-l uitasem sau nu-l conștientizasem. M-a întrebat de greva de la ziar și, așa cum era de așteptat, nu putea înțelege de ce cele două părți nu comunicau pur și simplu una cu cealaltă ca să-și rezolve problemele. I-am spus că nu toți erau deștepți ca el.

Din când în când, trebuia să se oprească, să meargă la baie, ceea ce dura o vreme. Connie îi împingea scaunul spre toaletă, apoi îl ridica de pe scaun și îl sprijinea în timp ce urina. De fiecare dată când venea înapoi, arăta obosit.

— Ți aduci aminte când i-am spus lui Ted Koppel că în curând cineva va trebui să mă șteargă la fund ? m-a întrebat.

Am râs. Nu se poate uita un asemenea moment.

— Ei bine, cred că ziua aia se apropie. Și mă cam tulbură.

De ce?

— Pentru că e supremul semn al dependenței. Cineva care să te șteargă la fund. Dar mă gândesc serios la acest aspect. Încerc să găsesc și partea bună. Partea bună ?

— Da. Până la urmă, o să fiu bebeluș încă o dată.

E un mod original de a vedea lucrurile.

— Ei, acum chiar trebuie să văd viața într-un mod original. Trebuie să recunosc, nu mai pot merge la cumpărături, nu mă mai pot ocupa de contul din bancă, nu mai pot duce gunoiul. Dar pot să stau aici cu zilele împuținându-mi-se și să meditez la ceea ce cred că este important în viață. Am și timpul, și motivația de a face asta.

Deci, am răspuns eu cinic, ca să afli sensul vieții e necesar să nu mai duci gunoiul ? A râs, iar eu m-am simțit ușurat.

În timp ce Connie strângea masa, am văzut un teanc de ziare pe care era evident că le citise înainte să ajung eu acolo.

Te ții la curent cu știrile ? am întrebat.

— Da, spuse Morrie. Ți se pare ciudat ? Crezi că dacă sunt pe moarte n-ar trebui să-mi mai pese de ce se întâmplă pe lumea asta ?

Poate.

A oftat.

61

— Poate că ai dreptate. Poate n-ar trebui să-mi pese. Până la urmă, n-o să mai fiu pe-aici ca să văd cum se termină toate astea.

Dar e greu de explicat, Mitch. Acum, că sufăr, mă simt mai apropiat de oamenii care suferă decât mă simțeam înainte. Noaptea trecută, la TV, am văzut oameni din Bosnia alergând pe străzi, se trăgea în ei, sunt omorâți oameni nevinovați... și am început să plâng pur și simplu. Le simt frica de parc-ar fi a mea. Nu-i cunosc pe oamenii ăștia. Dar - cum să spun? - mă simt... apropiat de ei.

A început să lăcrimeze și am încercat să schimb subiectul, dar și-a șters ochii și mi-a făcut semn că nu-i nimic.

— Acum plâng mai tot timpul, mi-a spus, nu-ți face griji.

Uimitor, m-am gândit. Lucram în zona știrilor. Scriam despre oameni care mureau. Intervievam familii îndoliate. Participam chiar și la funeralii. Dar nu plângeam niciodată. Morrie plângea pentru oamenii care sufereau în partea cealaltă a lumii. Oare așa se întâmplă când vine sfârșitul^ mă întrebam. Poate că moartea este marele numitor comun, lucrul acela care poate face străini să plângă unii pentru alții.

Morrie și-a suflat nasul zgomotos.

— N-ai nimic împotriva bărbaților care plâng, nu ?

62

Sigur că nu, am spus, prea repede. A oftat.

— Of, Mitch, am de gând să te-nvăț să nu mai fii așa crispat. Într-una din zile, am să-ți arăt că e-n ordine să plângi.

Da, da, am spus.

— Da, da, a spus și el.

Am râs pentru că același lucru îl spunea și cu aproape douăzeci de ani în urmă. De cele mai multe ori marțea. De fapt, marțea fusese întotdeauna ziua noastră. Cele mai multe cursuri cu Morrie fuseseră marțea, orele lui de consultații erau marțea, și când mi-am scris lucrarea de licență - care a fost de la bun început mai mult ideea lui Morrie - am stat de vorbă tot marțea, în biroul lui sau la bufetul universității sau pe treptele Amfiteatrului Pearlman, ca să mai revizuim ce scrisesem.

Așa părea foarte firesc că eram din nou împreună într-o marți, aici, în casa cu arțarul japonez din fața ușii! Când mă pregăteam să plec, i-am spus asta lui Morrie.

— Noi suntem oameni de marți, mi-a zis. Oameni de marți, am repetat eu. Morrie a zâmbit.

— Mitch, m-ai întrebat de ce îmi pasă de oameni pe care nici nu-i cunosc. Dar pot să-ți spun ce am învățat cel mai mult din boala asta ?

Ce anume ?

63

— Cel mai important lucru în viață este să înveți cum să dăruiești și să primești iubire.

Vocea i-a devenit o șoptă.

— Învață să primești iubire. Credem că nu merităm dragostea, credem că dacă o lăsăm în inima noastră vom deveni prea slabi. Dar un om înțelept pe nume Levine a pus punctul pe i: „Dragostea este singurul lucru rațional”.

A repetat cu grijă cuvintele astea, cu pauze pentru efect: „Dragostea este singurul lucru rațional”.

Am dat din cap, ca un student cuminte, iar el a expirat slăbit. M-am aplecat să-l îmbrățișez. Și apoi, deși nu prea fac asta, l-am sărutat pe obraz. I-am simțit mâinile slăbite pe brațe și perciunii înțepându-mi ușor fața.

— Deci, vii și marțea viitoare ? mi-a șoptit.

Întră în clasă, se așază, nu spune nimic. Se uită la noi, noi ne uităm la el. La început, se aud câteva chicote, dar Morrie ridică din umeri și în cele din urmă se face o liniște deplină în care putem auzi cele mai mici zgomote, bârâitul caloriferului din colțul încăperii, respirația greoaie a unui student mai gras.

Unii dintre noi sunt agitați. Când o să spună ceva ? Nefoim, ne uităm la ceas. Câțiva studenți se uită pe geam,

încercând să se detașeze de restul lumii. Treaba asta ține vreo cincisprezece minute bune, până când Morrie sparge tăcerea cu o șoaptă.

— Ce se întâmplă aici ? întrebă el.

Și încet se pornește o discuție - ceea ce Morrie urmărise încă de la început — despre efectul liniștii asupra relațiilor interumane. De ce ne simțim atât de încurcați de tăcere f Ce bucurie găsim în tot zgomotul care ne înconjoară?

Pe mine nu mă deranjează tăcerea. In ciuda zgomotului pe care îl fac când sunt cu prietenii mei, nu mă simt în largul meu să vorbesc despre

65

%> ■«*

sentimentele mele în fața celorlalți - și mai ales în fața colegilor. Aș putea sta în tăcere ore în șir dacă asta este ceea ce se cere la curs. La ieșire, Morrie mă oprește.

— N-ai spus prea multe astăzi, remarcă el. Știu și eu... nu am avut nimic de adăugat.

— Eu cred că ai multe de adăugat. De fapt, Mitch, îmi amintești de cineva pe care l-am cunoscut și căruia îi plăcea să țină totul pentru el când era mai tânăr.

De cine ?

— De mine.

A doua zi de marți Vorbim despre auto compătimitare

M-am întors marțea următoare. Și în multe zile de marți care au urmat. Abia așteptam aceste vizite, le așteptam mai mult decât s-ar crede, ținând cont că trebuia să zbor șapte sute de mile ca să stau cu un muribund. Dar mi se părea că alunec într-o buclă temporală când îl vizitam pe Morrie și mă simțeam mai bine în pielea mea când eram acolo. N-am mai închiriat un telefon mobil atunci când ajungeam la aeroport în aceste escapade. Lasă-i să aștepte, îmi spuneam, imi-tându-l pe Morrie.

Situația ziarului din Detroit nu s-a remediat. De fapt, a devenit din ce în ce mai agitată, cu tot felul de confruntări neplăcute între manifestanți și angajații care îi înlocuiseră, oameni arestați, bătuți, întinzându-se pe stradă în fața mașinilor de marfă.

În lumina acestor lucruri, vizitele mele la Morrie erau ca o baie de bunătate. Vorbeam despre viață și vorbeam despre dragoste. Vorbeam despre unul dintre subiectele preferate ale lui Morrie: mila - ne întrebam de ce societatea

67

noastră dă dovadă de atât de puțină milă. Înainte de cea de-a treia vizită, m-am oprit la un magazin numit Pâine și circ - văzusem pungi de la ei acasă la Morrie și bănuiam că îi place mâncarea de acolo - și am umplut mai multe caserole de plastic cu mâncare proaspăt gătită - vermi-celli cu legume, supă de morcovi și baclava.

Când am intrat în biroul lui Morrie, am ridicat sacoșele de parcă tocmai jefuisem o bancă.

— Mâncare, frate! am strigat.

Morrie și-a dat ochii peste cap zâmbind.

Între timp, mă uitam după semne că boala i-ar înainta. Degetele îi mai funcționau destul cât să poată scrie sau să-și țină ochelarii, dar nu-și mai putea ridica brațele mai sus de piept. Petrecea din ce în ce mai puțin timp în bucătărie sau în sufragerie și din ce în ce mai mult în biroul lui, unde avea un fotoliu mare, cu spătar mobil, burdușit cu perne, pături și bucăți de burete special făcute ca să-i susțină tălpile și să-i sprijine picioarele slăbite.

Avea lângă el un clopoțel, din care suna atunci când voia să-și schimbe poziția capului sau când trebuia să „meargă la oliță”, cum îi spunea el, iar Connie, Tony, Bertha sau Amy - mica lui armată de îngrijitori - venea să-l ajute. Nu-i era întotdeauna ușor să ridice clopoțelul și se enerva atunci când nu-l putea face să sune.

68

L-am întrebat pe Morrie dacă își plânge de milă.

— Uneori, dimineața, mi-a răspuns. Atunci mă jelesc. Mă răsucesc, îmi mișc degetele și mâinile - tot ce mai pot încă mișca - și jelesc tot ce am pierdut. Deplâng felul lent și perfid în care. mor. Dar apoi mă opresc din plâns.

Așa, pur și simplu ?

— îmi dau voie să plâng dacă simt nevoia. Dar apoi mă concentrez la lucrurile bune care încă mai există în viața mea. Mă gândesc la oamenii care vin să mă vadă. La poveștile pe care am să le aud. La tine - dacă este marți.

Pentru că noi suntem oameni de marți.

Am zâmbit strâmb. Oameni de marți.

— Mitch, nu-mi permit mai multă autocom-pătimitare decât atât. Câte puțin în fiecare dimineață, câteva lacrimi, atât.

Mă gândeam la oamenii pe care îi cunoșteam și care își petreceau multe ore din viață compă-timindu-se. Cât de folositor ar fi să putem stabili o limită zilnică de autocompătimitare. Doar câteva minute de lacrimi, apoi să ne vedem de treabă. Și dacă Morrie era în stare, chiar suferind de o boală atât de groaznică...

— Dacă vezi lucrurile în felul acesta, e groaznic, mi-a spus Morrie. E groaznic să-mi văd trupul topindu-se încet și devenind nimic. Dar în același timp e minunat pentru că am atâta timp

69

"f" "f" |f| " 1"11 f

să-mi iau rămas-bun. A zâmbit. Nu toți sunt atât de norocoși.

M-am uitat la el cum zăcea în fotoliul acela, incapabil să se mai ridice în picioare, să-și mai tragă singur pantalonii. Norocos ? Chiar a spus norocos ?

La un moment dat, când am făcut o pauză pentru că Morrie trebuia să meargă la baie, am răsfoit ziarul de Boston care se afla lângă scaunul lui. Era acolo un articol despre un orașel unde două adolescente au torturat și ucis un bătrân de șaptezeci și trei de ani care se împrietenise cu ele, apoi au dat o petrecere în rulota în care trăise bătrânul, expunându-i cadavrul și laudându-se cu el. Mai era un articol despre procesul unui bărbat hetero care omorâse un homosexual ce apăruse la o emisiune TV și spusese că este îndrăgostit de el.

Am lăsat ziarul deoparte. Morrie se întorcea - zâbind, ca de obicei -, iar Connie s-a aplecat să-l ridice din scaunul cu rotile și să-l așeze în fotoliu.

Vrei să fac eu asta ? am întrebat.

A urmat o clipă de tăcere, nici nu știu de ce m-am oferit, dar Morrie s-a uitat la Connie și i-a spus:

— Poți să-i arăți cum să facă ?

70

— Sigur, a zis Connie.

Urmând instrucțiunile ei, m-am aplecat și, cu brațele pe sub subsuorile lui Morrie, l-am tras spre mine, ca și cum aș fi ridicat un buștean mare apucându-l de dedesubt. Apoi m-am îndreptat de spate, săltându-l în sus în același timp. În mod normal, atunci când ridici pe cineva, te aștepti să-i simți brațele încleștându-se în jurul tău, dar Morrie nu putea face acest lucru.

Era o povară aproape fără viață și i-am simțit capul bălăngănindu-i-se ușurel pe umărul meu și trupul moale agățat de mine ca un burete jilav și mare.

— Ahhh, a gemut el ușor. Te țin, te țin, am spus eu.

N-am cuvinte să descriu cât de mult m-a emoționat îmbrățișarea asta, pot doar să spun că am simțit semințele morții sădite în interiorul corpului său tremurător, iar când l-am așezat în fotoliu și i-am potrivit pernele sub cap, am avut cea mai înfricoșătoare senzație că ne expira timpul.

Și că trebuia să fac ceva.

Sunt în anul trei de facultate, în 1978, când muzica disco și Rocky sunt în mare vogă. Suntem la Brandeis, la un curs ciudat de sociologie, un curs pe care Morrie îl numește „ Proces de grup ”. În fiecare săptămână studiem felurile în care studenții dintr-un grup interacționează unii cu ceilalți, cum răspund la furie, gelozie, atenție. Suntem cobai umani de laborator. De cele mai multe ori cineva ajunge să plângă. Mie îmi place să-i spun cursul de „ atinge-simte ”. Morrie îmi sugerează să fiu mai deschis la nou.

Astăzi, Morrie ne spune că ar vrea să încercăm un nou exercițiu. Trebuie să stăm în picioare, cu spatelile la colegii noștri și să ne dăm drumul pe spate, având încredere că un alt student ne va prinde. Mulți dintre noi nu ne simțim prea în largul nostru și nu suntem în stare să ne lăsăm pe spate mai mult de câțiva centimetri înainte de a ne redresa singuri. Rădem stânjenii.

În cele din urmă, unul dintre studenți, o fată tăcută, slabă, cu părul negru, care observasem că purta mai tot timpul pulovere albe de pescar,

72

își încrucișează brațele peste piept, închide ochii, se lasă pe spate și nu se balansează înapoi, întocmai ca în reclamele acelea la pliculețele de ceai Lipton în care cineva se aruncă într-o piscină.

Pentru o clipă, sunt sigur că o se prăbușească pe podea. În ultima secundă însă, partenerul care-i fusese desemnat o apucă de umeri și de cap și o ridică brusc.

— Uau! strigă mai mulți studenți. Unii aplaudă.

Morrie zâmbește în sfârșit.

— Vezi, îi spune el fetei, ai închis ochii. Asta a fost diferența. Uneori nu poți să crezi ceea ce vezi, trebuie să crezi ceea ce simți. Și dacă vreodată vor fi oameni care să aibă încredere în tine, atunci trebuie să simți că și tu poți avea încredere în ei - chiar și atunci când ești în ceață. Chiar și atunci când cazii.

A treia zi de marți Vorbim despre regrete

în următoarea marți, am ajuns cu obișnuitele sacoșe cu mâncare - paste cu porumb, salată de cartofi, plăcintă cu mere - și încă ceva: un casetofon Sony.

Vreau să-mi aduc aminte ceea ce discutăm, i-am spus lui Morrie. Vreau să-ți pot asculta vocea ... mai târziu.

— Când o să fiu mort. Nu spune asta.

A izbucnit în râs.

— Mitch, o să mor. Și mai devreme, nu mai târziu.

S-a uitat la noua mașinărie.

— E așa de mare, a spus el.

M-am simțit ca un intrus, așa cum se simt de obicei reporterii, și am început să mă gândesc că un casetofon era ca un intrus, ca o ureche artificială între doi oameni care se presupune că sunt prieteni. Cu toți oamenii care cereau o parte din timpul lui, poate că eu încercam să iau prea mult în aceste zile de marți.

74

Să știi că nu trebuie să-l folosim, am spus atunci, dând la o parte casetofonul. Dacă te stânjenește.

M-a oprit, m-a admonestat în glumă cu degetul și și-a dat jos ochelarii de pe nas, lăsându-i să atârne de firul cu care erau prinși în jurul gâtului. M-a privit drept în ochi.

— Lasă-l jos, mi-a spus. L-am lăsat jos.

— Mitch, a continuat el, de data aceasta cu voce domoală, nu înțelegi. Eu vreau să-ți povestesc despre viața mea. Vreau să-ți povestesc cât mai sunt în stare.

Vocea lui s-a topit într-o șoaptă:

— Țin mult să-mi audă cineva povestea. Vrei să o asculți ?

Am dat din cap că da. Am tăcut pentru o clipă.

— Așa, a spus el, e pornit ?

Adevărul este că acest casetofon însemna mai mult decât nostalgie. Îl pierdeam pe Morrie, noi toți îl pierdeam pe Morrie - familia, prietenii, foștii studenți, colegii, amicii din grupurile de discuții pe care le îndrăgea atât de mult, foștii parteneri de dans, noi toți.

75

Și cred că înregistrările, la fel ca fotografiile și filmele, sunt o încercare disperată de a fura ceva din valiza morții. Dar îmi era de asemenea clar - prin curajul, umorul, răbdarea, deschiderea lui - că Morrie avea un punct de vedere asupra vieții cu totul diferit față de toți cei pe care îi cunoscusem vreodată. Mai sănătos. Mai sensibil. Și urma să moară în curând.

Mi-am dat seama că, dacă era adevărat că în momentele când privim moartea în ochi, gândurile noastre capătă o limpezime mistică, atunci Morrie voia să împărtășească aceste gânduri. Iar eu voiam să le păstrez în minte pentru cât mai mult timp.

Prima dată când l-am văzut pe Morrie la Nightline, m-am întrebat ce regrete îl copleșiseră atunci când a aflat că avea să moară în curând. Ii părea rău după prietenii pe care avea să-i piardă ? Ar fi făcut ceva altfel ? În mod egoist, m-am gândit: dacă aș fi fost în locul lui, aș fi fost oare măcinat de gânduri triste despre tot ceea ce aveam să pierd ? Aș fi regretat lucrurile pe care le ținusem secret ?

Când i-am spus lucrurile astea lui Morrie, el a dat din cap.

76

— Toată lumea își face griji în privința asta, nu-i așa ? Dar dacă azi ar fi ultima mea zi pe pământ ?

S-a uitat la chipul meu și a văzut probabil ambivalența propriilor mele alegeri. Nu-mi puteam alunga din minte imaginea mea prăbușit peste birou, cu un articol neterminat, cu editorii mei smulgându-mi hârtia din mână, chiar în momentul în care paramedicii îmi luau corpul neînsuflit.

— Mitch ? a făcut el.

Mi-am alungat gândurile și n-am mai spus nimic. Dar Morrie sesizase ezitarea mea.

— Mitch, mi-a spus, cultura nu te încurajează să te gândești la astfel de lucruri decât atunci când ești pe moarte. Suntem atât de prinși de gânduri egoiste — carieră, familie, să avem destui bani, să plătim ipoteca, să ne luăm o mașină nouă, să reparăm radiatorul care s-a stricat -, suntem atât de preocupați de milioane de mărunțișuri doar că să putem merge mai departe. Așa că nu putem să ne facem un obicei din a sta să ne gândim la viețile noastre și să spunem: „Asta e tot ? Asta e tot ce vreau ? Nu lipsește oare nimic ?”

A făcut o pauză.

— Ai nevoie de cineva care să te ghideze în direcția asta. Ceea ce nu se va întâmpla de la sine.

77

itr..... "i

Știam ce voia să spună. Cu toții avem nevoie de profesori în viețile noastre. Al meu era chiar în fața mea.

Bine, mi-am spus. Dacă trebuia să fiu student, atunci trebuia să fiu unul cât mai bun.

În seara aceea în avionul spre casă am scris pe un post-it galben o listă cu problemele și întrebările care mă frământau, de la fericire la bătrânețe, la copii și moarte. Știam bineînțeles că erau milioane de cărți despre subiectele astea, o mulțime de emisiuni de televiziune și ședințe de consiliere psihologică de 90 dolari pe oră.

America era un adevărat bazar de autoajutorare.

Dar răspunsuri clare tot nu existau. Trebuie să te preocupi de ceilalți, sau trebuie să ai grijă de copilul din tine ?

Să revii la valorile tradiționale, sau să respingi tradiția ca fiind nefolositoare ? Să cauți succesul, sau simplitatea ?

Să spui Nu, sau să spui Pot să fac asta ?

Tot ce știam era că Morrie, bătrânul meu profesor, nu credea în toată chestia asta cu autoajutorarea. Stătea pe șinele trenului, auzind șuieratul locomotivei morții, și avea idei clare despre lucrurile importante din viață.

Tânjeam și eu după acea claritate. Toate sufletele confuze și chinuite pe care le cunoșteam își doreau acea claritate.

78

— Întrebă-mă orice, mi-a spus întotdeauna Morrie.

Așa că am scris lista următoare:

Moarte

Frică
Bătrânețe
Lăcomie
Căsătorie
Familie
Societate
Iertare

O viață care să aibă sens

Când m-am întors a patra oară în West Newton, aveam lista în geantă. Era o zi de marți de la sfârșitul lui august, aerul condiționat din Aeroportul Logan nu mergea, oamenii își făceau vânt și dădeau nervoși din cap și pe fiecare chip pe care îl vedeam puteai citi dorința de a ucide pe cineva.

La începutul ultimului an de facultate, mă înscriu la atât de multe cursuri de sociologie, încât mai am nevoie doar de câteva credite ca să-mi iau licența. Morrie îmi sugerează să încerc să fac o teză de masterat.

Eu f întreb. Despre ce aş putea scrie ?

— Ce te interesează? se interesează el.

Discutăm ce și cum și până la urmă ne hotărâm, dintre toate lucrurile, asupra sportului. Încep o lucrare, care va dura un an, despre cum în America fotbalul a devenit un ritual, aproape o religie, un opiu pentru mase. Nu am nici cea mai vagă idee că asta avea să fie pregătirea pentru cariera mea viitoare. Știu doar că avea să îmi dea șansa unei întâlniri săptămânale cu Morrie.

Și, cu ajutorul lui, în primăvară am o teză de 112 pagini, documentată, cu note de subsol și frumos legată cu coperti de piele neagră. I-o arăt lui Morrie cu mândria unui jucător de baseball din Liga de juniori care dă ocol bazelor la primul său home run.

— Felicitări, îmi spune Morrie.

80

Zâmbesc forțat și, în timp ce el o răsfoiește, mă uit prin biroul lui. Rafturile de cărți, podeaua de lemn, covorul tocit, canapeaua. Mă gândesc că am stat peste tot unde se putea sta în această încăpere.

— Nu știu, Mitch, spune Morrie meditativ, po-trivindu-și ochelarii, cu o astfel de lucrare s-ar putea să te întorci aici la doctorat.

Da, sigur, spun eu.

Pufnesc eu în râs, dar pentru un moment ideea este chiar atrăgătoare. O parte din mine se teme să părăsească școala, o parte din mine vrea cu disperare să plece. Tensiunea contrariilor. Îl privesc pe Morrie citindu-mi teza și mă întreb cum o fi lumea de-afară.

Audiovizualul

PARTEA A DOUA

După emisiunea Nightline a urmat și una cu impresii despre povestea lui Morrie — în mare parte pentru că impactul primeia fusese foarte puternic. De data aceasta, când cameramanul și producătorii au intrat pe ușă, păreau deja de-ai casei. Koppel însuși era vizibil mai relaxat. Nu a mai fost nici un fel de pregătire, nici un interviu înainte de interviu. Ca încălzire, Koppel și Morrie au făcut schimb de povești din copilăria lor: Koppel a vorbit despre cum e să crești în Anglia, Morrie despre cum e să crești în Bronx. Morrie purta o cămașă albastră cu mâneci lungi - îi era mai tot timpul frig, chiar când afară erau 30 grade -, dar Koppel și-a dat jos haina și a făcut emisiunea în cămașă și cravată. Era ca și cum Morrie l-ar fi descoperit, strat cu strat.

— Arăți bine, i-a zis Koppel când a pornit banda.

— Așa îmi spune toată lumea, a răspuns Morrie.

— Pare că ești bine.

— Așa îmi spune toată lumea.

— Atunci de unde știi că lucrurile merg prost ?

Morrie a zâmbit.

— Nimeni altcineva în afară de mine nu poate ști, Ted. Dar eu o știu.

Și pe măsură ce vorbea, devenea din ce în ce mai evident. Nu mai gesticula la fel de detașat ca să întărească o idee, cum o făcuse la prima lor conversație, li era greu să pronunțe anumite cuvinte - /-ui părea că-i rămâne undeva în gât. În câteva luni, era posibil să nu mai poată vorbi deloc.

— Uite cum e cu starea mea de spirit, i-a spus Morrie lui Koppel. Când sunt oameni și prieteni aici, mă simt foarte bine. Relațiile astea mă țin pe mine. Dar sunt zile în care sunt deprimat. Nu vreau să vă induc în eroare. Văd că se întâmplă anumite lucruri și încep să simt teama. Ce-o să mă fac fără mâini ? Ce se va întâmpla când n-o să mai pot vorbi ? De înghițit nu prea îmi pasă - mă hrănesc printr-un tub, și ce-i cu asta ? Dar vocea ?

Mâinile ? Sunt o parte atât de esențială din mine. Cu mâinile gesticulez. În felul acesta pot dărui.

— Cum o să dăruiești când n-o să mai poți vorbi ? a întrebat Koppel.

Morrie a ridicat din umeri.

— Poate că toată lumea o să îmi pună întrebări la care să răspund doar cu da sau nu.

Era un răspuns atât de simplu, încât Koppel n-a putut să nu zâmbească. L-a întrebat pe Morrie

82

83

v ... »»

despre tăcere. A pomenit de un bun prieten al lui Morrie, Maurie Stein, care trimisese pentru prima dată aforismele lui Morrie la Boston Globe. Fuseseră colegi la Brandeis de la începutul anilor '60. Stein surzea. Koppel și-a imaginat cum ar fi stat cei doi împreună, unul incapabil să vorbească, celălalt incapabil să audă. Cum ar fi fost ?

— O să ne ținem de mână, a răspuns Morrie. Și o să împărțim astfel multă dragoste. Ted, am fost prieteni treizeci și cinci de ani. N-ai nevoie de glas sau de auz ca s-o simți.

Înainte de sfârșitul emisiunii, Morrie i-a citit lui Koppel una dintre scrisorile pe care le primise. De la prima emisiune Nightline, primise o mulțime de scrisori. Una dintre ele era de la o profesoară din Pennsylvania, care preda la o clasă specială de nouă copii; fiecare dintre ei suferise pierderea unui părinte.

— Iată ce aș vrea să-i transmit ca răspuns, i-a spus Morrie lui Koppel, aranjându-și ochelarii pe nas și după urechi. Dragă Barbara... am fost foarte impresionat de scrisoarea ta. Cred că munca pe care o duci cu copiii aceia care și-au pierdut părinții este foarte importantă. Și eu mi-am pierdut unul din părinți când eram mic...

Dintr-o dată, cu camerele bătăind, Morrie și-a aranjat ochelarii. S-a oprit, și-a mușcat buza și glasul i s-a frânt. Îi curgeau lacrimi de-a lungul nasului.

— Am pierdut-o pe mama când eram copil... și a fost o lovitură grea pentru mine... îmi doresc să fi avut un grup ca al vostru în care aș fi putut să vorbesc despre necazurile mele, m-aș fi alăturat grupului vostru pentru că...

Vocea i-a cedat.

—... pentru că am fost atât de singur...

— Morrie, i-a spus Koppel, asta a fost acum șaptezeci de ani. Încă te mai doare moartea mamei tale ?

— Și încă cum... a șoptit Morrie.

84

flflW '

,)ui.h ilu l

Profesorul universitar

Avea opt ani. De la spital sosise o telegramă și pentru că tatăl lui, emigrant rus, nu știa să citească în engleză, Morrie a fost acela care a aflat primul vestea, citind despre moartea mamei lui ca un elev în fața clasei: „Cu regret, trebuie să vă informăm că...” a început el.

În dimineața înmormântării, rudele lui Morrie au coborât treptele blocului din sărăcăciosul cartier Lower East Side din Manhattan. Bărbații purtau haine negre, femeile voal. Copiii vecinilor mergeau la școală și, când treceau pe lângă el, Morrie privea în jos, rușinat că îl vedeau astfel. Una dintre mătușile lui, o femeie solidă, l-a apucat de mână și a început să bocească: „Ce-o să te faci tu fără mama ta ? Ce-o să se aleagă de tine?”

Morrie a izbucnit în plâns. Colegii lui au luat-o la fugă.

La cimitir, Morrie a privit cum aruncau pământ cu lopețile peste mormântul mamei lui. A încercat să-și aducă aminte de momentele frumoase de pe vremea când trăia. Ținuse un

86

magazin de bomboane până să se îmbolnăvească, după care mai mult dormea sau stătea la fereastră, părând fragilă și slăbită. Uneori striga la fiul ei să-i aducă vreun medicament, iar micul Morrie, care se juca în stradă, se făcea că n- o aude. În mintea lui credea că dacă îi ignoră boala o poate face să dispară.

Cum altfel ar putea un copil să înfrunte moartea?

Tatăl lui Morrie, pe care toată lumea îl striga Charlie, venise în America ca să scape de armata rusă. A lucrat în industria blănăriei, dar era mai tot timpul fără slujbă. Fără școală și abia ru-pând-o pe englezește, era foarte sărac, iar familia lui a trăit de cele mai multe ori doar din ajutor social. Aveau un apartament întunecos, înghesuit și deprimant în spatele magazinului de bomboane. Nu se bucurau de nici un fel de confort. Nu aveau mașină. Uneori, ca să facă rost de câțiva bănuți, Morrie și fratele lui mai mic, David, spălau treptele din fața caselor. După moartea mamei lor, cei doi băieți au fost trimiși într-un camping în pădurile din Connecticut, unde mai multe familii împărțeau o cabană mare și o bucătărie comună.

Rudele se gândiseră că aerul proaspăt avea să le facă bine copiilor. Morrie și David nu mai văzuseră niciodată atâta verdețată, se jucau și alergau pe câmpuri. Într-una din seri, după cină, au

87

^fi^'-Y^^Wj:®

? fSfF?l

r">' i "ÎT*

plecat la o plimbare, când a început să plouă. În loc să intre în casă, ei s-au jucat și s-au stropit câteva ore bune. În dimineața următoare, când s-au trezit, Morrie a sărit din pat.

— Haide, i-a spus el fratelui său. Sus!

— Nu pot.

— Ce vrei să spui ?

Pe fața lui David se citea panica.

— Nu mă pot... mișca. Avea poliomielită.

Bineînțeles, nu ploaia cauzase boala. Dar un copil de vârsta lui Morrie nu putea înțelege asta. Pentru o lungă perioadă - câtă vreme fratele lui a fost plimbat de-acasă la un centru de tratament și înapoi și a trebuit să poarte ațele la picioare care l-au făcut să șchiopăteze toată viața - Morrie s-a simțit vinovat.

Așa că dimineața, se ducea la sinagogă - de unul singur, pentru că tatăl lui nu era credincios - și stătea printre bărbații care se legănau în hainele lor lungi și negre și se ruga la Dumnezeu să aibă grijă de mama lui moartă și de fratele lui bolnav.

Iar după-amiaza, stătea la piciorul scării de la metrou și vindea reviste, iar banii pe care îi câștiga îi ducea familiei pentru mâncare.

Seara, își privea tatăl mâncând în tăcere, sperând - dar neavând niciodată parte - să vadă un semn de afecțiune, de comunicare, de căldură.

La nouă ani, simțea că poartă pe umeri un munte.

Dar în anul următor, în viața lui Morrie a apărut o salvare: noua lui mamă vitregă, Eva. Era o româncă mică de statură, cu trăsături comune, păr creț și castaniu și energie cât două. Avea o strălucire care încălzea atmosfera, altfel întunecoasă, pe care tatăl lui o crease. Vorbea când noul ei soț tăcea, le cânta copiilor la culcare. Lui Morrie îi plăceau vocea ei liniștitoare, firea ei, faptul că făcea lecțiile cu ea. Când fratele lui s-a întors din spital, purtând încă ațele la picioare, cei doi băieți au împărțit un pat în bucătăria apartamentului lor, iar Eva venea să-i sărute de noapte bună. Morrie aștepta sărutările acelea cum așteaptă un cățeluș lapte și simțea, în adâncul sufletului, că avea din nou o mamă.

Totuși n-au reușit să scape de sărăcie. Trăiau acum în Bronx, într-un apartament cu două camere dintr-o clădire de cărămidă roșie de pe Tremont Avenue, lângă terasa unui italian unde tatăl lor juca boccie în serile de vară. Din cauza Crizei, tatăl lui Morrie găsea din ce în ce mai

89

l./lll'llftfl

•" !

puțin de lucru în industria blănăriei. Uneori, la cină, tot ce putea Eva să le pună pe masă era pâine.

— Ce mai e pe acolo ? întreba David.

— Nu mai e nimic, răspundea ea.

Când îi băga pe Morrie și pe David în pat, le cânta în yiddish. Până și cântecele ei erau triste și sărăcicioase. Era unul despre o fată care încerca să vândă țigări:

Vă rog, cumpărați țigări. Sunt uscate, nu sunt ude Fie-vă milă de mine, fie-vă milă de mine.

Și totuși, în ciuda greutăților, Morrie a fost educat să iubească și să-i pese. Și să studieze. Eva nu accepta decât note bune la școală, pentru că ea vedea în educație singurul antidot la sărăcia lor. Ea însăși se dusese la seral ca să își îmbunătățească engleza. Ea sădise în Morrie dragostea pentru educație.

Băiatul învăța noaptea, la lumina lămpii din bucătărie. Iar dimineața se ducea la sinagogă ca să spună Yizkor - o rugăciune pentru morți - pentru mama lui. Făcea lucrul acesta ca să nu o uite. De necrezut, dar tatăl lui Morrie îi spusese să nu vorbească niciodată despre ea. Charlie voia ca David să creadă că Eva era mama lui.

Era o povară groaznică pentru Morrie. Ani de zile, singurul lucru pe care Morrie l-a avut

90

de la mama lui a fost telegrama care îi anunțase moartea. O ascunsese în ziua în care venise. Avea să o păstreze pentru tot restul vieții.

Când Morrie era adolescent, tatăl lui l-a luat cu el la fabrica de blănuri unde lucra. Era în timpul Crizei. Voia să-i găsească băiatului o slujbă.

Când a intrat în fabrică, a simțit că zidurile se strângeau în jurul lui. Sala era întunecoasă și încinsă, ferestrele erau murdare, iar mașinile înghesuie huruiau ca niște roți de tren. Pretutindeni plutea puf de blană, aerul era înăbușitor, iar muncitorii care coseau pieile stăteau aplecați deasupra acelor, în timp ce șeful mergea în sus și-n jos, de-a lungul șirurilor, urlând la ei să lucreze mai repede. Morrie de-abia mai putea respira. Stătea lângă tatăl lui, înțepenit de frică, sperând că șeful nu va urla și la el.

În timpul pauzei de masă, tatăl lui l-a dus pe Morrie la șef și l-a împins în fața lui, întrebând dacă nu s-ar găsi de lucru și pentru fiul lui. Dar de abia era de lucru pentru adulți și nimeni nu voia să renunțe.

Asta a fost, pentru Morrie, o binecuvântare. Ura locul acela. A făcut un jurământ pe care avea să-l țină până la sfârșitul vieții: nu avea să facă o muncă prin care să exploateze pe cineva și nu își va îngădui niciodată să facă bani din sudoarea altora.

91

ttff

— Și ce-ai să faci ? l-a întrebat Eva.

— Nu știu, i-a spus el.

A dat la o parte avocatura, pentru că îi ura pe avocați și a dat la o parte medicina, pentru că nu suporta să vadă

sânge.

— Și deci ce vei face ?

A fost doar o întâmplare că cel mai bun dascăl pe care l-am avut eu vreodată a devenit profesor.

„ Un profesor influențează o eternitate; nu se poate spune unde se termină influența lui.”

HENRY ADAMS

A patra zi de marți Vorbim despre moarte

— Să începem cu ideea asta, spuse Morrie. Cu toții știm că o să murim, dar nimeni nu o crede.

Era într-o dispoziție de afaceri în marșea aceea. Subiectul discuției era moartea, primul de pe lista mea. Înainte să ajung, Morrie își notase câteva lucruri pe niște bucățele de hârtie, ca să nu uite. Din cauză că îi tremurau mâinile nimeni în afară de el nu-i mai putea descifra scrisul. Eram în preajma Zilei Muncii și prin fereastra biroului vedeam gardurile vopsite în verde și auzeam strigătele copiilor care se jucau în stradă, în ultima săptămână de libertate înainte de începerea școlii.

În Detroit, greviștii de la ziar demarau o demonstrație imensă în timpul vacanței, pentru a dovedi solidaritatea dintre sindicate împotriva conducerii. În avion, citisem despre o femeie care își împușcase soțul și pe cele două fiice în timp ce dormeau, pretinzând că îi proteja împotriva „celor răi”. În California, avocații din procesul lui O.J. Simpson deveniseră celebri.

94

Aici, în biroul lui Morrie, viața mergea înainte cu fiecare zi prețioasă. Acum stăteam împreună, la un metru distanță de cea mai nouă achiziție a casei: un aparat de oxigen. Era mic și portabil, înalt cam până la genunchi. În nopțile în care simțea că nu mai are aer, Morrie își fixa la nas tubul de plastic, care atârna de nările lui ca o lipitoare. Uram faptul că Morrie era legat de o mașinărie de orice fel și încercam să nu mă uit la ea în timp ce el vorbea.

— Cu toții știm că o să murim, a repetat el, dar nimeni nu crede acest lucru. Dacă am crede-o, am face lucrurile cu totul altfel.

Deci încercăm să ne păcălim pe noi înșine în privința morții, am spus eu.

— Da. Dar există și o abordare mai bună. Să știi că o să mori și să fii pregătit în orice moment. E mai bine așa. În felul acesta poți fi mai implicat în viața ta, în timp ce trăiești.

Cum poți să fii pregătit să mori ?

— Făcând ceea ce fac buďiștii. În fiecare zi, pune-ți pe umăr o mică pasăre care să întrebe: Azi e ziua ? Sunt pregătit ? Fac tot ce trebuie să fac ? Sunt omul care vreau să fiu ?

Și-a întors capul spre umăr ca și cum pasărea era într-adevăr acolo.

— Azi e ziua în care voi muri ? a întrebat el. Morrie își luase libertatea de a împrumuta din toate religiile. Se născuse evreu, dar devenise

95

agnostic în adolescență, în bună măsură din cauza a ceea ce i se întâmplase în copilărie. Ii plăceau câteva dintre ideile filozofice ale budismului și ale creștinismului, dar încă se simțea acasă, din punct de vedere cultural, în iudaism. Era o corcitură religioasă, ceea ce îl făcuse încă și mai deschis spre studenții pe care i-a învățat de-a lungul anilor. Iar lucrurile pe care le spunea în ultimele lui luni pe pământ păreau că transcend toate diferențele dintre religii. Moartea are darul de a face asta.

— Mitch, adevărul e că, odată ce înveți cum să mori, înveți și cum să trăiești, a spus el.

Am dat din cap.

— Repet, odată ce înveți cum să mori, a spus, înveți și cum să trăiești.

A zâmbit, iar eu am înțeles ce făcea. Se asigura că aveam să rețin ideea aceea, fără să mă facă să mă simt prost întrebându-mă. De asta era un profesor bun.

Te-ai gândit mult la moarte înainte să te îmbolnăvești ? am întrebat eu.

— Nu, a zâmbit Morrie. Eram ca toți ceilalți. Odată, într-un moment de exuberanță, i-am spus unui prieten că voi fi cel mai sănătos bătrân pe care îl putea întâlni.

Ce vârstă aveai ?

— Cam șaiszeci. Deci erai optimist.

96

— De ce nu ? Cum îți spuneam, nimeni nu crede că o să moară.

Dar toți cunoaștem pe cineva care a murit, am spus eu. De ce e atât de greu să ne gândim la moarte ?

— Pentru că, a continuat el, cei mai mulți dintre noi trăim ca niște somnambuli. Nu experimentăm lumea în întregime, pentru că suntem pe jumătate adormiți și facem lucrurile pe care credem în mod automat că trebuie să le facem.

Și confruntarea cu moartea schimbă asta ?

— Da. Dai la o parte toate lucrurile alea inutile și te concentrezi la ceea ce e esențial. Când îți dai seama că o să mori, vezi lucrurile foarte diferit.

A oftat.

— Învață cum să mori și vei învăța cum să trăiești.

Am observat că tremura atunci când își mișca mâinile. Ochelarii îi atârnavă la gât, iar când îi pune la ochi, alunecau de pe tâmpă, ca și cum ar fi încercat să-i pună altcuiva pe întuneric. M-am aplecat să-l ajut să și-i potrivească după urechi.

— Mulțumesc, a șoptit.

A zâmbit când l-am atins pe cap. Cel mai mic contact cu oamenii îi producea numaidecât bucurie.

— Mitch, pot să-ți spun ceva ?

97

*

Bineînțeles, am zis.

— S-ar putea să nu-ți placă. De ce?

— Păi, adevărul este că, dacă ai asculta ceea ce îți spune pasărea de pe umăr, dacă ai accepta că poți muri oricând - atunci s-ar putea să nu mai fii atât de ambițios.

M-am forțat să zâmbesc.

— Lucrurile pentru care cheltuiești atât de mult timp - toată munca pe care o faci - s-ar putea să nu ți se mai pară atât de importante. Va trebui să faci loc și pentru chestii mai spirituale.

Chestii spirituale ?

— Urășți cuvântul acesta, nu-i așa ? Spiritual. Crezi că e ceva de genul „atinge-simte”.

Ei, am spus eu.

A încercat să-mi facă cu ochiul, n-a reușit, iar eu am izbucnit în râs.

— Mitch, a continuat, râzând și el, nici eu nu știu ce înseamnă „dezvoltare spirituală” de fapt. Dar știu că nu facem destul în sensul ăsta. Suntem prea implicați în lucruri materiale, care nici măcar nu ne aduc satisfacții. Relațiile de iubire pe care le avem, universul din jurul nostru, considerăm că toate astea ni se cuvin.

A făcut un semn cu capul spre fereastra prin care razele soarelui se strecurau în încăperea.

— Vezi ? Tu poți să ieși de-aici oricând. Poți să alergi în susul și-n josul străzii cât vrei. Eu

98

nu pot. Nu pot ieși de-aici. Nu pot alerga. Nu pot ieși fără teama că o să mi se facă rău. Dar știi ceva ? Eu apreciez fereastra aia mai mult decât tine.

O apreciezi ?

— Da. Mă uit pe fereastra aia în fiecare zi. Văd, cum se schimbă copacii, cât de tare bate vântul. E ca și cum aș vedea timpul trecând. Pentru că știu că timpul meu e pe sfârșite, sunt fascinat de natură ca și cum aș vedea-o pentru prima dată.

S-a oprit, și pentru o clipă n-am făcut altceva decât să privim amândoi pe fereastră. Am încercat să văd ce vedea el. Am încercat să văd timpul și anotimpurile, viața mea derulându-se cu încetinitorul. Morrie și-a întors încet capul spre umăr.

— Azi o să se întâmple ? a întrebat el. Azi e ziua?

Morrie primea mereu scrisori de peste tot din lume, datorită aparițiilor la Nightline. Când putea, stătea și dicta răspunsurile prietenilor și celor din familie, care se adunau în adevărate sesiuni de scris scrisori.

Într-o duminică, fiii lui, Rob și Jon, erau acasă și s-au adunat cu toții în sufragerie. Morrie stătea în scaunul lui cu rotile, cu picioarele anemice

99

li 11

înelate într-o pătură. Când îi era frig, unul dintre îngrijitori îi pune o jachetă pe umeri.

— Care este prima scrisoare ? întreba Morrie. Un coleg a citit o scrisoare de la o femeie pe nume Nancy, care își pierduse mama din cauza ALS. Îi scrisese să îi spună cât de mult suferise în urma acestei pierderi și să-i transmită că știa cât de mult trebuie să sufere și Morrie.

— Bine, a spus Morrie, după ce a ascultat scrisoarea. A închis ochii. Să începem așa: „Dragă Nancy, povestea despre mama ta m-a impresionat foarte mult. Și înțeleg prin ce-ai trecut. Suferința și tristețea e de ambele părți. Mie mi-a prins bine să plâng și sper că și ție”.

— Poate vrei să schimbi ultima frază, i-a spus Rob.

Morrie s-a gândit o clipă, apoi a zis:

— Ai dreptate. Atunci: „Sper că vei putea găsi puterea de a te vindeca prin plâns”. E mai bine ?

Rob a dat din cap.

— Aduăgă și: „îți mulțumesc, Morrie”.

O altă scrisoare era de la o femeie care îi mulțumea pentru emisiunea Nightline. Vorbea despre el ca despre un profet.

— Acesta e un mare compliment, i-a spus un coleg. Profet.

Morrie s-a strâmbat. Era evident că nu era de acord cu afirmația.

100

— Hai să-i mulțumim pentru apreciere. Și spune-i că mă bucur să știu că ce-am spus a însemnat ceva pentru ea. Și nu uita să semnezi cu „Mulțumesc, Morrie”.

Mai era o scrisoare de la un bărbat din Anglia, care își pierduse mama și îl ruga pe Morrie să-l ajute să o contacteze în lumea spirituală. O alta era de la un cuplu care voia să vină în Boston să-l vadă. O scrisoare mai lungă de la o fostă studentă, care îi scria despre viața ei de după facultate. Povestea despre o crimă-suicid și trei avorturi. Povestea despre o mamă care a murit de ALS. Îi era teamă că ea ar fi putut contacta boala. Și continua în stilul acesta. Două pagini. Trei pagini. Patru pagini.

Morrie a ascultat cu răbdare lunga și obositoare poveste. Când în sfârșit s-a terminat, a spus încet:

— Ei, ce-i răspundem ?

Toți erau tăcuți. În cele din urmă, Rob a propus:

— Ce-ai spune de „îți mulțumesc pentru lunga ta scrisoare” ?

Au râs cu toții. Morrie și-a privit fiul și a zâmbit.

În ziarul de lângă scaunul lui e o fotografie a unui jucător de baseball care zâmbește după ce a reușit o aruncare. Dintre toate bolile, mă gândesc, Morrie are una care poartă numele unui sportiv.

Ți-l aduci aminte pe Lou Gehrig ? întreb eu.

— Mi-l amintesc pe stadion, când își lua la revedere.

Deci îți aduci aminte replica aceea celebră.

— Care anume f

Haide, Lou Gehrig, „Mândria yancheilor” ? Discursul acela care răsună în toate megafoanele?

— Adu-mi aminte, spune Morrie. Repetă discursul.

Prin fereastra deschisă aud zgomotul mașinii de gunoi. Deși este foarte cald, Morrie poartă o cămașă cu mâneci lungi și are o pătură pe genunchi; e palid. Boala a pus stăpânire pe el.

Ridic vocea și îl imit pe Gehrig, ale cărui cuvinte se loveau de pereții stadionului: „Aastăzi...

102

mă siiiimt... cel mai norocos ooom... de pe pământ. ..”

Morrie închide ochii și dă ușor din cap.

— Ah, da. Ei bine, eu n-am spus asta.

rtif; J>!f' 1

"■""- "I

A cincea zi de marți Vorbim despre familie

Era prima săptămână din septembrie, săptămâna când începe școala și după treizeci și cinci de toamne consecutive, pentru prima dată bătrânul meu profesor nu avea o clasă care să îl aștepte în campusul facultății. Bostonul dădea pe dinafară de studenți și străduțele lăturalnice erau pline de mașinile parcate în dublaj din care își descărcau lucrurile. Iar Morrie stă în biroul lui. Asemenea fotbaliștilor care se retrag și trebuie să înfrunte prima duminică acasă, la televizor, gândindu-se „încă mai pot face asta”, i se părea că ceva nu e în ordine. Din experiența cu acești jucători am învățat că trebuie să-i lași în pace atunci când se apropie vremea campionatelor. Nu trebuie să spui nimic. Dar lui Morrie nu era nevoie să-i amintești că vremea lui trecuse.

Pentru înregistrarea conversațiilor noastre - întrucât lui Morrie îi era greu acum să țină microfonul cu firul acela lung - îi puneam o lavalieră ca acelea folosite în televiziune. Se prindeau cu un clip de guler sau de reverul hainei. Pentru că Morrie nu purta decât cămăși largi, care atârnav

104

pe trupul lui din ce în ce mai împuținat, microfonul se tot desprindea, astfel încât eram nevoit să i-l agăț tot timpul la loc. Lui Morrie părea să-i placă lucrul acesta, pentru că mă apropiam de el, ca într-o îmbrățișare, iar nevoia lui de afecțiune fizică era acum mai mare decât oricând. Când mă aplecam spre el, îi auzeam respirația greoaie, tușea slabă și plescăitul ușor pe care îl făcea acum de fiecare dată când înghițea.

— Ei, prietene, despre ce o să vorbim astăzi ? a întrebat el.

Ce-ai zice să vorbim despre familie ?

— Familia. A rumegat ideea pentru câteva clipe. Ei, uite-o pe-a mea înconjurându-mă.

A făcut un semn cu capul spre fotografiile de pe rafturile cu cărți, care îl arătau pe Morrie copil cu bunica lui, pe Morrie tânăr cu fratele lui, David, pe Morrie cu soția lui, Charlotte, pe Morrie cu cei doi fii, Rob, jurnalist în Tokio, și Jon, expert în calculatoare în Boston.

— Cred că ținând seama de ceea ce am vorbit săptămânile astea, familia devine și mai importantă, a spus el.

Ideea este că oamenii din ziua de azi nu au nici un punct de sprijin, nici un reper, în afară de familie. Mi-a fost foarte clar acest lucru atunci când m-am îmbolnăvit. Dacă nu ai sprijinul și dragostea și grija și atenția pe care ți le oferă o familie, nu ai mai nimic. Dragostea este atât de

105

11" *, 'IHII

r»

importantă. Cum spunea marele nostru poet Auden: „Iubiți-vă unii pe alții, sau veți pieri”. „Iubiți-vă unii pe alții, sau veți pieri.” Am notat. Auden a spus asta ?

— Iubiți-vă unii pe alții, sau veți pieri, a repetat Morrie. Sună bine, nu ? Și cât e de adevărat. Fără dragoste, suntem păsări cu aripile frânte.

Să zicem că aş fi divorţat sau aş trăi singur sau n-aş avea copii. Boala asta - de care sufăr - ar fi fost neînchipuit de grea. Nu ştiu dacă aş fi putut să rezist. Sigur, oamenii vin în vizită, prieteni, colegi, dar nu e acelaşi lucru cu a avea pe cineva care să nu plece de lângă tine. E altceva să ai pe cineva alături care să aibă grijă de tine, care să te îngrijească tot timpul. Asta înseamnă familia, nu doar dragoste, prin asta le spui celorlalţi că cineva care are grijă de tine în lipsa lor. Asta mi-a lipsit atât de mult atunci când a murit mama - e ceea ce eu numesc siguranţă spirituală - să ştiu că am o familie care să aibă grijă de mine. Nimic nu-ţi poate oferi aşa ceva. Nici banii. Nici faima.

M-a privit în ochi.

— Şi nici munca, a adăugat.

Cum să-ţi întemeiezi o familie era unul dintre lucrurile de pe mica mea listă - lucrurile pe care vrem de obicei să le lămurim înainte de a fi prea târziu. I-am spus lui Morrie despre dilema generaţiei mele în legătura cu copiii, despre

106

cum consideram adesea că ne îngrădesc libertatea, că ne transformă în „părinţi”, chestie care nu vrem să fim. Eu însumi simţeam uneori astfel. Şi totuşi, privindu-l pe Morrie, mă întrebam, dacă aş fi fost în situaţia lui, pe moarte, dar fără familie, fără copii, oare aş fi putut suporta pustiul din jurul meu ? El îi crescuse pe cei doi fii ai lui şi îi învăţase să fie iubitori şi grijulii, iar ei semănau cu Morrie, nu se sfiau să-şi arate afecţiunea. Ar fi încetat să facă ceea ce făceau ca să stea cu tatăl lor în fiecare clipă a ultimelor lui luni, dacă asta ar fi. Dar el nu dorea aşa ceva

— Nu renunţaţi la vieţile voastre, le spusese. Altfel, boala asta va distruge trei în loc de unul singur.

Era felul lui de a-şi arăta respectul faţă de lumile copiilor lui, chiar dacă era pe moarte. De aceea nu era de mirare că atunci când ei stăteau cu el, se revărsa o cascadă de afecţiune, pupici şi glume şi ghemuieli pe marginea patului şi mâini împreunate.

— De fiecare dată când oamenii mă întrebă dacă să facă sau nu copii, nu le spun niciodată ce să facă, mi-a zis Morrie privind la o fotografie cu fiul lui cel mare. Le spun doar că nici o experienţă nu se compară cu aceea de a avea copii. Asta-i tot. Nu există ceva care să o poată înlocui. Prietenia nu poate. Iubirea nu poate. Dacă vrei să încerci experienţa de a avea responsabilitate

107

fllll

totală pentru o altă fiinţă umană, să înveţi cum să iubeşti şi să te legi de altcineva în cel mai profund mod cu putinţă, atunci trebuie să ai copii.

Deci ai lua-o de la capăt ? I-am întrebat.

M-am uitat la fotografie. Rob îl săruta pe Morrie pe frunte, iar Morrie râdea cu ochii închişi.

— Dacă aş lua-o de la capăt ? mi-a spus, pri-vindu-mă surprins. Mitch, n-aş fi ratat experienţa asta pentru nimic în lume. Chiar dacă...

A înghiţit şi a lăsat fotografia pe genunchi.

— Chiar dacă trebuie să plăteşti un preţ dureros pentru ea.

Pentru că o să-i părăseşti.

— Pentru că o să-i părăsesc foarte curând.

Şi-a înclăştat buzele, a închis ochii şi l-am privit în timp ce prima lacrimă i se prelingea pe obraz.

— Şi acum a şoptit, e rândul tău să vorbeşti. Eu?

— Familia ta. Ştiu despre părinţii tăi. I-am întâlnit, cu ani în urmă, la absolvire. Ai şi o soră, nu-i aşa ?

Da, am spus.

— Mai mare, nu ? Mai mare.

— Şi un frate, nu ? Am dat din cap.

108

— Mai mic ? Mai mic.

— La fel ca mine, a spus Morrie. Şi eu am un frate mai mic.

La fel ca tine, am zis eu.

— Parcă a venit şi el la absolvire, nu ?

Am clipit pentru că mi-a venit în minte imaginea noastră acolo, acum şaisprezece ani, sub un soare fierbinte, cu robele albastre, îmbrăţişându-ne şi pozând pentru fotografia la minut, numărând „Un', doi, trei...”

— Ce s-a întâmplat ? a întrebat Morrie, observând că tăcusem brusc. La ce te gândeşti ?

La nimic, am spus şi am schimbat subiectul.

Adevărul este că am într-adevăr un frate, blond, cu ochi chihlimbarii, un frate mai mic cu doi ani, care nu seamănă deloc cu mine şi nici cu sora mea cea brunetă împreună cu care îl necăjeam spunându-i că nişte străini îl lăseseră pe treptele casei. „Şi într-o zi”, îi ziceam noi, „vor veni să te ia înapoi.” El plângea când îi spuneam asta, dar noi o ţineam pe-a noastră.

A crescut aşa cum cresc cei mai mulţi mezini, alintat, adorat şi chinuit lăuntric. Visa să devină actor sau cântăreţ; la cină ne oferea reprezentării ca acelea văzute la TV, interpretând toate rolurile, cu un zâmbet fericit care-i

exploda pe buze. Eu aveam note bune, el avea note proaste;

109

•V i

eu eram cel cuminte, el era cel care încălca regulile; eu nu m-am atins de droguri și alcool, el a încercat absolut tot ce se putea ingera. A plecat în Europa la puțin timp după ce a terminat liceul, preferând viața mai liberă de acolo. Și totuși, a rămas favoritul familiei. Când venea acasă, pe lângă el, care era atât de neîmplănit și amuzant, mă simțeam adesea rigid și tradiționalist.

La cât de diferiți eram, mă gândeam că destinele noastre aveau să o ia în direcții opuse atunci când vom deveni adulți. Am avut dreptate cu o singură excepție. Din ziua în care a murit unchiul meu, am crezut tot timpul că voi muri la fel, de o boală timpurie care mă va lua dintr-odată. Așa că munceam într-un ritm nebunesc și mă pregăteam să am cancer. Îl simțeam că-mi suflă în ceafă. Știam că avea să vină. Îl așteptam așa cum un condamnat la moarte își așteaptă călăul.

Și am avut dreptate. A venit.

Dar m-a ratat.

L-a lovit pe fratele meu.

Același fel de cancer ca și al unchiului meu. La pancreas. O formă rară. Și în felul acesta mezinul familiei, cu păr blond și ochi chihlimbarii, a trebuit să facă chimioterapie și radiații. I-a căzut părul, fața i s-a tras ca la un schelet. Eu trebuia să fiu în locul lui, mă gândeam. Dar fratele meu nu era ca mine și nici ca unchiul meu. El

110

n 4 iț -j j

era un luptător și așa fusese de mic, de când ne băteam în pivniță și mi-a mușcat degetul de la picior prin pantof până când am țipat de durere și i-am dat drumul.

Așa că s-a luptat. A înfruntat boala în Spania, unde locuia, cu ajutorul unui medicament ex-, perimental care nu era - și încă nu este - de găsit în Statele Unite. A zburat prin toată Europa în căutarea unui remediu. După cinci ani de tratamente, medicamentul părea că a alungat cancerul în remisie.

Asta era vestea bună. Vestea proastă era că fratele meu nu mă voia alături de el - nici pe mine, nici pe altcineva din familie. Oricât de mult am încercat să-l sunăm sau să-l vedem, ne-a ținut la distanță, încăpățânându-se să spună că trebuia să ducă singur lupta asta. Treceau luni de zile fără să avem nici o veste de la el. Mesajele lăsate pe robotul lui rămâneau fără răspuns. Eram sfâșiat de vinovăție că nu făceam ceea ce aș fi vrut să fac pentru el și furios că ne refuza dreptul de a-l ajuta.

Așa că, din nou, m-am adâncit în muncă. Munceam pentru că munca o puteam controla. Munceam pentru că munca era ceva de înțeles și îmi răspundea. Și de fiecare dată când îl sunam pe fratele meu în Spania, îmi răspundea robotul - vocea lui vorbind în spaniolă era încă un

111

■VW)

ț'

semn că ne îndepărtasem atât de mult -, închi deam și mă apucam iar de lucru.

Acesta era poate unul dintre motivele pentru care eram atras de Morrie. El mă lăsa să fiu acolo unde fratele meu nu mă lăsase.

Privind în urmă, poate că Morrie știuse acest lucru tot timpul.

Este o iarnă din copilăria mea, pe un deal acoperit de zăpadă din cartierul nostru din suburbie. Eu și fratele meu suntem pe sanie, el deasupra, eu dedesubt.

Îmi simt bărbia pe umărul meu și picioarele lui în căușul genunchilor mei.

Sania se clatină pe peticele de gheață de sub noi. Prindem viteză pe măsură ce coborâm dealul.

— MAȘINA ! strigă cineva.

O vedem cum vine, pe strada din stânga noastră. Țipăm și încercăm să cârmim într-o parte, dar tălpile saniei nu se mișcă. Șoferul claxonează și frânează, iar noi facem ceea ce fac toți copiii: sărim. Înfofoliți cum suntem, ne rostogolim ca niște buturugi în zăpada rece și udă, gândindu-ne că primul lucru pe care îl vom atinge este cauciucul tare al unei roți de mașină. Țipăm „AAAAAA” și tremurăm de frică, rostogolindu-ne o dată și încă o dată, cu lumea răsturnată cu susul în jos și dreapta în stânga și susul iar în jos.

Apoi, nimic. Nu ne mai rostogolim și ne recăpătăm suflul și ne ștergem zăpada de pe fețe. Șoferul trece de colțul străzii, admonestându-ne

113

mmmwm

illfc'

o* degetul. Suntem în siguranță. Sania noastră s-a înfundat cuminte într-un nămete, iar prietenii noștri ne îmbrâncesc, spunând „Mișto” sau „Era să muriți”.

Mă uit la fratele meu și o mândrie copilărească ne unește. N-a fost așa de greu, ne gândim, și suntem gata să ne luăm din nou la trântă cu moartea.

A șasea zi de marți Vorbim despre emoții

Am trecut de arbuștii de laur și de arțarul japonez, am urcat scările din piatră ale casei lui Morrie. Copertina albă atârna deasupra ușii ca o pleoapă. Am sunat și am fost întâmpinat nu de Connie, ci de soția lui Morrie, Charlotte, o femeie frumoasă cu părul alb, care îmi vorbește cu o voce melodiosă. Cel mai adesea nu era acasă atunci când veneam eu - continua să lucreze la MIT, așa cum a vrut Morrie - și eram surprins să o văd în dimineața asta.

— Morrie nu se simte tocmai bine astăzi, m-a anunțat ea.

A privit în gol peste umărul meu pentru o clipă, apoi s-a îndreptat spre bucătărie, îmi pare rău, am spus.

— Nu, nu, îi va face plăcere să te vadă, a zis ea repede. Sunt sigură.

S-a oprit la mijlocul frazei, întorcând încet capul, ascultând parcă ceva. Apoi a continuat:

— Sunt sigură... că se va simți mai bine când o să afle că ești aici.

115

î '• , . f" li'l,
î. ' : - i -

■?(• '< 1®

;Ivr

ufk

Am ridicat sacoșele cu care venisem - obișnuita aprovizionare cu mâncare, am spus în glumă - și femeia a părut să zâmbească și să se încrunte în același timp.

— Avem atât de multă mâncare. N-a mâncat nimic nici de data trecută.

Asta m-a luat prin surprindere.

N-a mâncat deloc ? am întrebat.

A deschis frigiderul și am văzut cunoscutele caserole de salată de pui, vermicelli, legume, dovleac umplut, toate câte le adusesem pentru Morrie. A deschis și congelatorul unde mai avea încă pe-atât.

— Pe cele mai multe Morrie nu le poate mânca, îi e prea greu să înghită. Trebuie să mănânce lucruri ușoare și să bea multe lichide acum.

Dar n-a spus nimic niciodată, am zis eu. Charlotte a zâmbit.

— N-a vrut să te jignească.

Nu m-ar fi jignit. Voiam doar să ajut cumva. Adică, voiam doar să-i aduc ceva...

— Dar îi aduci ceva. Abia așteaptă să vii să-l vezi. Vorbește mereu de proiectul acesta pe care trebuie să-l faci împreună cu tine, spune că trebuie să se concentreze și să-și rezerve ceva timp. Cred că îi dă sentimentul că are un scop...

Și din nou în ochii ei am văzut privirea aceea pierdută, atentă la ceva de dincolo de noi. Știam că nopțile lui Morrie deveniseră din ce în ce mai

116

fikfri-

grele, că nu putea dormi, iar asta însemna că nici Charlotte nu dormea adesea. Uneori, Morrie stătea treaz ore în șir, tușind - dura o veșnicie până își curăța gâtul. Îngrijitorii rămăneau și peste noapte, iar în timpul zilei veneau musafiri - foști studenți, colegii, profesorii de meditații, toți mișunând într-un du-te vino continuu. În unele zile, Morrie avea câte șase vizitatori și toți erau acolo când Charlotte se întorcea de la serviciu. Se ocupa de ei cu răbdare, chiar dacă toți acești străini îi furau din prețioasele clipe alături de Morrie.

— ... un scop, a continuat ea. Da, și asta e bine, să știi.

— Sper, am spus eu.

Am ajutat-o să pună mâncarea adusă în frigider. Pe bufetul din bucătărie erau tot felul de mesaje, notițe, prospecte. Pe masă erau mai multe sticlute cu medicamente decât oricând - Selestone pentru astm, Astivan pentru somn, Naproxen pentru infecții - alături de lapte praf și laxative. De pe hol s-a auzit zgomotul unei uși deschise.

— Poate că te poate primi acum... stai să văd.

Charlotte s-a uitat din nou la toată mâncarea pe care o adusesem și dintr-odată am simțit că mi-e rușine. Te făceau să te gândești la toate lucrurile de care Morrie n-avea să se mai bucure vreodată.

117

Micile neplăceri ale bolii lui deveneau din ce în ce mai puternice și când m-am așezat în sfârșit lângă el, Morrie tușea mai mult decât de obicei, o tuse uscata, prăfoasă, care îi zguduia pieptul și-i zdruncina capul. După un acces violent, s-a oprit, a închis ochii și a tras aer în piept. Nu spuneam nimic crezând că încerca să-și revină după efort.

— Merge casetofonul ? a întrebat el dintr-oda-tă, cu ochii încă închiși.

Da, da, am spus eu repede, apăsând pe play și record.

— Ceea ce fac acum, a continuat el, cu ochii încă închiși, e să mă detașez de experiență.

Să te detașezi ?

— Da. Mă detașez. Și e foarte important - nu doar pentru cineva ca mine, pe moarte, dar și pentru cineva ca tine, care ești perfect sănătos, învață să te detașezi.

A deschis ochii. A expirat.

— Știi ce spun budiștii ? Nu te agăța de lucruri, pentru că toate sunt trecătoare.

Dar stai un pic, am spus eu. Nu ziceai tu mereu că trebuie să-ți trăiești viața ? Cu toate emoțiile bune, cu toate cele rele ?

-Ba da.

Atunci, cum poți face asta dacă te detașezi ?

— Ah! Îți merge minte, Mitch. Dar detașarea nu înseamnă că nu lași experiența să te pătrundă.

118

Dimpotrivă, o lași să te pătrundă pe de-a-ntre-gul. În felul acesta poți să o lași în urmă. Nu înțeleg.

— Să luăm orice emoție - dragostea pentru o femeie sau suferința pentru cineva drag sau boala prin care trec eu, spaima sau durerea provocate de o maladie mortală. Dacă nu-ți trăiești emoțiile până la capăt — dacă nu-ți dai voie să le experimentezi pe deplin -, nu vei reuși niciodată să te detașezi, vei fi întotdeauna prea ocupat să-ți fie frică. Frică de durere, și-e teamă de suferință. Și-e teamă de vulnerabilitatea pe care o implică dragostea. Dar aruncându-te în aceste emoții, permițându-ți să te scufunzi în ele, până la capăt, până peste cap, trăiește experiențele acestea la maximum și complet. Știi ce este durerea. Știi ce e dragostea. Știi ce este suferința. Și abia apoi poți spune: „Da, am trăit emoția asta. O recunosc. Acum trebuie să mă detașez de ea pentru o clipă”.

Morrie s-a oprit și s-a uitat la mine, probabil ca să se asigure că am înțeles bine.

— Știu că te gândești că asta are legătură doar cu moartea, dar e așa cum îți spun. Când ai învățat cum să mori, ai învățat și cum să trăiești.

Morrie mi-a vorbit despre cele mai înfricoșătoare momente ale lui, atunci când își simțea pieptul încleștat în accesele grele de tuse sau când nu era sigur că următoarea suflare va mai

119

r

veni. Erau momente oribile și cel mai adesea simțea groază, teamă, anxietate. Dar în momentul în care recunoștea aceste emoții, textura lor, moliciunea, frisonul de pe șira spinării, căldura care îi fulgera creierul - atunci putea spune: „Bine. Asta e frica. Depărtează-te de ea. Depăr-tează-te”.

Mă gândeam cât de des avem nevoie de acest lucru în viața de toate zilele. Cât de singuri ne simțim, singuri până la lacrimi, dar nu lăsăm acele lacrimi să izburnească pentru că nu se cade să plângem. Sau cum simțim un impuls de dragoste pentru cel de lângă noi, dar nu spunem nimic pentru că suntem înlemniți de teamă că cine știe ce i-ar putea face relației.

Abordarea de care vorbea Morrie însemna exact contrariul. Dă drumul robinetului. Spa-lă-te în emoții. N-o să-ți faci rău. O să te ajute. Dacă lași teama să te ajungă, dacă o tragi pe tine ca pe o cămașă de zi cu zi, atunci îți poți spune: „Ah, e doar teama, nu trebuie să o las să mă controleze. O cunosc foarte bine”.

La fel și pentru singurătate: dă-ți drumul, lasă lacrimile să curgă, simte-o până la capăt, dar în final să fii în stare să spui: „Bine, acesta a fost momentul de singurătate. Nu îmi e teamă să mă simt singur, dar acum am să dau singurătatea deoparte și o să conștientizez că sunt și alte emoții pe lume pe care vreau să le trăiesc”.

120

— Detașează-te, a spus Morrie din nou. A închis ochii, apoi a tușit.

Apoi a tușit din nou.

Apoi a tușit din nou, mai tare.

Părea că se înecă, congestia plămânilor părea să-l chinuie, urcând și retrăgându-se, blocându-i respirația. Se sufoca, horcăia violent și își mișca mâinile haotic - cu ochii închiși și fluturându-și mâinile părea posedat -, iar eu am simțit picături de sudoare acoperindu-mi fruntea. L-am tras spre mine instinctiv și l-am bătut ușor pe spate, în vreme ce el își apăsa o batistă pe gură și scuipa o flegmă groasă.

Tușea s-a oprit, iar Morrie s-a lăsat pe spate între perne, trăgând aer în piept.

— Te simți mai bine ? Ți-ai revenit ? am întrebat eu, încercând să-mi ascund teama.

— Sunt... bine, a șoptit Morrie, ridicând un deget tremurător. Așteaptă... o clipă.

Am rămas tăcuți până când respirația i-a revenit la normal. Simțeam sudoarea lunecându-mi pe ceafă. M-a rugat să închid fereastra, pentru că îi era frig de la vânt. Nu i-am spus că erau 30 de grade afară.

În cele din urmă, mi-a zis în șoaptă:

— Știu cum vreau să mor. Am așteptat în tăcere.

— Vreau să mor în liniște. Calm. Nu ca mai înainte. Și aici intră în scenă detașarea. Dacă mor

121

H pv? |WI

În mijlocul unui acces de tuse ca acela de adineauri, trebuie să fii în stare să mă detașez de groază, trebuie să-mi spun: „Acesta e momentul”. Nu vreau să părăsesc lumea înspăimântat. Vreau să știu ce se întâmplă, să accept, să ajung într-un loc liniștit și să mă desprind. Înțelegi ?

Am dat din cap.

Dar nu te desprinde încă, am adăugat eu repede.

Morrie a încercat să schițeze un zâmbet.

— Nu, nu încă. Mai avem de lucru.

Crezi în reîncarnare ? întreb eu.

— Poate.

În ce crezi că te vei reîncarna f

— Dacă aş putea să aleg, într-o gazelă. O gazelă?

— Da. Graţioasă. Iute. O gazelă?

Morrie îmi zâmbeste.

— Ţi se pare ciudat f

Mă uit la trupul lui împuţinat, la hainele lălăi, la picioarele încălţate în şosete largi care se odihnesc pe perna de burete a fotoliului, incapabile să se mai mişte; e ca un prizonier cu picioare de fier. Îmi imaginez o gazelă alergând prin deşert.

Nu. Nu mi se pare deloc ciudat.

l ' " ■ "

it,|nrr ini' ji-" ii i'-iuiŢflin

Profesorul universitar

PARTEA A DOUA

Morrie pe care îl cunoşteam eu, Morrie cel pe care îl cunoşteau mulţi alţii, n-ar fi fost omul care era dacă n-ar fi trecut prin anii în care lucrase într-un spital de psihiatrie de lângă Washington D.C., un loc cu un nume înşelător - Casa cu castani. A fost una dintre primele slujbe ale lui Morrie, după ce îşi luase maşterul şi doctoratul la Universitatea din Chicago. Respingând medicina, dreptul şi economia, Morrie hotărâse că lumea cercetării era domeniul la care îşi putea aduce contribuţia, fără să exploateze pe nimeni.

Îi fusese încredinţată misiunea de a observa pacienţii şi de a le înregistra evoluţia. Dacă astăzi ideea aceasta este obişnuită, la începutul anilor '50 era ceva foarte neobişnuit. Morrie vedea pacienţi care ţipau toată ziua. Pacienţi care plângeau toată noaptea. Pacienţi care făceau pe ei. Pacienţi care nu voiau să mănânce, care trebuiau legaţi, sedaţi, hrăniţi intravenos.

Unul dintre pacienţi, o femeie între două vârste, ieşea din camera ei în fiecare zi şi se întindea cu faţa în jos pe podeaua de gresie, stătea

124

aşa ore în şir, în vreme ce doctorii şi asistentele treceau pe lângă ea. Morrie privea totul îngrozit, îşi lua notiţe, de asta era acolo. În fiecare zi, ea făcea acelaşi lucru: ieşea dimineaţa, se întindea pe jos, stătea acolo până seara, fără să vorbească vreodată cu cineva şi ignorată de toată lumea. Asta îl întrista pe Morrie. A început să se așeze şi el pe jos împreună cu ea, chiar s-a întins lângă ea, încercând să îi aline suferinţa. În cele din urmă, a reuşit să o facă să se ridice şi chiar să se întoarcă în camera ei. A aflat că ceea ce voia ea era ceea ce vor mulţi alţi oameni — să observe cineva că era acolo.

Morrie a lucrat la Casa cu castani timp de cinci ani. Deşi nu era încurajat să facă lucrul acesta, s-a împrietenit cu câţiva dintre pacienţi, inclusiv cu o femeie care glumea cu el despre cât de norocoasă era că se afla acolo „pentru că soţul meu este bogat şi îşi poate permite. Îţi imaginezi cum ar fi fost să ajung într-unui din spitalele alea ieftine de boli mintale?”.

O altă femeie - care scuipa pe toată lumea -ţinea la Morrie şi îl considera prietenul ei. Vorbea în fiecare zi, iar angajaţii erau cel puţin mulţumiţi că cineva reuşise să se înţeleagă cu ea. Dar într-una din zile ea a fugit, iar Morrie a fost rugat să-i ajute s-o aducă înapoi. Au dat de ea într-un magazin din apropiere, ascunsă într-un

125

„,\\V

cotlon, iar când Morrie s-a îndreptat spre ea, l-a privit furioasă.

— Deci şi tu eşti unul dintre ei, a urlat ea. Care ei ?

— Paznicii închisorii.

Morrie observase că majoritatea pacienţilor care se aflau acolo fuseseră respinşi sau ignoraţi la viaţa lor, fuseseră făcuţi să se simtă inexistenţi. De asemenea nu prea aveau parte de compasiune - sentiment care la angajaţi se epuiza rapid. Şi mulţi dintre aceşti pacienţi erau înstăriţi, proveneau din familii bogate, dar bogăţia nu le adusese nici fericire şi nici mulţumire. A fost o lecţie pe care nu avea să o uite niciodată.

Obişnuiam să-l necăjesc pe Morrie spunându-i că rămăsese în anii '60. Îmi răspundea că anii '60 nu erau atât de răi, în comparaţie cu vremurile pe care le trăiam acum.

A venit la Brandeis după slujba din spitalul de boli mintale, chiar la începutul anilor '60. În câţiva ani, campusul a devenit un focar al revoluţiei culturale. Droguri, sex, rasism, proteste împotriva Vietnamului. Abbie Hoffman fusese student la Brandeis. La fel şi Jerry Rubin şi Angela Davis. Morrie îi avusese la cursuri pe mulţi dintre studenţii „radicali”.

126

Asta se întâmplase în mare parte pentru că Facultatea de sociologie făcuse mai mult decât să predea, se implicase. Era cu înverşunare împotriva războiului, de exemplu. Când profesorii au aflat că studenţii care nu

obțineau o anumită medie puteau pierde amânarea și erau înrolați, au hotărât să nu mai dea nici o notă. Când administrația le-a spus: „Dacă nu le dați note studenților, vor pica toți”, Morrie a venit cu o soluție: „Atunci să le dăm la toți 10”. Și așa au făcut.

Așa cum anii '60 au deschis campusul, au deschis și spiritele celor din departamentul lui Morrie, de la blugii și sandalele pe care le purtau acum în timpul cursurilor până la perspectiva asupra sălii de curs ca un loc plăcut, aerisit. Au ales discuțiile în locul prelegerilor, experiența în locul teoriei. Trimiteau studenții la Deep South pentru proiecte despre drepturile civile și le indicau zonele sărace orașului ca teren de lucru. Mergeau la Washington în marșuri de protest, iar Morrie conducea adesea autobuzele cu studenți. Într-una dintre aceste excursii, a privit cu amuzament cum femeile cu fuste largi și coliere ale dragostei înfingeau flori în armele soldaților, apoi se așezau pe iarbă, ținându-se de mâini, încercând să facă să leviteze Pentagonul.

— Nu l-au urnit, își amintea mai târziu, dar măcar au încercat.

127

-!<'«*.* JpJfci

Odată, un grup de studenți negri a pus stăpânire pe clădirea Ford din campusul Brandeis, acoperind-o cu un banner pe care scria UNIVERSITATEA MALCOLM X. În clădirea Ford se aflau laboratoare de chimie și câțiva din administrație s-au temut că radicaliștiiăștia făceau bombe în subsol. Morrie însă era mai inteligent de-atât. El a înțeles exact esența problemei: ființe umane care voiau să simtă că într-adevăr contau.

Asediul a durat săptămâni întregi. Și ar fi putut să dureze și mai mult dacă Morrie nu s-ar fi plimbat pe lângă clădire, când unul dintre protestatari l-a recunoscut - era profesorul lui preferat - și l-a strigat spunându-i să intre pe fereastră.

O oră mai târziu, Morrie se strecura pe fereastră afară cu o listă cu ceea ce voiau protestatarii. A dus lista la președintele universității și situația s-a rezolvat.

Morrie știa întotdeauna să facă pace.

La Brandeis, a predat cursuri despre psihologia socială, despre bolile mintale, despre sănătate și procesele de grup. Cursurile acestea vorbeau foarte puțin despre ceea ce se numește „abilități profesionale” și foarte mult despre „dezvoltarea individuală”.

Și din cauza aceasta, studenții la economie și la drept de astăzi ar considera cu o naivitate stupidă că Morrie ar fi avut vreo contribuție. Câți

128

bani puteau să câștige studenții lui? Câte cazuri importante câștigaseră ei?

Dar, pe de altă parte, câți dintre studenții la economie sau la drept și-au vizitat vreodată vechii profesori, odată ce s-au văzut plecați din campus? Studenții lui Morrie făceau asta mereu. Iar în ultimele lui luni, ei se întorceau la el, cu sutele, din Boston, New York, California, Londra sau Elveția; din birourile marilor corporații și din școlile de la periferie. Sunau. Scriau. Conduceau sute de kilometri ca să îl vadă, pentru o vorbă, pentru un zâmbet.

— N-am mai avut niciodată un profesor ca dumneavoastră, spuneau cu toții.

H r J »T><Ti"i 'Cif !'fi>L|K"r 'IM ir ""-■f-î"

iiTSfWjfpjI

Pe măsură ce vizitele mele la Morrie continuă, încep să citesc despre moarte, despre felul în care diferite culturi privesc ultimul drum. Există un trib în America de Nord, de exemplu, care crede că toate lucrurile de pe Pământ au un suflet care există sub forma miniaturală a trupului care îl adăpostește - astfel un cerb are un mic cerb înlăuntrul lui, iar omul are un omuleț închis în el. Atunci când ființa cea mare moare, ființa aceea minusculă continuă să trăiască. Se poate strecura în ceva care se naște în apropiere sau se poate duce într-un loc de odihnă temporară, undeva în ceruri, în pântecul marelui spirit feminin, unde așteaptă până când luna îl va trimite din nou pe Pământ.

Uneori, spun ei, luna este atât de ocupată cu noile suflete ale lumii, încât dispare de pe cer. De aceea avem nopți fără lună. Dar în cele din urmă luna se întoarce, la fel ca noi toți.

Așa cred ei.

-,*,

A șaptea zi de marți Vorbim despre teama de bătrânețe

Morrie pierduse bătălia. Cineva îl ștergea acum la fund.

Înfrunța situația asta cu o resemnare curajoasă. Nemaiputând să-și ducă mâna la spate atunci când folosea toaleta, a informat-o pe Connie despre noua limitare.

— Ți-ar fi greu să faci asta pentru mine? Ea a spus că nu.

Mi s-a părut tipic pentru el că a întrebat-o pe ea prima.

L-a luat ceva vreme să se obișnuiască, pentru că însemna într-un fel capitularea definitivă în fața bolii. Cele mai intime și mai obișnuite lucruri îi fuseseră acum luate - nu mai putea merge la toaletă, nu-și putea șterge nasul, nu-și putea spăla părțile intime. Cu excepția respirației și a faptului că își înghițea hrana, în rest era dependent de ceilalți aproape în întregime.

L-am întrebat cum reușea să rămână atât de optimist în situația asta.

— Mitch, e curios, mi-a spus. Sunt o persoană independentă, astfel că am avut tendința să

131

lupt cu toate astea - cum ar fi să fiu ajutat să mă dau jos din mașină, să mă îmbrace altcineva, îmi era oarecum rușine, pentru că toată cultura noastră ne spune că trebuie să-ți fie rușine dacă nu te poți șterge singur la fund. Dar apoi m-am gândit. Uită ce spune cultura. Am ignorat cultura asta aproape toată viața. Nu o să-mi fie rușine. Ce mare scofală? Și știi ce? S-a întâmplat un lucru foarte ciudat.

Ce anume ?

— Am început să mă bucur de dependența mea. Acum îmi face plăcere atunci când alții mă răsucesc pe o parte și mă dau cu cremă pe fund ca să nu fac răni. Sau când îmi șterg fruntea sau îmi masează picioarele. Mă răsfaț. Închid ochii și mă bucur de toate astea. Și mi se par foarte familiare. E ca și cum aș fi devenit din nou copil. Să ai pe cineva care te îmbăiază. Pe cineva care te ridică. Pe cineva care te șterge la fund. Cu toții știm să fim copii. Avem asta în noi. Pentru mine, problema e să-mi amintesc cum să mă bucur de lucrul acesta. Adevărul este că atunci când am fost purtați de mama noastră, când ne-a legănat, când ne-a mângâiat pe creștet - nici unul dintre noi nu se mai sătura. Tânjim cu toții să ne întoarcem la acele zile în care cineva avea grijă de noi - la dragostea necondiționată, la atenția necondiționată. Cei mai mulți dintre noi nu s-au săturat. Eu, unul, nu.

132

M-am uitat la Morrie și mi-am dat seama brusc de ce se bucura atunci când mă aplecam spre el să îmi aranjez microfonul sau să îmi potrivesc pernele sau să îmi șterg ochii. Atingerea umană. La șaptezeci și opt de ani, dăruia ca un adult și primea ca un copil.

Mai târziu, în ziua aceea, am vorbit despre bătrânețe. Sau mai bine spus despre teama de bătrânețe - un alt punct de pe lista cu lucruri-le-care-tulbură-generația-mea. Pe drumul de la aeroportul din Boston, număraseram panourile publicitare cu oameni tineri și frumoși. Un tânăr foarte arătos cu o pălărie de cowboy fumează o țigară, două femei tinere care își zâmbesc deasupra unei sticle de șampon, o adolescentă senzuală cu blugi mulați, o femeie îmbrăcată într-o rochie neagră de catifea, lângă un bărbat în smoching, amândoi stând confortabil la un pahar de scotch.

N-am văzut niciodată unul care să treacă de treizeci și cinci de ani. I-am spus lui Morrie că deja mă simțeam pe panta dealului oricât de disperat aș fi încercat să rămân pe creastă. Făceam gimnastică mereu. Aveam grijă la ce mâneam.

mi verificam linia părului în oglindă. Trecusem de la faza în care eram mândru de vârsta mea - datorită tuturor lucrurilor pe care le făcusem de

133

tânăr -, la faza în care evitam să vorbesc despre asta, de teamă că mă apropiam prea mult de patruzeci și, în consecință, de uitarea profesională. Morrie vedea îmbătrânirea cu ochi mai buni.

— Nu sunt prea convins de toată parada asta de tinerețe, a spus el. Eu, unul, știu cât de greu e să fii tânăr, așa că nu-mi spune mie că e grozav. Toți copiii ăștia care vin la mine cu luptele lor, cu conflictele lor, cu sentimentul lor de ne-adaptare, cu impresia că viața este groznică, atât de rea încât vor să se sinucidă... Și pe lângă toate suferințele, tinerii nu sunt nici măcar înțelepți. Au o înțelegere limitată asupra vieții. Cine vrea să trăiască zi după zi fără să aibă habar ce se întâmplă ? Când oamenii te manipulează spunându-ți să cumperi parfumul acesta că vei fi frumos sau blugii ăștia că vei fi sexy - iar tu îi crezi! E un nonsens.

Nu ți-a fost niciodată teamă de bătrânețe ?

— Mitch, eu accept cu bucurie bătrânețea. Accepti cu bucurie ?

— E simplu. Pe măsură ce crești, înveți. Dacă ai rămâne la douăzeci și doi de ani, ai rămâne pe veci la fel de ignorant ca la douăzeci și doi de ani. Îmbătrânirea nu înseamnă numai decădere, să știi. Înseamnă și maturizare. Înseamnă mai mult decât faptul că vei muri, înseamnă și că vei înțelege că vei muri și că vei trăi mai bine știind asta.

134

Da, am spus eu, dar dacă îmbătrânirea ar fi atât de valoroasă, atunci de ce spun oamenii mereu: „De-aș fi tânăr din nou”. Nu auzi pe nimeni spunând: „Aș vrea să am șizeci și cinci de ani”.

A zâmbit.

— Știi ce arată asta ? Vieți neîmplinite. Vieți nerealizate. Vieți care nu și-au găsit rostul. Pentru că dacă ți-ai găsi rostul în viață, n-ai mai vrea să te întorci. Ai vrea să mergi înainte. Ai vrea să vezi mai multe, să faci mai multe.

Nu poți să aștepti până la șizeci și cinci de ani. Ascultă. Ar trebui să mai știi un lucru. Toți tinerii ar trebui să afle acest lucru. Dacă te vei lupta mereu cu îmbătrânirea, vei fi mereu nefericit, pentru că se va întâmpla oricum. Și, Mitch ? A coborât vocea. Chestia e că în cele din urmă vei muri.

Am dat din cap.

— Nu va conta ceea ce îți spui în sinea ta. Știu.

— Dar, din fericire, nu pentru multă vreme de-acum încolo.

A închis ochii cu o expresie calmă întipărită pe chip, apoi m-a rugat să-i aranjez pernele sub cap. Trupul lui avea nevoie să-și schimbe mereu poziția ca să stea confortabil. Stătea sprijinit de perne albe, o plapumă galbenă și prosoape albastre. La o primă privire, Morrie era împachetat ca un colet.

135

■if

:V:imim

-WiSt

— Mulțumesc, a șoptit el în timp ce îi aranjam pernele.

Pentru puțin.

— Mitch. La ce te gândești ?

Am făcut o mică pauză înainte de a-i răspunde. Ei, mă întreb de ce oare nu îi invidiezi pe oamenii tineri și sănătoși ?

— Oh, cred că îi invidiez. A închis ochii. îi invidiez pentru că pot să se ducă la un club sau să înoate. Sau să danseze. Mai ales pentru dans. Dar când invidia scoate capul, o simt și o las să treacă. Îți aduci aminte ce îți spuneam despre detașare ? Las-o să treacă prin tine. Spune-ți: „Asta e invidia, iar acum o să mă detașez de ea” și treci mai departe.

A tușit - o tuse lungă și hârâită - și și-a apăsat batista pe gură scuipând ușor în ea. Stând acolo, mă simțeam mult mai puternic decât el, atât de ridicol mai puternic, aș fi putut să-l ridic pe umeri ca pe un sac de făină. Dar mă simțeam stânjenit de superioritatea asta, pentru că nu mă simțeam superior lui în nici un alt fel.

Cum te poți abține să invidiezi...

— Ce anume ? Pe mine ?

A zâmbit.

— Mitch, este imposibil pentru un bătrân să nu-l invidieze pe un tânăr. Dar problema e să te accepți așa cum ești și să trăiești așa. Acum e

136

■

vremea ta să ai treizeci de ani. La vremea mea am avut și eu treizeci de ani, iar acum e vremea mea să am șaptezeci și opt. Trebuie să descoperi ce este frumos și bun și adevărat în viața ta așa cum este ea acum. Dacă privești înapoi, intri într-un fel de competiție. Iar vârsta nu este o chestie de competiție.

A expirat adânc și a coborât privirea, ca și cum ar fi vrut să-și urmărească suflarea risipin-du-se în aer.

— Adevărul este că o parte din mine este de orice vârstă. Am trei ani, cinci, treizeci și șapte, cincizeci de ani. Am trecut prin toate vârstele astea și știu cum este. E o bucurie să fiu copil, atunci când e potrivit să fiu copil. Îmi place să fiu un bătrân înțelept atunci când este potrivit să fiu un bătrân înțelept. Ia gândește-te câte pot fi. Eu am orice vârstă, până la cea de acum. Înțelegi ?

Am dat din cap.

— Cum aș putea să fiu invidios pe vârsta ta, când și eu am trecut pe acolo ?

>■*,'

p||

•';

„ Soarta stinge

multe specii: numai una

se stinge singura... ”

W.H. ALDEN, POETUL PREFERAT AL LUI MORRIE

A opta zi de marți Vorbim despre bani

Am ținut ziarul ca Morrie să poată citi:

NU VREAU CA PE MORMÂNTUL MEU SĂ SCRIE „N-AM AVUT NICIODATĂ O REȚEA”.

Morrie a râs, apoi a dat din cap. Soarele dimineții pătrundea pe fereastra din spatele lui, căzând pe florile roz ale hibiscusului de pe pervaz. Era un citat din Ted Turner, miliardarul, raogulul media, fondatorul CNN, care se lamenta că nu putea prinde rețeaua CBS într-o mega afacere corporativă. Ii adusesem articolul lui Morrie în dimineața asta pentru că mă întrebam dacă Ted Turner, în caz că s-ar afla vreodată în situația bătrânului meu profesor, cu respirația slabă, cu trupul transformându-se în piatră, cu zilele scăzând din calendar una câte una, oare chiar ar mai plânge după o rețea ?

— E aceeași problemă, Mitch. Dăm valoare unor lucruri greșite. Și asta duce la vieți pline de dezamăgiri. Cred că ar trebui să vorbim despre asta.

139

Morrie era foarte concentrat. Acum avea zile bune și zile rele. Azi era o zi bună. Cu o seară înainte, ascultase un grup a capella care venise să-i cânte și spunea cu încântare povestea, ca și cum InK Spots înșiși ar fi venit să-l viziteze. Morrie iubea foarte mult muzica înainte de a se îmbolnăvi, dar acum îi plăcea atât de tare, încât îl impresionă până la lacrimi. Uneori, noaptea, asculta operă, cu ochii închiși, și se lăsa purtat când spre înălțimi, când spre adâncimi, de minunatele voci.

— De-ai fi auzit cum cântau aseară, Mitch. Minunat sunet!

Morrie se lăsase dintotdeauna purtat de plăcerile simple - cântecul, râsul, dansul. Acum, mai mult ca oricând, lucrurile materiale nu mai aveau decât foarte puțină importanță, sau deloc. Atunci când moare cineva, lumea

spune de obicei: „Nu poți să iei nimic cu tine”. Morrie părea să știe de mult timp lucrul acesta.

— În țara asta este o adevărată boală a creie-relor spălate, a spus Morrie oftând. Știi cum se spală creierele oamenilor? Se repetă ceva la nesfârșit. Așa facem în țara asta. A avea lucruri este foarte bine. Cât mai mulți bani e și mai bine. Cât mai multe proprietăți este bine. Mai mult mercantilism este bine. Mai mult înseamnă mai bine. Mai mult înseamnă mai bine. O repetăm - și-i punem și pe alții să ne-o repete - iar și iar, la

140

nesfârșit, până când nimeni nu se mai deranjează să gândească altfel. Omul obișnuit este atât de zăpăcit de toate astea, încât nu mai are deloc idee despre ceea ce este cu adevărat important.

— Pe oriunde am fost în viața mea, am întâlnit numai oameni care așteptau să mai înhațe ceva nou. O mașină nouă. O bucată de pământ. Cea mai nouă jucărie. Și apoi voiau să-ți povestească despre ea: „Ghici ce mi-am luat? Ghici ce mi-am luat?”

Știi cum am interpretat eu asta? Că oamenii aceia erau atât de însetați de dragoste, încât acceptau și substitute. Alergau cu brațele deschise spre lucrurile materiale și se așteptau să fie îmbrățișați la rându-le. Dar nu ține niciodată. Nu poți înlocui dragostea cu lucruri materiale, nici tandrețea, nici blândețea, nici măcar camaraderia. Am aruncat o privire prin biroul lui Morrie. Era la fel ca în ziua în care îl văzusem prima dată. Cărțile aveau același loc pe rafturi. Vechiul birou era plin de hârtii. Nici celelalte camere nu fuseseră modernizate sau renovate. De fapt, Morrie nu cumpăraseră nimic - în afară de echipamentul medical - de foarte, foarte mult timp, de ani de zile poate. În ziua în care aflase că e bolnav pe moarte, a pierdut absolut orice interes în puterea lui de cumpărare.

Astfel că televizorul era tot model vechi, mașina pe care Charlotte o conducea era tot cea

141

† f*^t 11 'i firi mp

Ui1 '«As Ir,tun' i i

veche, vesela și tacâmurile și prosoapele - tot cele vechi. Și totuși casa se schimbase atât de mult. Se umpluse cu dragoste și învățături și comunicare interumană. Se umpluse cu prietenie și familie și onestitate și de lacrimi. Se umpluse cu colegi și prieteni și profesori de meditații și terapeuți și asistente și de grupuri a capella. Devenise, într-un mod foarte real, o casă bogată, chiar dacă în contul lui Morrie nu mai era mare lucru.

— Se face o mare confuzie în țara asta între ceea ce vrem și ceea ce avem nevoie, a spus Morrie. Ai nevoie de mâncare, dar vrei o înghețată de ciocolată. Trebuie să fii sincer cu tine însuși. Nu ai nevoie de cele mai moderne mașini sport, nu ai nevoie de cea mai mare casă. Adevărul este că nu obții nici un fel de satisfacție din lucrurile astea. Știi ce îți dă cu adevărat satisfacție?

Ce?

— Să le oferi celorlalți ceea ce ai tu de oferit. Vorbești ca un cercetaș.

— Nu mă refer la bani, Mitch. Mă refer la timpul tău. La grija ta. La poveștile tale. Nu e chiar atât de greu. S-a deschis un centru pentru bătrâni aici, în apropiere. Zeci de oameni în vârstă vin aici în fiecare zi. Dacă ești un tânăr sau o tânără care are un anumit talent, ești rugat să vii aici să-i înveți și pe alții. Să zicem că te pricepi la computere. Te duci acolo și îi înveți despre computere. Ești foarte bine venit acolo. Iar ei sunt foarte recunoscători. În felul acesta începi

142

să obții respect, oferindu-le ceva ce ai de oferit. Și sunt o mulțime de locuri unde poți face asta. Nu trebuie să ai cine știe ce talent. Există atâția oameni singuri în spitale și adăposturi care nu vor decât puțină companie. Joacă o dată cărți cu un bătrân singur și o să înveți să te respecti, pentru că simți că cineva are nevoie de tine.

Îți aduci aminte ce îți spuneam despre găsirea unei vieți cu sens? Am scris pe undeva, dar pot să-ți și spun: dedică-te iubirii pentru ceilalți, comunității din jurul tău, dedică-te creării unui lucru care îți poate da sens și scop. Observi, a adăugat el, încercând să zâmbească, aici nu e deloc vorba despre salariu.

Am notat pe un post-it galben câteva dintre lucrurile pe care le spunea Morrie. Am făcut asta în special pentru că nu voiam ca el să-mi vadă ochii, să știe ce gândesc, că alergasem în mare parte a vieții mele de la terminarea facultății exact după lucrurile de care el se ferise - jucării mai mari, o casă mai frumoasă. Pentru că lucram printre sportivi bogați și faimoși, mă convinsesem că nevoile mele erau reale, că lăcomia mea nu era la fel de mare ca a lor.

Asta nu era decât o înșelătorie. Morrie mă făcuse să văd lucrul acesta atât de evident.

— Mitch, dacă încerci să te dai mare pentru oamenii din vârf, las-o baltă. Oricum se vor uita de sus la tine. Iar dacă încerci să te dai mare pentru cei de jos, las-o baltă. Ei nu vor face decât să

143

I'

ijl'jiiM 'J Iun i.J

te invidieze. Standingul nu te duce nicăieri. Doar o inimă deschisă te va ajuta să umbli liber printre toți.

A făcut o pauză, apoi s-a uitat la mine.

— Sunt pe moarte, este? Da.

— De ce crezi că e important pentru mine să ascult problemele celorlalți ? Nu găsesc suficientă durere și suferință în mine ? Bineînțeles că da. Dar, dăruind altora, simt că trăiesc. Nu le dau mașina sau casa. Nici ceea ce văd când mă uit în oglindă. Atunci când dăruiesc din timpul meu, când pot face pe cineva să zâmbească după ce mai înainte a fost trist, simt că aproape mă însănătoșesc.

Fă lucrurile pe care inima îți spune să le faci. Atunci când se va întâmpla asta, nu te vei simți nemulțumit, nu vei fi invidios, nu vei mai tânji după lucrurile altora. Dimpotrivă, vei fi copleșit de ceea ce vei primi înapoi.

A tușit și s-a întins spre clopoțelul aflat pe scaun. A trebuit să se chinuie un pic cu el și în cele din urmă l-am luat eu și i l-am dat.

— Mulțumesc, a șoptit.

A sunat încet din el, încercând să-i atragă atenția lui Connie.

— Tipul acesta, Ted Turner, a spus Morrie, n-a găsit altceva să-și scrie pe mormânt ?

144

„În fiecare noapte, când adorm, mor. Iar în dimineața următoare, când mă trezesc, renasc.”

MAHATMA GANDHI

A noua zi de marți Vorbim despre cum rezistă dragostea

Frunzele începuseră să își schimbe culoarea, transformând drumul spre West Newton într-un tablou în tonuri auriu și ruginiu. În Detroit, greva trena, ambele părți acuzându-se reciproc de proastă comunicare. Știrile de la TV erau la fel de deprimante. Într-un sat din Kentucky, trei oameni aruncaseră bucăți dintr-o piatră de mormânt peste un pod, zdrobind parbrizul unei mașini care trecea și omorând o adolescentă care călătorea cu familia ei într-un pelerinaj. În California, procesul lui O.J. Simpson se apropia de final și întreaga țară părea obsedată. Chiar și în aeroporturi erau televizoare setate pe CNN, astfel încât să ai ultimele vești despre O.J. în timp ce te îndreptai spre vreun terminal.

Încercasem de mai multe ori să-l sun pe fratele meu în Spania. Îi lăsasem mesaje în care îi spuneam că aș vrea foarte mult să vorbesc cu el, că mă gândisem mult la noi. Câteva săptămâni mai târziu, am primit înapoi un mesaj scurt în care îmi spunea că totul e în ordine, dar regreta, nu se simțea în stare să vorbească despre boală.

146

Pentru bătrânul meu profesor, nu faptul că vorbea despre boală îl dăruia, ci boala în sine. De la ultima vizită, o asistentă îi introdusese o sondă în penis, care colecta urina printr-un tub într-o pungă care se afla jos, lângă scaunul său. Trebuia să-și țină picioarele tot timpul sprijinite (simțea încă durerea, deși nu le mai putea mișca, o altă ironie a ALS-ului) și dacă nu stăteau în unghiul potrivit pe suporturile de burete, simțea ca și cum cineva l-ar fi înțepat cu o furculiță, în mijlocul conversațiilor, Morrie îi ruga pe musafiri să-i ridice piciorul și să-l mute doar puțin sau să-i aranjeze capul ca să stea mai bine în culcușul de perne colorate. Vă puteți imagina cum e să nu îți poți mișca propriul cap ?

Cu fiecare vizită, Morrie părea că se topește în fotoliul lui, coloana vertebrală îi luase forma acestuia. Și totuși, în fiecare dimineață insista să fie ridicat din pat și să fie dus în scaunul cu rotile în biroul său, lăsat acolo printre cărțile și hârtiile lui, cu hibiscusul de pe pervaz. În felul lui găsise semnificații filozofice în asta.

— Mi-am definitivat cel mai nou aforism, spuse el.

Ia să-l auzim.

— Dacă ai căzut la pat, ești mort.

A zâmbit. Doar Morrie putea să zâmbească la așa ceva.

147

Primise multe telefoane de la oamenii de la Nightline și de la Ted Koppel însuși.

— Vor să vină să mai facă o emisiune cu mine, a zis dar spun că vor să mai aștepte.

Până când ? Așteaptă ultima ta suflare ?

— Poate. Oricum, nu mai am mult. Nu mai spune asta.

— Îmi pare rău.

Asta mă deranjează, că vor să aștepte până te vei stinge.

— Te deranjează pentru că îți pasă de mine. A zâmbit.

— Mitch, poate că mă folosesc pentru o mică dramă. Dar e în ordine. Poate că și eu îi folosesc pe ei. Mă ajută să-mi transmit mesajul milioaneilor de oameni. N-aș fi putut face asta fără ei, nu ? Așa că e un compromis.

A tușit, o tuse care s-a transformat într-o gargară epuizantă, și s-a sfârșit cu încă o mîngiu-ță într-o batistă mototolită.

— În fine, a spus Morrie, le-am zis că n-ar trebui să mai aștepte foarte mult, pentru că vocea îmi va dispărea.

Odată ce chestia asta ajunge la plămâni, vorbitul o să devină imposibil. Acum nu mai pot vorbi foarte mult fără să fac o pauză. Am refuzat deja o mulțime de oameni care voiau să mă vadă. Mitch, sunt atât de mulți. Dar eu sunt prea obosit. Și dacă nu le pot da atenția cuvenită, nu îi pot ajuta.

148

M-am uitat la casetofon, simțindu-mă vinovat, ca și cum i-aș fi furat ceea ce mai rămăsese din prețiosul timp al vorbirii.

— Vrei să ne oprim ? am întrebat. Nu te obosește prea tare ?

Morrie a închis ochii și a clătinat din cap. Părea că așteaptă ca o durere tăcută să treacă.

— Nu, a spus în cele din urmă. Noi doi trebuie să continuăm. Doar știi că asta este ultima noastră lucrare împreună.

Ultima noastră lucrare.

— Și vrem să iasă bine.

Mi-a venit în minte, prima noastră lucrare împreună, în timpul facultății. Fusese ideea lui Morrie, bineînțeles.

Mi-a spus că eram destul de bun ca să scriu o teză de masterat - ceva la care eu nici nu mă gândisem.

Acum iată-ne aici, făcând același lucru încă o dată. Pornind de la o idee. Omul pe moarte vorbește cu cel viu, îi spune ce ar trebui să știe. De data asta însă nu mă mai grăbeam să termin.

— Cineva mi-a pus o întrebare interesantă ieri, a continuat Morrie, privind peste umărul meu la panoul aflat dinapoia mea, plin cu mesaje de încurajare pe care prietenii le agățaseră acolo la cea de-a șaptezecăa lui aniversare. Fiecare petic purta un mesaj diferit: CONTINUĂ-ȚI DRUMUL, CE-I MAI FRUMOS DE-ABIA ACUM VINE,

149

f 11 "•" i ț

MORRIE - ÎNTOTDEAUNA LIDERUL SĂNĂTĂȚII MINTALE!

Care era întrebarea ?

— Dacă îmi fac griji că voi fi uitat după ce voi muri.

Și ? îți faci ?

— Nu cred că voi fi uitat. Sunt atât de mulți oameni care au fost atât de aproape de mine. Iar dragostea înseamnă să trăiești, chiar și după ce ai murit.

Sună ca un cântec - „dragostea înseamnă să trăiești”.

Morrie a chicotit.

— Poate. Dar, Mitch, toate discuțiile astea pe care le purtăm... îmi ascuți vreodată vocea atunci când te întorci acasă ? Când ești singur ? Sau în avion ? Poate în mașină ?

Da, am recunoscut.

— Deci nu o să mă uiți după ce voi muri. Gân-dește-te la vocea mea, și o să fiu acolo.

Să mă gândesc la vocea ta.

— Și nu-i nici o problemă dacă vrei să plângi puțin.

Morrie voia să mă facă să plâng de când eram în anul întâi de facultate.

— Odată și-odată tot o să reușesc, îmi spunea. Da, da, îi răspundeam eu.

150

■ < > £ < , ■

— M-am hotărât ce vreau să scrie pe mormântul meu.

Nu vreau să aud de morminte.

— De ce ? îți e teamă ? Am ridicat din umeri.

— Putem să o lăsăm baltă. Nu, spune. La ce te-ai gândit ? Morrie și-a țuguat buzele.

— Mă gândeam la ceva de genul: Profesor până la capăt.

A așteptat să rumeg ideea. Profesor până la capăt.

— E bine ? a întrebat.

Da, am răspuns. E foarte bine.

Începusem să îndrăgesc felul în care Morrie se lumina atunci când intram în cameră. Știam că făcea acest lucru pentru mulți oameni, dar avea darul de a-l face pe fiecare musafir să simtă că zâmbetul acela era unic.

— Ahhh, amicul meu, spunea când mă vedea, cu vocea aceea ascuțită și înfundată. Și nu se mai oprea din salutări. Când erai cu Morrie, îți acorda într-adevăr toată atenția. Te privea în ochi și te asculta de parcă ai fi fost singura persoană din lume. Cât de bine s-ar mai înțelege oamenii, dacă prima întâlnire în fiecare zi ar fi una de felul

151

Ir

acesta - în locul mârâielii unui chelner sau a unui șofer de autobuz sau a unui șef ?

— Eu cred în atenția totală, a spus Morrie. Asta înseamnă să fii cu persoana cu care ești. Acum, când vorbesc cu tine, Mitch, încerc să mă concentrez doar la ceea ce se întâmplă între noi. Nu mă gândesc la ceea ce am vorbit săptămâna trecută. Nu mă gândesc la ce se va întâmpla vineri. Nu mă gândesc la o altă emisiune cu Ted Koppel sau la medicamentele pe care le iau. Vorbesc cu tine. Mă gândesc la tine.

Îmi aminteam cum ne preda ideea asta în procesul de grup în timpul facultății. Mă împotravisem atunci, gândindu-mă că era doar un plan de lecție pentru un curs universitar. A învăța să acorzi atenție? Cât de important putea fi așa ceva ? Acum știu că e mai important decât aproape toate lucrurile pe care ni le predau în facultate. Morrie mi-a căutat mâna, iar când i-am dat-o, m-am simțit vinovat. Aveam în față un om care, dacă ar fi vrut, ar fi putut să-și petreacă fiecare clipă a vieții plângându-și de milă, privindu-și trupul cum se topește, numărându-și

răsuflările. Atât de mulți oameni cu probleme mult mai mici sunt atât de absorbiți de ei înșiși, încât ochii lor încep să privească prin tine dacă le vorbești mai mult de treizeci de secunde. Se gândesc deja la altceva - să sune un prieten, să trimită un fax, să viseze la un iubit. Iți mai acordă atenție doar

152

atunci când termini de vorbit, moment în care spun „Ihâm” sau „Da, într-adevăr” și mimează astfel interesul.

— în parte, problema este, Mitch, că toată lumea este foarte grăbită, a spus Morrie. Oamenii nu își găsesc sensul vieții, așa că aleargă tot timpul încercând să-l găsească. Se gândesc la următoarea mașină, următoarea casă, următoarea slujbă. Apoi descoperă că și lucrurile acelea sunt goale, și o iau iar la fugă.

Odată ce ai început să alergi, e foarte greu să te oprești.

— Nu așa de greu, a răspuns el, clătînând din cap. Știi ce făceam eu ? Când cineva voia să mă depășească în trafic - atunci când încă mai puteam conduce - ridicam mâna...

A încercat să-mi arate, dar mâna stângă s-a ridicat foarte puțin, doar câțiva centimetri.

—... ridicam mâna, ca și cum aș fi vrut să fac un gest urât, apoi îl salutam și zâmbeam. În loc să le arăți degetul, lasă-i să treacă și zâmbește. Și știi ceva ? De multe ori îmi zâmbeau și ei. Adevărul este că nu trebuie să mă grăbesc prea mult când sunt cu mașina. Mai degrabă îmi îndrept energia spre oameni.

Făcea asta mai bine decât oricine. Cei care stăteau cu el, îi puteau vedea privirea umezindu-i-se atunci când vorbea despre ceva oribil sau chicotind de bucurie atunci când îi spuneau o

153

glumă bună. Era întotdeauna pregătit să-și arate emoțiile pe care generația născută după război adesea nu le avea. Suntem grozavi în conversații mărunte: „Ce mai faci ?”, „Unde locuiești ?”. Dar să ascuți cu adevărat pe cineva - fără să încerci să îi vinzi ceva, să-l agăți, să-l înrolezi sau să dorești ceva în schimb - cât de des facem acest lucru ? Cred că mulți dintre musafirii din ultimele luni de viață ale lui Morrie erau atrași mai puțin de atenția pe care voiau să i-o arate lui, cât de atenția pe care el le-o arăta lor. În ciuda durerii și decăderii, bătrânelul acesta știa să-i asculte așa cum își doriseră dintotdeauna să fie ascultați.

I-am spus că era tatăl pe care oricine și l-ar fi dorit.

— Ei, a zis el închizând ochii, am ceva experiență în domeniul acesta...

Ultima dată când Morrie și-a văzut tatăl a fost la morga orașului. Charlie Schwartz era un om tăcut căruia îi plăcea să-și citească ziarul singur, sub un felinar de pe Tremont Avenue din Bronx. Când Morrie era mic, în fiecare seară, tatăl lui ieșea la o plimbare după cină. Era un rus mic de statură, roșu la față și cu părul des și cărunt. Morrie și fratele lui, David, se uitau pe fereastră după el cum stătea sprijinit de felinar, iar

154

Morrie și-ar fi dorit să vină în casă și să stea de vorbă cu ei, dar rareori o făcea. Și nici nu venea să îi învelească sau să le spună noapte bună.

Morrie jurase că va face toate lucrurile astea pentru copiii lui. Și ani mai târziu, atunci când i-a avut, le-a făcut. În vreme ce Morrie își creștea copiii, Charlie a continuat să trăiască în Bronx. Și încă mai făcea plimbarea aceea în fiecare seară. Și citea ziarul, într-o seară, după cină, a ieșit. La câteva străzi mai încolo, a fost atacat de doi hoți.

— Scoate banii, i-a spus unul dintre ei, ame-nințându-l cu o armă.

Înspăimântat, Charlie a aruncat portofelul și a început să fugă. A alergat pe străzi și a tot alergat până a ajuns în dreptul casei unor rude, unde s-a prăbușit.

Atac de cord.

A murit în noaptea aceea.

Morrie a fost chemat să identifice cadavrul. A zburat la New York și s-a dus la morgă. A fost condus jos, în camera frigorifică, unde erau ținute cadavrele.

— Este tatăl dumneavoastră ? l-a întrebat însoțitorul.

Morrie s-a uitat la corpul din spatele geamului, corpul omului care uriașe la el și îl crescuse și îl învățase să muncească, care tăcuse tot timpul atunci când Morrie ar fi vrut să vorbească, care

155

&■

4R-

îi spusese lui Morrie să-și înghită toate amintirile despre mama lui, atunci când el ar fi vrut să le împartă cu lumea.

A încuviințat din cap și apoi s-a îndepărtat. Camera aceea oribilă, avea să povestească mai târziu, îi înghețase toate simțurile. Nu a putut să plângă decât a doua zi.

Și totuși, moartea tatălui l-a ajutat pe Morrie să se pregătească pentru propria lui moarte. Pentru că știa un lucru: aveau să fie multe îmbrățișări, sărutări și discuții și râsete și or să-și spună la revedere și or să facă toate lucrurile pe care nu le făcuse cu tatăl sau cu mama lui.

Când a venit momentul final, Morrie a vrut ca toți cei dragi să fie lângă sine, să știe ce se întâmplă. Nimeni nu avea să primească un telefon sau o telegramă și nu va trebui să se uite printr-un geam, în cine știe ce subsol străin

și înghețat.

În pădurea tropicală sud-americană există un trib numit Desana care consideră că lumea este o cantitate constantă de energie care circulă între toate ființele. De aceea, orice naștere atrage după sine o moarte și fiecare moarte determină o naștere. În felul acesta energia lumii rămâne aceeași.

Atunci când vânează ca să se hrănească, ei știu că animalele ucise vor lăsa un gol în fântâna spirituală. Dar acel gol, cred ei, va fi umplut cu sufletele vânătorilor Desana atunci când aceștia vor muri. Dacă oamenii n-ar muri, atunci nu s-ar naște alte păsări sau alți pești. Îmi place ideea asta. Și lui Morrie îi place. Cu cât se apropie de momentul despărțirii, cu atât e mai convins că suntem cu toții creaturi ale aceleiași păduri. Ceea ce luăm trebuie pus la loc.

— Așa este corect, spune el.

„«•

A zecea zi de marți Vorbim despre căsătorie

Am adus pe cineva cu mine în vizită la Morrie. Pe soția mea.

Morrie mă tot întreba din prima zi în care venisem la el: „Când o să o cunosc pe Janine? Când vii cu ea?”

Găsisem mereu scuze până cu câteva zile în urmă, când l-am sunat să văd cum se simte.

A durat un pic până ce Morrie a luat receptorul. Iar atunci când a făcut-o, azeam un fâsâit ca și cum cineva i l-ar fi ținut în locul lui. Nu mai putea să ridice singur receptorul.

— Saaalut, a găfăit el.

Te simți bine, domnu' antrenor? L-am auzit cum expiră.

— Mitch... domnu' antrenor... are o zi nemaipomenită...

Nu mai putea să doarmă. Avea nevoie de oxigen aproape noapte de noapte, iar accesele de tuse deveniseră înspăimântătoare. Unul putea dura și o oră, și nu știa dacă se va putea opri. Spusese mereu că avea să moară atunci când

158

boala îi va ajunge la plămâni. M-am cutremurat gândindu-mă cât de aproape era de moarte. O să vin să te văd marți, i-am spus. O să ai o zi mai bună atunci.

— Mitch. Da?

— Soția ta e acolo cu tine? Stătea lângă mine.

— Dă-mi-o, te rog, la telefon. Vreau să-i aud vocea.

Sunt căsătorit cu o femeie înzestrată cu o bunătate instinctivă mult mai mare decât a mea. Deși nu îl întâlneau niciodată pe Morrie, a luat telefonul - eu aș fi clătinat din cap și aș fi șoptit că nu sunt acolo - și într-o clipă vorbea cu bătrânul meu profesor ca și cum s-ar fi cunoscut de pe vremea facultății. Am simțit lucrul acesta, deși tot ceea ce am auzit din ce vorbeau a fost „îhm... Mitch mi-a povestit... oh, mulțumesc...”

După ce a închis, mi-a spus: „Vin cu tine marțea viitoare”.

Și asta a fost tot.

Acum stăteam în biroul lui, în jurul fotoliului. Morrie, recunoștea el însuși, era un seducător inocent și, deși se oprea adesea ca să tușească sau ca să meargă la toaletă, părea că găsește noi resurse de energie în preajma lui Janine. S-a uitat la pozele de la nunta noastră pe care i le adusese.

159

— Ești din Detroit? a întrebat-o Morrie.

— Da, i-a răspuns Janine.

— Am predat în Detroit timp de un an, la sfârșitul anilor '40. Îmi aduc aminte de o întâmplare amuzantă din vremea aia.

S-a oprit ca să-și sufle nasul. Văzând că băj-băie neputincios cu batista, i-am ținut-o eu în timp ce a suflat fără putere. Am strâns-o un pic în jurul nărilor, apoi l-am șters așa cum face o mamă cu copilul așezat în scaunul mașinii.

— Mulțumesc, Mitch. S-a uitat la Janine. El este ajutorul meu.

Janine a zâmbit.

— În fine... întâmplarea aceea. Eram un grup de sociologi la universitate și obișnuiam să jucăm poker cu ceilalți colegi, printre care și un chirurg. Într-o seară, după o partidă, a venit la mine și mi-a spus: „Morrie, vreau să vin să văd cum lucrezi”. Eu am zis bine, vino. Așa că a venit la unul dintre cursurile mele ca să vadă cum predau.

După curs mi-a spus: „Bine, acum n-ai vrea să vii și tu să vezi cum lucrez? Am o operație în seara asta”. Vrând să-i întorc favoarea, am acceptat.

M-a luat cu el la spital. Mi-a spus: „Spală-te, pune-ți o mască și ia-ți un halat”. Și următorul lucru de care îmi amintesc este că stăteam lângă el la masa de operație. Pacientul era o femeie, întinsă pe masă, goală de la brâu în jos. Iar el a

160

luat un cuțit și a făcut hârșt- pur și simplu! Ei bine...

Morrie a ridicat un deget și l-a rotit.

— ... uite-așa mi s-a făcut dinaintea ochilor. Era să leșin. Atâta sânge. Bleah! Asistenta de lângă mine a întrebat:

„Ce se întâmplă, domnule doctor?” Iar eu i-am răspuns: „Nu sunt doctor fir-ar al dracului! Scoateți-mă de aici!” Noi am izbucnit în râs, iar Morrie a râs și el, atât cât îi permitea respirația slabă. Era pentru prima dată după săptămâni de zile când îl auzeam povestind o întâmplare ca asta. Ce ciudat, mă gândeam, aproape leșinase văzând boala altcuiva, iar acum o suporta atât de bine pe a lui.

Connie a bătut ușor la ușă, anunțând că prânzul lui Morrie era gata. Nu erau supa de morcovi și prăjiturile cu legume și paste grecești pe care le adusesem în dimineața aceea de la Pâine și circ. Deși încercam să cumpăr cele mai ușoare mâncăruri, Morrie tot nu avea putere să le mestece și să le înghită. Mânca mai mult suplimente nutritive lichide, poate cu o chiflă de tărâțe muiată în ele până devenea moale și ușor de digerat. Charlotte pasa aproape totul într-un mixer acum. Mânca folosindu-se de un pai. Continuam să fac cumpărături în fiecare săptămână și intram cu sacoșele pline ca să i le arăt, dar era mai mult să-i văd expresia de bucurie decât pentru altceva. Când deschideam frigiderul, dădeam peste

161

„■?«'!

o mulțime de caserole. Cred că speram că într-o zi aveam să mâncăm din nou un prânz adevărat împreună și aveam să-l văd cum se mânjește peste tot în timp ce vorbește cu mâncarea-n gură, cu expresia aceea de fericire întipărită pe chip. Dar era o speranță zadarnică.

— Așa... Janine, a spus Morrie. Ea a zâmbit.

— Ești încântătoare. Dă-mi mâna. I-a dat-o.

— Mitch spune că ești cântăreață. Da, a răspuns Janine.

— Și mai spune că ești foarte bună. Oh, a râs ea, nu, spune și el, așa. Morrie a ridicat din sprâncene:

— Vrei să-mi cânti ceva, te rog ? Auzisem oameni rugând-o acest lucru de când

o cunoscusem. Atunci când oamenii află că ești cântăreț de meserie, te roagă întotdeauna: „Cân-tă-ne ceva!”

Foarte timidă când venea vorba de talentul ei și foarte perfecționistă în ceea ce privește condițiile în care trebuia să interpreteze, Janine nu voia niciodată. Refuza politicos. Ceea ce mă așteptam să facă și acum. Însă ea a început să cânte:

Numai gândul la tine

mă face să uit

cele mai simple lucruri pe care fiecare trebuie

să le facă...

162

-JS&-'

Era un șlagăr din anii '30, scris de Ray Noble, și Janine îl cânta frumos, privindu-l în ochi pe Morrie. Eram uimit, încă o dată, de puterea lui de a scoate la iveală emoțiile oamenilor care de obicei nu și le manifestau. Morrie a închis ochii ca să absoarbă notele. În timp ce vocea caldă a soției mele umplea camera, fața lui se destindea într-un zâmbet larg. Și, deși trupul îi era neclintit ca un sac de nisip, aproape că îl vedeai dansând pe dinăuntru.

Îți văd chipul în orice floare, ochii în stelele de pe cer, doar gândul la tine, numai gândul la tine, dragostea mea...

Când s-a oprit, Morrie a deschis ochii, iar lacrimile i s-au prelins până la bărbie. În toți anii în care o ascultasem pe soția mea cântând, nu o auzisem niciodată cântând ca atunci.

Căsătoria. Aproape toți cei pe care îi cunoșteam aveau o problemă în privința asta. Unii aveau probleme să intre într-o căsnicie, alții să iasă dintr-una. Generația mea părea că luptă înverșunat cu responsabilitatea, ca și cum ar fi fost un crocodil dintr-o mlaștină sumbră. Mă

163

". fSb- s r'i J

obișnuisem să merg la nunți, să felicit oameni și să fiu doar foarte puțin surprins când îl vedeam pe mire peste câțiva ani, în vreun restaurant alături de o femeie mai tânără, pe care o prezenta drept o prietenă. „Știi, m-am despărțit așa și pe dincolo...” spunea.

De ce avem problemele astea ? L-am întrebat pe Morrie despre asta. După ce așteptasem șapte ani până să o cer în căsătorie pe Janine, mă întrebam dacă oamenii de vârsta mea erau mai precauți decât cei dinaintea noastră sau erau pur și simplu mai egoiști.

— Ei, îmi pare rău pentru generația ta, mi-a răspuns Morrie. În cultura noastră este foarte important să ai pe cineva pe care să-l iubești și să te iubească, pentru că mare parte din cultura asta nu îți poate oferi așa ceva. Dar sârmanii copii de azi fie sunt prea egoiști ca să se implice într-o relație adevărată, fie se aruncă cu capul înainte într-o căsătorie pentru ca șase luni mai târziu să divorțeze. Nu știu ce caută la celălalt. Nu se cunosc nici pe ei înșiși - cum ar putea să îl cunoască pe cel cu care se căsătoresc ?

A oftat. Morrie sfătuisese atât de mulți îndrăgostiți nefericiți în anii în care fusese profesor.

— Este trist, pentru că persoana iubită este atât de importantă. Îți dai seama de asta, mai ales atunci când ești într-o situație ca a mea, atunci când nu ți-e tocmai bine. Prietenii sunt grozavi,

164

dar ei nu pot fi alături de tine într-o noapte în care tușești și nu reușești să dormi și ceva trebuie să stea treaz

lângă tine, să te liniștească, să încerce să te ajute.

Charlotte și Morrie se cunoscuseră când erau studenți și erau căsătoriți de patruzeci și patru de ani. Îi priveam pe amândoi acum, ea amin-tindu-i să-și ia medicamentele sau masându-i gâtul sau vorbindu-i despre vreunul din fiii lor. Erau o echipă, adesea nu aveau nevoie de mai mult de o privire ca să înțeleagă ce gândea celălalt. Charlotte era o persoană retrasă, diferită de Morrie, dar știam cât de mult o respecta el, pentru că uneori, în timp ce discutam, spunea: „Charlotte s-ar supăra dacă ar ști că vorbesc despre asta”, și se oprea. Era singurul motiv pentru care Morrie ținea ceva pentru sine.

— Un lucru am învățat despre căsătorie, a continuat el. Ești pus la încercare. Descoperi cine ești, cine este celălalt și dacă sunteți potriviți sau nu.

Există vreun semn după care să știi dacă o căsnicie va merge sau nu ? Morrie a zâmbit.

— Lucrurile nu sunt atât de simple, Mitch. Știu.

— Și totuși, a spus el, sunt câteva reguli despre care știu că sunt adevărate: dacă nu vă respectați unul pe celălalt, veți avea multe necazuri.

165

Dacă nu știți să faceți compromisuri, veți avea multe necazuri. Dacă nu puteți vorbi deschis despre ce se întâmplă între voi, veți avea multe necazuri. Și dacă nu aveți aceleași valori în viață, veți avea multe necazuri.

Valorile voastre trebuie să fie aceleași. Și știi care este cea mai importantă dintre aceste valori, Mitch ? Care?

— Credința în importanța căsătoriei voastre. Și-a tras nasul, apoi a închis ochii pentru o clipă.

— Eu personal, a zâmbit cu ochii tot închiși, cred că a te căsători este un lucru foarte important și pierzi enorm de mult dacă nu o faci.

A încheiat subiectul citând din poemul în care credea ca într-o rugăciune: „Iubiți-vă, sau veți pieri”.

Bine, întrebare, îi spun lui Morrie. Își ținea ochelarii cu degetele descărnate deasupra pieptului, care se ridica și cobora cu fiecare respirație chinuită.

— Care este întrebarea ? spune el. Îți amintești Cartea lui Iov ?

— Din Biblie ?

Exact. Iov este un om bun, dar Dumnezeu îl face să sufere. Ca să-i pună la încercare credința.

— Îmi amintesc.

Îi ia tot ce are, casa, banii, familia...

— Sănătatea.

Îl îmbolnăvește.

— Ca să-i încerce credința.

Exact. Ca să-i încerce credința. Mă întreb...

— Ce te întrebi ?

Ce crezi despre asta ?

Morrie tușește violent. Mâinile îi tremură când le lasă în jos pe lângă corp.

— Cred, spune zâmbind, că Dumnezeu a exagerat.

167

A unsprezecea zi de marți Vorbim despre cultura noastră

— Dă mai tare.

Îl lovesc cu palmele pe spate.

— Mai tare. Dau din nou.

— Lângă umeri... nu mai jos.

Morrie, îmbrăcat în pantaloni de pijama, stă întins în pat pe o parte, cu capul scufundat în perne, cu gura deschisă. Terapeutul îmi arată cum să fac să-i scot otrava din plămâni - lucru care trebuia făcut în mod regulat acum, ca să nu i se solidifice și să poată respira în continuare.

— Am știut... eu... că... dintot... deauna... ai... vrut să... dai în mine, a șoptit Morrie.

Da, am glumit eu lovind ritmic cu pumnul în pielea de alabastru de pe spatele lui. Asta e pentru nota aia de 9 pe care mi-ai dat-o în anul doi! AW

Am râs cu toții, un râs nervos care te apucă atunci când răul îți dă târcoale. Scena asta ar fi putut să fie haiosă, dacă n-ar fi însemnat ceea ce știam cu toții că este, ultimele exerciții înainte de moarte. Boala lui Morrie se apropiase în

168

mod periculos de limita lui de rezistență, de plămâni lui. Profețise că avea să moară sufocat, iar eu nu îmi puteam imagina un mod mai groaznic de a muri. Uneori închidea ochii încercând să tragă aer pe gură și pe nări și părea că vrea să ridice o ancoră.

Afară era răcoare, un octombrie timpuriu, frunzele se adunau grămezi pe peluzele din tot West Newton-ul. Fizioterapeutul lui Morrie venise mai devreme în acea zi și de obicei eu ieșeam atunci când asistentele sau

specialiștii aveau treabă cu el. Dar pe măsură ce săptămânile treceau și timpul nostru se împuțina, eram din ce în ce mai puțin conștient de stânjeneala fizică. Voiam să fiu acolo. Voiam să observ totul. Nu eram obișnuit cu asta, dar până la urmă nu eram obișnuit cu multe dintre lucrurile care se întâmplaseră în aceste ultime luni în casa lui Morrie.

Așa că l-am privit pe terapeut cum îl masa pe Morrie, lovindu-i coastele cu pumnul, întrebându-l dacă simte cum se desface congestia. Iar când a făcut o pauză, m-a întrebat dacă nu vreau să încerc și eu. Am spus că da. Morrie, cu fața în pernă, a zâmbit ușor.

— Să nu dai prea tare, mi-a spus el. Sunt doar un biet bătrân.

Am bătut toba pe spatele lui și pe o parte și pe cealaltă așa cum m-a învățat terapeutul. Nu-mi plăcea ideea că Morrie se afla întins în pat, oricare

169

ar fi fost circumstanțele (ultimul lui aforism: „Dacă ai căzut la pat, ești mort” îmi suna continuu în urechi), chirchit într-o rână, așa de mic, atât de plâpând, încât trupul lui părea mai mult unul de copil decât de bărbat. Îi observam paloarea pielii, brațele atârând moi și neputincioase. Mă gândeam cât de mult timp petreceam ca să ne modelăm corpul, ridicând greutatea, făcând abdomene, pentru ca în cele din urmă, natura să ne ia totul înapoi. Simțeam sub degete carnea flască de pe oasele lui Morrie și îl frământam cu putere, așa cum eram îndrumat. Adevărul este că dădeam cu pumnul în spatele lui, când de fapt aș fi vrut să dau într-un perete.

— Mitch ? a șoptit Morrie, cu vocea tremurându-i ca un pickhammer când îl loveam ritmic.

Ihmmm ?

— Când... ți-am... dat... eu... ?

Morrie credea că oamenii sunt buni de la natură. Dar văzuse și cum se puteau transforma.

— Oamenii sunt răi doar atunci când sunt amenințați, mi-a spus într-o altă zi, asta face cultura noastră. Asta face economia noastră. Ii amenință. Chiar și oamenii care au slujbe, în economia noastră sunt amenințați, pentru că se tem să nu și le piardă. Și când ești amenințat, începi să te

170

gândești numai la tine. Începi să-ți faci zeu din ban. Totul face parte din cultura asta. A expirat adânc.

— Acesta e motivul pentru care nu cred în cultura asta.

Am dat din cap și i-am strâns mâna. Acum ne țineam de mână adesea. Asta era o altă schimbare pentru mine.

Făceam în mod firesc lucruri care înainte m-ar fi făcut să mă simt stânjenit sau dezgustat. Punga cateterului, legată la un tub care intra în el, se umplea cu un lichid verzui și zăcea la picioarele mele, lângă scaunul lui. Cu câteva luni în urmă, asta m-ar fi îngreșat; acum era lipsit de relevanță. La fel ca mirosul care persista în camera după ce Morrie se ușura. Nu-și mai permitea luxul de a se plimba dintr-un loc în altul, de a închide ușa băii după el, de a da cu un deodorant de cameră când ieșea din baie. Viața lui erau acum patul, scaunul și cam atât. Dacă viața mea ar fi fost înghesuită într-o astfel de cutiuță, mă îndoiesc că aș fi putut să miros mai bine.

— Uite ce înțeleg eu prin a-ți construi propria subcultură, a continuat Morrie. Nu înseamnă să disprețuiești toate regulile comunității tale. Nu umblu gol pe stradă, de exemplu. Nu trec pe roșu la semafor. Pot să respect și să urmez legile mici. Dar lucrurile importante - cum gândesc, pe ce pun preț -, pe acelea mi le aleg

171

singur. Nu trebuie să lași pe nimeni - nici o societate - să le aleagă în locul tău.

Uită-te în ce stare sunt eu. Lucrurile de care ar trebui să mă simt stânjenit acum - faptul că nu mai pot să merg, că nu mă mai pot șterge la fund, că mă trezesc dimineața și încep să plâng - nu sunt rușinoase sau stânjenitoare în sinea lor.

Același lucru e valabil pentru femeile care nu sunt deajuns de slabe sau pentru bărbații care nu sunt îndeajuns de bogați. Asta vrea cultura noastră să ne facă să credem. Să nu crezi așa ceva!

L-am întrebat pe Morrie de ce nu se mutase în altă parte când fusese tânăr.

-Unde?

Nu știu. În America de Sud. În Noua Guinee. Într-un loc mai puțin egoist decât Statele Unite.

— Fiecare societate are problemele ei, a spus Morrie, ridicând din sprâncene - singura mișcare mai apropiată de o ridicare din umeri pe care o mai putea face. Nu prin fugă schimbi o societate. Trebuie să te străduiești să-ți creezi propria cultură.

Uite cum stă treaba, oriunde ai trăi, cel mai mare defect pe care noi, ființele umane, îl avem este că nu vedem în perspectivă. Nu vedem ceea ce am putea fi. Ar trebui să ne luăm în considerare potențialul, încercând să devenim tot ceea ce am putea deveni. Dar dacă ești înconjurat de oameni care nu spun decât: „Vreau ce-i al meu

172

acum” ajungi să trăiești alături de câțiva care au totul și de armata care îi ține în frâu pe cei mulți și săraci ca să nu se ridice să le ia acest tot.

Morrie a privit peste umărul meu, spre fereastră. Mai auzai uneori câte un camion trecând sau șuieratul vântului. S-a uitat pentru o clipă la casele vecinilor, apoi a continuat:

— Problema este, Mitch, că nu vrem să credem cât de mult semănăm unii cu alții. Albi sau negri, catolici sau

protestanți, bărbați sau femei. Dacă am accepta că semănăm unii cu alții, am putea să ne dorim să fim uniți într-o singură mare familie pe lumea asta și am avea grijă de familia asta ca de propria noastră familie.

Și crede-mă, atunci când ești pe moarte, vezi cât de adevărat este. Avem cu toții același început - nașterea - și același sfârșit - moartea. Deci, cât de diferiți putem fi ?

Investește în familia umană. Investește în oameni. Strânge laolaltă o comunitate mică alcătuită din cei pe care îi iubești și care te iubesc.

Mi-a strâns mâna cu blândețe. I-am strâns-o și eu puțin mai tare. Și ca la concursurile alea de la bâlci la care lovești cu ciocanul într-un disc de metal și te uiți să vezi cât de sus trimiți greutatea, vedeam cum căldura trupului meu urcă în pieptul lui Morrie, spre gât, obraji și spre ochi. A zâmbit.

173

— La începutul vieții, când suntem copii, avem nevoie de alții ca să supraviețuim, nu-i așa ? Iar la sfârșitul vieții, când ajungem ca mine, avem din nou nevoie de alții ca să supraviețuim, nu-i așa ? Vocea lui s-a topit într-o șoaptă. Dar și între momentele acestea, avem nevoie de alții, asta-i secretul.

Mai târziu în după-amiaza aceea, Connie și cu mine ne-am dus în dormitor ca să vedem verdictul în cazul lui O J. Simpson. Era o scenă tensionată în care toți s-au întors cu fața spre jurați, Simpson, în costumul lui albastru, înconjurat de o mică armată de avocați, procurorii, care îl voiau după gratiile de alături. Când judecătorul a citit verdictul - „Nevinovat” -, Connie a scos un țipăt.

— Oh, Doamne!

Ne-am uitat cum Simpson își îmbrățișa avocații. I-am ascultat pe comentatori încercând să explice ce se întâmplase. Am văzut mulțimi de negri sărbătorind pe străzi în fața tribunalului și mulțimi de albi stând împietriți în restaurante. Decizia era considerată un moment de cotitură, chiar dacă crime aveau loc în fiecare zi. Connie a ieșit pe hol. Văzuse destul.

Am auzit ușa de la biroul lui Morrie închi-zându-se. Priveam fix la ecranul televizorului.

Toți oamenii din lume se uită la chestia asta, mi-am spus în sinea mea. Apoi, din camera alăturată, am auzit icnetele lui Morrie care era ridicat din fotoliu și am zâmbit. În vreme ce „Procesul secolului” se încheia în mod dramatic, bătrânul meu profesor stătea pe toaletă.

174

În 1979, un meci de baschet în sala de sport de la Brandeis. Echipa se descurcă bine și suporterii încep să scandeze: „Suntem primii! Suntem cei mai buni!” Morrie e prin apropiere. Este nedumerit de ce aude. La un moment dat, în mijlocul unui „Suntem primii!” se ridică și strigă: „Da' ce e așa rău să fii al doilea ?”

Studentii se uită la el. Apoi încetează să strige. El se așază, zâmbind triumfător.

Audiovizualul

PARTEA A TREIA

Echipa de la Nightline a venit pentru a treia și ultima oară. Atmosfera era însă diferită de data asta. Era mai puțin un interviu și mai mult un trist rămas-bun. Ted Koppel sunase de mai multe ori înainte să vină: „Crezi că o să reziști ?”

Morrie nu era sigur că va putea.

— Sunt mai tot timpul obosit acum, Ted. Și mă sufoc foarte des. Dacă nu o să pot să vorbesc, o s-o faci tu în locul meu ?

Koppel a acceptat. Apoi regizorul a adăugat stoic:

— Dacă nu vrei să faci asta, Morrie, nu e nimic, eu am să vin să-mi iau rămas-bun oricum.

Mai târziu, Morrie avea să zâmbească malițios: „L-am emoționat”. Și așa era. Koppel vorbea acum despre Morrie ca despre „un prieten”. Bătrânul meu profesor stărnise compasiune în sufletul celor din industria televiziunii.

În după-amiaza de vineri în care a avut loc interviul, Morrie purta aceeași cămașă pe care o purtase cu o zi înainte. Acum își mai schimba cămașa la două zile, iar aceleia încă nu-i venise

177

rândul, așa că nu vedea nici un motiv să iasă din rutină.

Spre deosebire de celelalte două întâlniri Koppel-Schwartz, aceasta s-a desfășurat doar în biroul lui Morrie, unde acesta devenise un prizonier ținut în fotoliu. După ce îl sărutase pe bătrânul meu profesor la venire, era acum nevoit să se strecoare pe lângă bibliotecă astfel încât să intre în cadru.

Înainte de a începe, Koppel îl întrebase despre evoluția bolii:

— Cât de rău e, Morrie ? Morrie a ridicat cu greutate o mână, puțin deasupra abdomenului. Doar atât mai putea.

Koppel a priceput răspunsul. Camera s-a pornit - al treilea și cel din urmă interviu. Koppel l-a întrebat pe Morrie dacă îi era teamă de moartea care se apropia. Morrie i-a spus că nu; și într-adevăr nu îi mai era atât de teamă.

Spunea că renunțase la multe din lumea exterioară, nu i se mai citeau zările atât de des, nu îl mai interesau scrisorile atât de mult, însă asculta din ce în ce mai mult muzică și privea pe fereastră cum frunzele își schimbau culoarea. Morrie știa că erau și alți oameni care sufereau de ALS, unii chiar renumiți, ca Stephen Hawking, extraordinarul fizician și autor al Scurtei istorii a timpului. Trăia cu o gaură în gât, vorbea printr-un sintetizator

de voce și scria la
178

o mașină cu ajutorul ochilor, în vreme ce un senzor prelucra mișcările.

Era admirabil, dar Morrie nu voia să trăiască așa. I-a spus lui Koppel că știa când va fi timpul să își ia rămas-bun.

— Pentru mine, Ted, a trăi înseamnă să pot interacționa cu ceilalți. Înseamnă să îmi arăt emoțiile și sentimentele.

Să pot vorbi cu ei. Să simt alături de ei... A expirat adânc. Când asta nu se mai poate, Morrie nu mai e.

Vorbeau ca doi prieteni. Așa cum făcuse și în celelalte două interviuri, Koppel l-a întrebat despre „testul cu ștersul la fund” - sperând, probabil, la un răspuns amuzant. Dar Morrie era prea obosit fie și să mai zâmbescă forțat. A dat din cap.

— Când stau pe toaletă, nu mai pot sta drept. Mă clatin tot timpul, așa că cineva trebuie să mă susțină. Când termin, trebuie să mă ștergă. Cam aici s-a ajuns.

I-a spus lui Koppel că voia să moară în pace. I-a împărtășit și ultimul lui aforism:

— Nu renunța prea devreme, dar nici nu te agăța prea tare.

Koppel a dat din cap îndurerat. Nu trecuseră decât șase luni de la prima emisiune, dar Morrie Schwartz era în mod evident prăbușit. Devenise o ruină în fața publicului unei televiziuni naționale, fusese personajul principal al unui

179

miniserial al morții. Dar, în vreme ce trupul i se descompunea, personalitatea lui se descoperea din ce în ce mai strălucitoare.

Spre sfârșitul interviului, camera s-a apropiat de Morrie; Koppel nu mai era în cadru - doar vocea i se auzea din fundal - și l-a întrebat pe bătrânul meu profesor dacă avea ceva de comunicat milioaneilor de oameni pe care îi impresionase. Deși nu voise să sune așa, n-am putut să nu mă gândesc că i se cerea, ca unui condamnat la moarte, să-și țină discursul de adio.

— Gândiți-vă la cei din jurul vostru, a șoptit Morrie, și aveți grijă unii de alții. Dacă am reuși să învățăm lecțiile astea, lumea ar fi un loc mult mai bun. A tras aer în piept, apoi a adăugat mantra lui: „Iubiți-vă, sau veți pieri”. Interviul luase sfârșit. Dar nu se știe din ce motiv, cameramanul lăsase camera să meargă și scena finală a fost și ea înregistrată.

— Ai făcut o treabă bună, a spus Koppel. Morrie a zâmbit ușor.

— V-am dat ce-am avut, a șoptit el.

— Ca întotdeauna.

— Ted, boala asta bate la ușa spiritului meu. Dar nu o să îl doboare. O să-mi ia trupul. Dar nu și sufletul.

Koppel era gata să izbucnească în lacrimi:

180

— Ai fost grozav.

— Crezi? Morrie și-a ridicat ochii spre tavan. Acum negociez cu El. îl întreb: „O s-ajung înger?”

Era prima dată când Morrie recunoștea că vorbea cu Dumnezeu.

A douăsprezecea zi de marți Vorbim despre iertare

— Iartă-te pe tine însuși înainte de a muri. Apoi iartă-i pe ceilalți.

Asta se întâmpla la vreo două zile după interviul de la Nightline. Era întunecat și stătea să plouă, iar Morrie se învelise cu plapuma. Stăteam dinaintea fotoliului lui și-i țineam în brațe picioarele goale. Aveam o cutie cu o alifie din care luam și îi masajul gleznelor.

Timp de luni de zile văzusem cum procedează asistenții, iar acum, pentru a mă apropia mai mult de Morrie, mă oferisem să-l masez eu. Boala îi luase până și posibilitatea de a-și mișca degetele de la picioare, deși încă simțea durerea, iar masajul i-o mai alina. De asemenea, lui Morrie îi făcea plăcere să fie mângâiat și cocoloșit. Iar eu eram gata de orice ar fi stat în puterile mele ca să îl fac fericit.

— Mitch, spuse el, revenind la subiectul discuției, nu are nici un sens să fii încăpățânat și răzbunător. Lucrurile astea - a oftat -, pe astea le regret și eu. Mândria. Vanitatea. De ce facem ceea ce facem?

182

întrebarea mea viza importanța iertării. Văzusem o mulțime de filme în care capul familiei, pe patul de moarte, își cheamă fiul înstrăinat ca să se împace cu el înainte de a pleca dintre cei vii. Mă întrebam dacă Morrie simțea așa ceva, nevoia presantă de a spune „Iartă-mă” înainte de a muri.

Morrie a dat din cap.

— Vezi sculptura aceea?

A arătat din cap spre un bust aflat sus pe un raft din celălalt capăt al biroului. Nu îl remarcasem până atunci. Era chipul turnat în bronz al unui bărbat de vreo patruzeci de ani, cu papion și o claie de păr răsfrându-se pe frunte.

— Eu sunt, a spus Morrie. Mi l-a făcut un prieten acum treizeci de ani. îl chema Norman. Petreceam mult timp împreună. Înotam. Ne plimbam prin New York. M-a dus acasă la el în Cambridge și mi-a făcut acest bust în pivniță. A durat câteva săptămâni, dar voia să iasă bine.

I-am studiat chipul. Era ciudat să vezi un Morrie tridimensional atât de sănătos, de tânăr, privindu-ne de sus în

vreme ce vorbeam. Chiar și în bronz, avea o privire ghidușă și mă gândeam că prietenul lui reușise să-i surprindă și spiritul.

— Ei bine, partea tristă a poveștii este că Norman și soția lui s-au mutat în Chicago. Un pic mai târziu, soția mea, Charlotte, a trebuit să

183

facă o operație destul de serioasă. Norman și soția lui n-au luat deloc legătura cu noi. Știu că aflaseră. Charlotte și cu mine am fost foarte supărați pentru că nu au sunat să vadă cum se simte. Așa că am rupt relația cu ei.

Peste ani, m-am mai întâlnit cu Norman și de fiecare dată a încercat să ne împăcăm, dar eu nu voiam. Nu eram mulțumit de explicațiile lui. Eram mândru. L-am îndepărtat.

Glasul i s-a frânt.

— Mitch... acum câțiva ani... a murit de cancer. Mă întristează foarte mult că nu m-am dus să-l văd. Că nu l-am iertat. Acum mă doare atât de tare...

Plângea, un plâns ușor și tăcut, și pentru că stătea cu capul pe spate, lacrimile i se rostogoleau de pe față înainte de a ajunge la buze.

îmi pare rău, am spus eu.

— N-ai de ce, a șoptit el. E bine să plângi. Am continuat să îi masez tălpile neînsuflețite.

A plâns câteva minute, singur cu amintirile lui.

— Nu trebuie să-i iertăm doar pe ceilalți, Mitch, a șoptit el în cele din urmă. Trebuie să ne iertăm și pe noi înșine. Pe noi ?

— Da. Pentru toate lucrurile pe care nu le-am făcut. Pentru lucrurile pe care ar fi trebuit să le facem. Nu poți să rămâi înțepenit în regrete

184

pentru ceea ce ar fi trebuit să se întâmple. Asta nu ajută deloc într-o situație ca a mea.

Mi-am dorit întotdeauna să fac mai multe în domeniul meu; mi-am dorit să fi scris mai multe cărți. Eram tare supărat pe mine din cauza asta. Acum îmi dau seama că n-a folosit la nimic. Încheie pacea. Trebuie să faci pace cu tine însuși și cu cei din jurul tău.

M-am aplecat spre el ca să îi șterg lacrimile cu un șervețel. Morrie a clipit. Avea răsuflarea grea, ca un sforăit ușor.

— Iartă-te pe tine însuși. Iartă-i pe ceilalți. Nu mai aștepta, Mitch. Nu toți au timpul pe care îl am eu. Nu toți sunt așa de norocoși.

Am aruncat șervețelul la coș și m-am întors la picioarele lui. Norocos ? I-am strâns carnea împietrită, iar el nici n-a simțit.

— Tensiunea contrariilor, Mitch. Ți-aduci a-minte ? Lucrurile care merg în direcții diferite ?

îmi aduc aminte.

— Deplâng faptul că nu mai am timp, dar prețuiesc șansa pe care o am să îndrept lucrurile.

Am rămas o vreme tăcuți, în timp ce ploaia biciuia ferestrele. Hibiscusul din spatele lui era acolo, încă viu, mic, dar puternic.

— Mitch, a șoptit Morrie. Da.

îi frământam degetele de la picioare, cufundat în ceea ce făceam.

185

— Uită-te la mine.

Mi-am ridicat privirea și am văzut o strălucire puternică în ochii lui.

— Nu știi de ce te-ai întors la mine. Dar vreau să îți spun...

A făcut o pauză, vocea i s-a frânt.

— Dacă ar fi fost să mai am un fiu, mi-ar fi plăcut să fii tu acela.

Mi-am plecat ochii, frământând carnea muribundă a tălpilor lui. Pentru o clipă, mi-a fost teamă, ca și cum acceptarea cuvintelor lui ar fi însemnat să-mi trădez tatăl. Dar când am ridicat din nou privirea, l-am văzut pe Morrie zâmbind printre lacrimi și am știut că nu putea fi vorba de trădare într-un moment ca acesta.

De fapt îmi era teamă să îmi iau rămas-bun.

wmi

— Mi-am ales locul unde o să fiu îngropat. Unde?

— Nu departe de aici. Pe un deal, sub un copac, cu vedere spre un lac. E un loc foarte liniștit. Un loc bun de meditație.

Ai de gând să meditezi acolo ?

— Am de gând să mor acolo.

Am simțit amândoi un nod în gât.

— Ai să vii în vizită? In vizită?

— Să vii să stăm de vorbă. Să fie marți. Tu vii întotdeauna marți.

Noi suntem oameni de marți.

— Exact. Oameni de marți. Vino să stăm de vorbă, bine?

își pierduse atât de repede vitalitatea.

— Uită-te la mine, îmi spune, îl privesc.

— O să vii la mormântul meu ? Să-mi spui ce te frământă?

Ce mă frământă? -Da.

187

Și ai să-mi răspunzi ?

— O să-ți dau ceea ce pot. Nu fac asta tot tim-

îmi imaginez cum va fi mormântul lui, cu vedere la lac, pe o bucată de câțiva metri de pământ unde îl vor pune, îl vor acoperi cu țărâna și-i vor pune o piatră deasupra. Poate peste câteva săptămâni ? Peste câteva zile f Mă văd stând acolo singur, cu brațele încrucișate peste genunchi, privind în gol.

Nu va fi același lucru, spun eu, când n-o să te pot auzi vorbind.

— Ah, sa vorbesc... închide ochii și zâmbește.

— Îți spun eu cum facem. După ce mor, vorbești tu. Și eu o să ascult.

A treisprezecea zi de marți Vorbim despre ziua perfectă

Morrie voia să fie incinerat. Discutase despre asta cu Charlotte și hotărâseră că așa era cel mai bine. Rabinul de la Brandeis, Al Axelrad - un prieten vechi pe care îl aleseseră ca să officieze ceremonia -, venise să-l vadă pe Morrie, iar Morrie îi spusese de planul lui de incinerare.

-Al?

-Da?

— Să ai grijă să nu mă ardă prea tare. Rabinul era uimit. Dar Morrie putea glumi pe seama trupului lui acum. Cu cât se apropia mai tare de sfârșit, cu atât îl privea mai mult doar ca pe un înveliș, un recipient pentru suflet. Devenise oricum numai piele și os, îi mai ușor ca oricând să renunțe la el.

— Ne temem atât de mult de întâlnirea cu moartea, mi-a spus Morrie în timp ce mă așezam.

I-am aranjat microfonul, dar îi tot cădea. Morrie a tușit. Tușea mai tot timpul acum.

— Zilele trecute am citit o carte în care se spunea că, atunci când cineva moare în spital, îi trag un cearșaf peste cap și îi aruncă trupul pe un

189

T

1 -'^^..i-i.. ■ *■ ■'

tobogan, spre morgă. Abia așteaptă să nu-l mai vadă. Oamenii se comportă ca și cum moartea ar fi contagioasă. Mă tot foiam cu microfonul. Morrie mi-a privit mâinile.

— Dar nu e contagios, să știi. Moartea e la fel de naturală ca și viața. Este parte din înțelegerea pe care am făcut-o.

A tușit din nou, eu m-am tras mai în spate și am așteptat, pregătit pentru ceva grav. În ultima vreme Morrie avea nopți groaznice. Înspăimântătoare. Nu putea dormi mai mult de câteva ore între accese violente de tuse.

Asistentele veneau în dormitor și îl băteau pe spate încercând să scoată otrava. Chiar dacă reușeau să îl facă să respire din nou normal - „normal" însemna cu ajutorul măștii de oxigen -, lupta îl lăsa fără puteri pentru întreaga zi.

Acum stătea cu tubul de oxigen în nas. Uram tubul acela. Pentru mine simboliza neputința, îmi venea să i-l scot.

— Azi-noapte... spuse Morrie încet. Da ? Azi-noapte ?

— ... am avut un acces de tuse groaznic. A durat ore întregi. Și nu credeam că o să rezist. Nu puteam respira. Mă sufocam. La un moment dat, am amețit... și m-a cuprins o stare de bine, am simțit că eram pregătit de plecare.

A deschis larg ochii.

190

— Mitch, a fost un sentiment incredibil. Să accepți ceea ce se întâmplă, să te liniștești. Mă gândeam la un vis pe care l-am avut săptămâna trecută: traversam un pod spre nicăieri. Încă un pas și treceam spre acel nicăieri.

Dar nu ai făcut-o.

Morrie a așteptat o clipă. A dat din cap încet.

— Nu, n-am făcut-o. Dar am simțit că aș putea s-o fac. Înțelegi ? Asta e ceea ce căutăm cu toții. Să ne împăcăm cumva cu ideea morții. Dacă am ști că în cele din urmă ne vom împăca într-un fel sau altul cu moartea, atunci am putea face ceea ce este cu adevărat greu.

Ce anume ?

— Să ne împăcăm cu viața.

A vrut să vadă hibiscusul pe pervazul din spatele lui. L-am luat în mână și i l-am apropiat de ochi. A zâmbit.

— E normal să mori, a continuat el. Facem atâta tamtam pe chestia asta fiindcă nu ne considerăm parte din natură. Credem că, fiind oameni, suntem mai presus de natură.

A zâmbit spre plantă.

— Dar nu suntem. Tot ce se naște moare. S-a uitat la mine. Ești de acord cu asta ?

Da.

— Bine, a șoptit, atunci, uite răsplata. Uite în ce fel suntem diferiți de aceste minunate plante

191

'L

și animale. Atâta timp cât ne iubim unii pe ceilalți și ne amintim iubirea care ne-a legat, putem muri fără să plecăm cu adevărat. Toată dragostea ta rămâne aici. Toate amintirile rămân aici. Continui să trăiești - în inimile celor pe care i-ai iubit de-a lungul vieții.

Vocea îi era găâită, ceea ce însemna că trebuia să ia o mică pauză. Am pus planta pe pervaz și m-am dus să închid casetofonul. Ultimul lucru pe care Morrie l-a spus înainte să-l opresc a fost:

— Moartea pune capăt unei vieți, dar nu și unei relații.

Avusese loc o descoperire în ceea ce privește tratamentul pentru ALS: un medicament experimental care câștiga teren. Nu vindeca, dar întârzia, încetinea decăderea cu câteva luni. Morrie auzise despre el, dar era prea târziu. În plus, nu putea face rost de medicament decât peste câteva luni.

— Nu-i de mine, a refuzat el.

În tot timpul cât fusese bolnav, Morrie nu nutrise niciodată speranța că avea să se vindece. Era realist în privința asta. Odată, l-am întrebat ce-ar fi dacă cineva cu o baghetă fermecată l-ar face din nou omul care fusese ?

192

A clătinat din cap.

— Nu m-aș întoarce. Sunt alt om acum. Am o altă atitudine. Îmi privesc corpul altfel decât am făcut-o înainte.

Sunt alt om fiindcă încerc să găsesc răspuns la marile întrebări, la întrebările ultime, la cele care nu vor să-ți dea pace.

Asta e treaba, vezi. Odată ce ai prins gustul întrebărilor importante, nu le mai poți întoarce spatele.

Și care sunt întrebările importante ?

— Așa cum văd eu lucrurile, au de-a face cu dragostea, responsabilitatea, spiritualitatea și luciditatea. Și dacă în momentul de față aș fi sănătos, m-ar preocupa în continuare. Ar fi trebuit să mă preocupe tot timpul.

Am încercat să mi-l imaginez pe Morrie sănătos. Am încercat să mi-l imaginez dând păturile la o parte și ridicându-se din fotoliu ca să ne plimbăm amândoi prin cartier, așa cum obișnuiam să ne plimbăm prin campus. Mi-am dat seama atunci că trecuseră șaisprezece ani de când nu-l mai văzusem stând în picioare. Șaisprezece ani ?

Dar dacă ai avea o zi în care să fii perfect sănătos ? l-am întrebat. Ce-ai vrea să faci ?

— Douăzeci și patru de ore ? Douăzeci și patru de ore.

193

— Să vedem... M-aș trezi de dimineață, aș face gimnastică, aș lua un mic dejun copios cu chifle și ceai, m-aș duce să înot, apoi mi-aș invita prietenii la un prânz grozav. I-aș ruga să vină câte unul, doi, ca să putem vorbi despre familiile lor, despre preocupările lor, despre cât de mult însemnăm unii pentru ceilalți.

Apoi aș vrea să mă duc la o plimbare, într-o grădină cu mulți copaci, ca să le văd culorile, să privesc păsările, să mă bucur de natura pe care n-am mai văzut-o de atâta vreme.

Iar seara, am merge cu toții la un restaurant să mâncăm niște paste grozave, poate și friptură de rață - îmi place friptura de rață -, apoi am dansa tot restul serii. Aș dansa cu toate doamnele drăguțe de acolo, până la epuizare.

Apoi aș merge acasă și aș dormi un somn adânc.

Asta-i tot ?

— Asta-i tot.

Era atât de simplu. Atât de obișnuit. Eram chiar un pic dezamăgit. Îmi imaginasem că ar fi vrut să zboare în Italia sau să ia prânzul cu președintele sau să alerge pe plajă sau să încerce toate lucrurile exotice care-i treceau prin cap. După atâtea luni de zile, în care stătuse ținut la pat, neputând să-și miște picioarele - cum de i se părea ideală o zi atât de obișnuită ?

Apoi mi-am dat seama că tocmai asta era ideea.

194

Înainte să plec, Morrie m-a întrebat dacă putea să propună și el un subiect de discuție.

— Fratele tău, a spus el.

Un fior mi-a trecut pe șira spinării. Nu știu de unde știa Morrie că asta mă preocupa. Încercasem săptămâni întregi să îl sun pe fratele meu în Spania și aflasem de la un prieten de-al lui că se ducea regulat la un spital din Amsterdam.

— Mitch, știu că e dureros să nu poți fi alături de cineva la care ții. Dar trebuie să te împaci cu dorința lui. Poate că nu vrea să îți schimbi viața și obiceiurile. Poate că nu vrea să ducă povara asta. Eu le spun tuturor celor pe care îi cunosc să își continue viața așa cum o știu ei - să nu și-o strice doar pentru că eu sunt pe moarte.

Dar este fratele meu, i-am spus.

— Știu, a răspuns Morrie. De-aia doare atât de tare.

Mi-a venit în minte imaginea lui Peter, la opt ani cu părul cârlionțat vâlvoi și transpirat. Ne-am văzut pe noi doi,

luptându-ne în curtea casei, cu pantalonii pătați de iarbă în genunchi. L-am văzut cântând în fața oglinzii, cu o perie în loc de microfon și ne-am văzut chițâind în pod, unde ne ascundeam când eram copii, punându-ne la încercare părinții care ne chemau la masă.

Apoi l-am văzut adult, cum se îndepărta de noi, înalt și plâpând, cu fața trasă din cauza chi-mioterapiei.

195

Morrie, i-am spus. De ce nu vrea să mă vadă ? Bătrânul meu profesor a oftat.

— Nu există o rețetă pentru relații. Trebuie negociate cu dragoste de către ambele părți, cu ceea ce vor, ținând cont de ceea ce au nevoie, ceea ce pot face și de felul în care își trăiesc viața.

— În afaceri, oamenii negociază pentru a câștiga. Negociază ca să obțină ceea ce vor. Poate că te-ai obișnuit prea mult cu asta. Dragostea este altfel. Dragostea înseamnă să fii preocupat de situația celui lalt la fel de mult ca de a ta.

Ai petrecut momente deosebite cu fratele tău și acum ai pierdut ceea ce ai avut. Le vrei înapoi. Ai vrea să nu mai dispară. Dar asta face parte din viață. Te oprești, o iei de la capăt, te oprești, o iei de la capăt.

L-am privit. Și am văzut moartea din întreaga lume. M-am simțit neajutorat.

— O să găsești calea spre fratele tău, a spus Morrie.

De unde știi ? Morrie a zâmbit.

— Pe mine m-ai regăsit, nu ?

— Am auzit o istorioară drăguță, zilele trecute, spune Morrie.

Închide ochii pentru o clipă și eu aștept.

— Așa. Este povestea unui mic val, care se rostogolește prin ocean și se distrează grozav. Se bucură de briză și de aerul curat până când, deodată, vede un alt val în fața lui, spărgându-se de mal.

„Doamne, e groaznic! spune valul. Asta o să se întâmple și cu mine!”

Apoi apare un alt val. Îl vede pe primul val, speriat, și îl întreabă: „De ce ești trist?”

Primul val îi spune: „Nu înțelegi ?! O să fim cu toții zdrobiți! Noi, valurile, vom dispărea! E groaznic!”

Al doilea val îi spune: „Nu, nu înțelegi. Tu nu ești val, ești parte din ocean!”

Zâmbesc. Morrie închide din nou ochii.

— Parte din ocean, spune el, o parte din ocean, îl privesc cum inspiră, expiră, inspiră, expiră.

> • ■ • î .

If, ti ; ; , ■ ■

A paisprezecea zi de marți

râmas-bun

Era frig și întunecat când am urcat scările casei lui Morrie. Observam detalii, lucruri pe care nu le observasem în celelalte zile în care fusesem acolo. Linia dealului. Fațada de piatră a casei. Plantele de pachysandra, tufele micuțe. Mergeam încet, nu mă grăbeam, călcând pe frunzele moarte și ude care se făceau una cu pământul sub picioarele mele.

Charlotte mă sunase cu o zi înainte ca să îmi spună că Morrie „nu se simte bine”. Era felul ei de a mă înștiința că ultimele zile veniseră. Morrie anulasse majoritatea întâlnirilor și dormea mai tot timpul, ceea ce nu-i stătea în fire. Niciodată nu-i plăcuse să doarmă, mai cu seamă atunci când putea sta de vorbă.

— Vrea să vii să-l vezi, mi-a spus Charlotte, dar, Mitch...

Da?

— E foarte slăbit.

Treptele de la intrare. Geamul ușii de intrare. Observ lucrurile acestea pe îndelete, cu atenție, ca și cum le-aș vedea pentru prima dată. Pipăi

198

casetofonul în geanta de pe umăr, deschid fermoarul ca să mă asigur că am casete. Nu știu de ce. Întotdeauna am casete.

Mi-a răspuns Connie. De obicei este zâmbitoare, acum însă e trasă la față. Abia i-am auzit salutul slab.

— Cum se simte ?

— Nu prea bine, mi-a răspuns mușcându-și buza de jos. Nici nu vreau să mă gândesc. Știți, e un om atât de drăguț.

Știam.

— Păcat.

Charlotte a coborât în hol și m-a îmbrățișat. Mi-a spus că Morrie încă dormea, chiar dacă era 10. Am intrat în bucătărie. Am ajutat-o să facă un pic de ordine și am zărit cutiuțele de pastile, aliniat pe masă, o mică armată de soldați din plastic maro cu capace albe. Bătrânul meu profesor lua acum morfina ca să-i ușureze respirația.

Am pus mâncarea pe care o adusesem în frigider - supă, prăjituri cu legume, salată de ton. I-am cerut scuze lui Charlotte că le adusesem. Morrie nu mai mestecase asemenea mâncare de luni de zile, știam amândoi asta, dar devenise o mică tradiție. Uneori, atunci când pierzi pe cineva, te agăți de orice poți.

Am așteptat în living, acolo unde Morrie și Koppel făcuseră primul interviu. Am citit ziarul aflat pe masă. Doi

copii din Minnesota

199

se jucaseră cu pușca tatălui și se împușcaseră. Un bebeluș fusese găsit îngropat într-un container de gunoi pe o alee din Los Angeles.

Am lăsat ziarul și m-am uitat fix în șemi-neul gol. Am bătut ușor cu pantoful în podea. În cele din urmă, am auzit ușa deschizându-se și închizându-se, apoi pașii lui Charlotte venind spre mine.

— Gata, a spus ea încet. Te poate primi.

M-am ridicat și m-am îndreptat spre locul nostru obișnuit, apoi am văzut o femeie străină în capătul holului, stând picior peste picior pe un scaun pliant, citind o carte. Era o asistentă medicală, dintre cele care-l supravegheau douăzeci și patru de ore.

Biroul lui Morne era gol. Eram nedumerit. Apoi m-am întors ezitând spre dormitor și l-am văzut acolo, în pat, învelit cu un cearșaf. Îl mai văzusem așa doar o dată - în timpul masajului - și ecoul aforismului lui: „Dacă ai căzut la pat, ești mort” mi-a răsunat în urechi.

Am intrat, străduindu-mă să zâmbesc. Purta o pijama galbenă și era învelit de la piept în jos. Forma trupului de-abia i se ghicea încât mi se părea că nu era nimic sub pătură. Era firav ca un copil.

Avea gura deschisă, iar pielea îi era palidă și întinsă pe oasele pieptului. Și-a îndreptat

200

privirea spre mine și a încercat să vorbească, dar n-ara auzit decât un murmur.

Lată-l, mi-am spus, încercând să arăt toată bucuria pe care o mai puteam găsi.

A expirat adânc, a închis ochii, apoi a zâmbit, iar efortul făcut părea că îl obosește.

— Dragul... meu prieten... a spus el în cele din urmă.

Eu sunt, prietenul tău, am spus.

— Nu mă simt prea bine... azi. Măine o să te simți mai bine.

A suflat cu greutate și s-a forțat să dea din cap. Se lupta cu ceva sub cearșafuri și mi-am dat seama că încerca să ridice mâinile.

— Ține... mi-a spus.

Am tras deoparte păturile și i-am luat mâinile. Au dispărut în ale mele. M-am aplecat spre el, la câțiva centimetri de fața lui. Era prima dată când îl vedeam nebărbierit, cu favoriții albi și mici în devălmășie, ca și cum cineva i-ar fi presărat sare pe bărbie și obraji. Cum de mai era energie în barba aia, când în trup părea să-i fi secat ?

Morrie, i-am spus încet.

— Domnu' antrenor, m-a corectat. Domnu' antrenor, am spus.

Un fior m-a scuturat din cap până-n picioare. Vorbea în reprize scurte, inspirând adânc și

201

expirând cuvintele. Vocea îi era slabă și aspră. Mirosea a alifie.

— Ai... un suflet bun. Un suflet bun.

— M-ai atins... a șoptit el. Mi-a dus mâinile spre inima lui. Aici.

Am simțit un nod în gât. Domnu' antrenor ? -Ah?

Nu știu să-mi iau rămas-bun. Mi-a mângâiat ușor mâna, ținând-o pe pieptul lui.

— Așa... ne luăm....rămas-bun...

A respirat ușor, inspirând și expirând, îi simțeam coastele ridicându-se și coborând. Apoi m-a privit în ochi.

— Te... iubesc, a murmurat. Și eu te iubesc, dom' antrenor.

— Știu... și... mai știu... ceva... Ce mai știi ?

— Că... întotdeauna... m-ai iubit...

A închis ochii și a început să plângă, cu fața contorsionată ca a unui copil mic care nu știe cum îi funcționează canalele lacrimale. L-am strâns în brațe câteva minute. I-am mângâiat pielea flască. L-am mângâiat pe păr. Mi-am lipit palma de fața lui și i-am simțit oasele feței atât de aproape de piele și lacrimile mici și ude, ca și cum ar fi picurat dintr-o pipetă.

202

Când respirația i-a revenit la normal, mi-am recăpătat vocea și i-am spus că era obosit, așa că aveam să vin marțea viitoare, când speram să fie mai vioi. A pufnit ușor, imitând atât cât mai putea un mic hohot de râs. Dar tot a sunat trist.

Am luat de jos geanta cu casetofonul pe care nu apucasem s-o deschid. De ce îl mai adusesem oare ? Știam că nu aveam să îl mai folosim niciodată. M-am aplecat și l-am sărutat, cu fața lipită de a lui, barbă lângă barbă, piele lângă piele, stând așa, mai mult în speranța că asta îi va aduce măcar o secundă de plăcere.

Bine, atunci ? am spus, trăgându-mă de lângă el.

Mi-am înghițit lacrimile, iar el și-a țuguiait buzele și a ridicat din sprâncene văzându-mi expresia, îmi place să cred că a fost o clipă trecătoare de satisfacție pentru bătrânul meu profesor: mă făcuse, în sfârșit, să plâng.

— Bine, atunci, a șoptit.

-JS

Absolvirea

Morrie a murit într-o sâmbătă dimineața.

Toată familia era alături de el în casă. Rob reușise să ajungă din Tokio - a apucat să-și sărute tatăl de rămas-bun - și Jon era acolo și bineînțeles, Charlotte și verișoara ei, Martha, care scrisese poezia care îl emoționase atât de mult pe Morrie la înmormântarea lui „neoficială”, poezia în care fusese asemănat cu un „se-quoia blând”.

Au dormit cu rândul la căpătâiul lui. Morrie a intrat în comă la două zile după ultima mea vizită, iar doctorul le spusese că se putea sfârși dintr-o clipă-ntr-alta. Și totuși a mai rezistat, încă o după-amiază grea, încă o noapte sumbră. În cele din urmă, pe 4 noiembrie, când cei pe care îi iubea au părăsit pentru o clipă camera ca să ia o cafea din bucătărie, lăsându-l singur pentru prima oară de când intrase în comă, Morrie a încetat să mai respire. Și s-a dus.

Cred că intenționat a murit așa. Cred că nu voia momente lacrimogene, nu voia pe nimeni care să fie martor la ultima lui suflare și să fie 204

apoi urmărit de imaginea aceea, așa cum el fusese urmărit de telegrama care anunțase moartea mamei sale și de imaginea cadavrului tatălui lui la morgă.

Cred că știa că se afla în patul lui, că toate cărțile și notițele lui și hibiscusul erau acolo, lângă el. Voise să plece liniștit și așa a fost.

Înmormântarea a avut loc într-o dimineață întunecată, cu vânt puternic. Iarba era udă, iar cerul avea culoarea laptelui. Stăteam cu toții lângă groapa destul de aproape de lac încât puteam auzi apa clipocind la mal și rațele scuturându-și penele.

Deși sute de oameni voiseră să participe, Charlotte ținuse ca această adunare să fie restrânsă, doar câțiva prieteni apropiați și familia. Rabinul Axelrad a citit câțiva psalmi. David, fratele lui Morrie - care încă mai șchiopăta după poliomielita din copilărie -, a ridicat lopata și a aruncat pământ în mormânt, după tradiție.

La un moment dat, când cenușa lui Morrie era pusă în pământ, am privit în jurul cimitirului. Morrie avea dreptate. Era într-adevăr un loc minunat, copaci și iarbă pe coama unui deal.

— Tu vorbești, eu ascult, îmi spusese.

Am încercat să fac asta în gând și, spre fericirea mea, conversația imaginară părea aproape firească. Mi-am privit mâinile, m-am uitat la ceas și mi-am dat seama de ce.

Era marți.

205

„Tatăl meu a plecat dintre noi,
luând cu cântecul lui frunzele copacilor
(copil fiind, știam c-oricând
tata cânta, izvorul dănuia ascultând)...”

POEZIE DE E.E. CUMMINGS, CITITĂ LA ÎNMORMÂNTARE DE FIUL LUI MORRIE, ROB

Concluzie

Privesc în urmă la omul care eram înainte să îl redescopăr pe bătrânul meu profesor. Vreau să vorbesc cu omul acela. Vreau să-i spun de ce anume să se ferească, ce greșeli să nu facă. Vreau să îi spun să fie mai deschis, să nu se ducă cu sacul la pomul lăudat, să fie atent când vorbește cu cei dragi, ca și cum ar fi ultima oară când îi aude. Dar cel mai mult aș vrea să-i spun să se urce într-un avion și să se ducă în vizită la un bătrân drăguț din West Newton, Massachusetts, mai devreme, nu mai târziu, înainte ca bătrânul să se îmbolnăvească și să nu mai poată dansa.

Știu că nu pot face asta. Nici unul dintre noi nu poate desface ceea ce a făcut, nu poate retrăi o viață deja trecută pe răboj. Un lucru am învățat de la profesorul Morrie Schwartz: în viață nu e niciodată prea târziu. El s-a tot schimbat până în ultima clipă.

Nu mult după moartea lui Morrie, am sunat la fratele meu în Spania. Am stat mult de vorbă. I-am spus că îi respect dorința de a sta deoparte, dar că tot ceea ce voiam era să ținem

207

legătura - acum, în prezent, nu doar în trecut -, ca să-l pot păstra în viața mea, atât cât voia să-mi permită.

— Ești singurul meu frate, i-am spus. Nu vreau să te pierd. Te iubesc.

Nu îi mai spuseseam astfel de lucruri înainte.

Câteva zile mai târziu, am primit un mesaj pe fax. Era scris cu litere mari, de tipar, fără punctuație, așa cum scrisese întotdeauna fratele meu.

„BUNĂ AM INTRAT ÎN ANII NOUĂZECI!” a început. Mi-a povestit câteva istorioare, ce făcuse săptămâna aceea, câteva glume. Iar la sfârșit, s-a semnat astfel:

AM ARSURI ȘI DIAREE - VIAȚA E DE RAHAT. VORBIM MAI TÂRZIU?

(semnat) FUNDUL AMĂRÂT

Am râs până mi-au dat lacrimile.

Cartea aceasta a fost în mare parte ideea lui Morrie. A numit-o „lucrarea noastră finală”. Asemenea celor mai bune proiecte ale noastre, ne-a făcut să ne apropiem, iar Morrie a fost încântat când mai mulți editori și-au exprimat interesul, deși a murit înainte de a-i întâlni pe vreunul dintre ei. Banii din avans l-au ajutat pe

Morrie să plătească imensele facturi pentru medicamente și amândoi eram recunoscători pentru asta. Iar titlul ne-a venit într-o zi, pe când stăteam în biroul lui Morrie. Îi plăcea să dea nume lucrărilor. A avut mai multe idei. Dar când am spus: „Ce zici de Marți cu Morrie”} a zâmbit aproape înroșindu-se și am știut că așa rămâne.

După ce a murit Morrie, am umblat prin cutiile cu hârtii din facultate. Și am descoperit lucrarea finală pe care o scrisesem pentru unul dintre cursurile lui. Era de acum douăzeci de ani. Pe prima pagină erau comentariile mele scrise cu creionul pentru Morrie, iar mai jos erau comentariile lui scrise cu negru.

Ale mele începeau cu „Dragă domnule antrenor...”

Ale lui începeau cu „Dragă jucătorule...”

Nu știu de ce, dar când citesc astea, mi-e și mai dor de el.

Ați avut vreodată cu adevărat un profesor? Cineva care v-a văzut ca pe un lucru necizelat, dar prețios, ca pe o bijuterie pe care, cu înțelepciune, a șlefuit-o și i-a dat strălucire? Dacă aveți norocul să dați peste asemenea profesori, veți ști întotdeauna să găsiți drumul înapoi. Uneori e doar în mintea voastră. Uneori se întâmplă la câpătâiul patului lor.

209

./■

Ultimul curs din viața bătrânului meu profesor a avut loc, o dată pe săptămână, acasă la el, lângă fereastra biroului lui de unde se vedea un hibiscus pitic cu flori roz. Cursul se ținea marțea. Nu era nevoie de cărți. Tema era sensul vieții. Profesorul preda din experiență.

Și cursul continuă.

Cuprins

Mulțumiri.....	7
Programa de curs	9
Compendiumul.....	13
Studentul	23
Audiovizualul	28
Orientarea	36
Sala de curs	42
Înscrierea.....	51
Prima zi de marți.....	59
A doua zi de marți	67
A treia zi de marți	74
Vorbim despre regrete	
Audiovizualul. Partea a doua.....	82
Profesorul universitar.....	86
A patra zi de marți.....	94
Vorbim despre moarte	
A cincea zi de marți	104
Vorbim despre familie	
A șasea zi de marți	115
Vorbim despre emoții	
Profesorul universitar. Partea a doua.....	124
211	
A șaptea zi de marți	131
Vorbim despre teama de bătrânețe	
A opta zi de marți	139
Vorbim despre bani	
A noua zi de marți	146
Vorbim despre cum rezistă dragostea	
A zecea zi de marți	158
Vorbim despre căsătorie A unsprezecea zi de marți	168
Vorbim despre cultura noastră	
Audiovizualul. Partea a treia.....	177
A douăsprezecea zi de marți	182
Vorbim despre iertare A treisprezecea zi de marți	189
Vorbim despre ziua perfectă	
A paisprezecea zi de marți	198
Ne luăm rămas-bun	

Absolvirea 204
Concluzie..... 207
La prețul de vânzare se adaugă 2%, reprezentând valoarea timbrului
literar ce se virează
Uniunii Scriitorilor din România,
Cont nr. RO44 RNCB 5101 0000 0171 0001,
B.C.R. Unirea, București
Tehnoredactor
MANUELA MĂXINEANU
Corector GEORGIANA BECHERU
Apărut 2006 BUCUREȘTI - ROMÂNIA
Lucrare executată la R. A. „MONITORUL OFICIAL”
«
în colecția Raftul Denisei au apărut
ARTHUR GOLDEN Memoriile unei gheișe
SARAH HALL
Micbelangelo Electric
KURT VONNEGUT Pianul mecanic
ȘTEFAN HEYM Relatare despre regele David
JOHN FANTE întreabă praful
NICK HORNBY Turnul sinucigașilor
L.P. HARTLEY Mesagerul